

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**İKİ KÖRFEZ SAVAŞI ÇERÇEVESİNDE
ABD – SURİYE İLİŞKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet Musa BUDAK

Ankara-2010

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**İKİ KÖRFEZ SAVAŞI ÇERÇEVESİNDE
ABD – SURİYE İLİŞKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet Musa BUDAK

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Çağrı ERHAN

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

İKİ KÖRFEZ SAVAŞI ÇERÇEVESİNDE ABD – SURİYE İLİŞKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Çağrı ERHAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Çağrı ERHAN

Doç. Dr. Özlem TÜR

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN

İmzası

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi : 13.09.2010

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR.....	ii
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM	9
BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI VE ABD-SURİYE İLİŞKİLERİ	9
A. Körfez Savaşına Geline Süreçte Suriye.....	9
B. Birinci Körfez Savaşı.....	15
C. Suriye ve Birinci Körfez Savaşı	21
1) Yeni Dönemde Ekonomik Destek Arayışları	24
2) Yeni Dönemde Siyasi Destek Arayışları.....	27
3) Irak BAAS Partisi ve Saddam ile İlişkiler.....	31
D. ABD ve Birinci Körfez Savaşı.....	33
1) ABD'nin Petrol Politikası	36
2) Ortadoğu'da Etkinlik ve Hegemonya	39
II. BÖLÜM	43
İKİ KÖRFEZ SAVAŞI ARASI DÖNEMDE ABD-SURİYE İLİŞKİLERİ.....	43
A. Madrid Barış Konferansı	43
B. Beşşar Esad ve Suriye'de Değişim.....	48
C. 11 Eylül.....	61
D. Afganistan'ın İşgali	69
III. BÖLÜM.....	79
İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI VE ABD-SURİYE İLİŞKİLERİ.....	79
A. 11 Eylül Sonrası ABD-Suriye İlişkileri.....	79
B. ABD'nin Irak'ı İşgali.....	86
1) Uluslararası Destek Sorunu	86
2) Meşruiyet Sorunu.....	94
3) İşgal.....	100
C. İkinci Körfez Savaşı Sonrası ABD-Suriye İlişkileri	105
1) Suriye Sorumluluk Yasası.....	107
2) Hariri Suikastı.....	110
3) Büyük Ortadoğu Projesi	114
SONUÇ	121
KAYNAKÇA	127
ÖZET	144
ABSTRACT	145

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

IÇG: Irak Çalışma Grubu

KİK: Körfez İşbirliği Konseyi

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

Bkz.: Bakınız

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

der.: Derleyen

çev.: Çeviren

ed.: Editör

GİRİŞ

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu dünyadan tek süper gücün hâkim olduğu bir yapıya doğru kaçınılmaz bir geçiş yaşanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri hem ekonomik hem de askeri açıdan kayda değer bir engelle karşılaşmadan hızlı büyümesini sürdürmüştür. ABD'nin günümüzdeki küresel üstünlüğünün, ortaya çıkış hızıyla, küresel boyutuyla ve uygulama biçimiyle diğer emperyal güçlerden oldukça farklı olduğunu görmekteyiz. ABD kendini, sadece bir yüzyıl içinde, Batı yarımkürede görece yalıtılmış bir ülkeden, dünya çapında benzeri görülmemiş bir erişim ve yönetme gücüne dönüştürmüştür. ABD'nin bu konumu “Dünya İmparatorluğu” şeklindeki iddiaları besleyen bir unsur olmuştur.

İki kutuplu dönemde ABD ile SSCB arasında -her alanda olduğu gibi- Ortadoğu coğrafyası üzerinde de yaşanan çekişmenin sona ermesi ile birlikte ABD, daha avantajlı bir konum elde etmiştir. Gelişen ve küreselleşen dünyada petrolün öneminin de giderek arttığını göz önüne aldığımızda ABD için Ortadoğu'nun anlamı da farklı bir boyut kazanmıştır. Bu tarihten sonra ABD sürekli olarak bu coğrafyada varlığını daha fazla hissettirmeye başlamıştır.

Birinci Körfez Savaşı'yla (1991) doğrudan bölgeye müdahale eden ABD, Ortadoğu Barış Sürecinde de aktif rol alarak belirleyici güç olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından kendisine yeni bir düşman bularak, terörizmi hedef aldığını ilan eden ABD “Dünya Jandarmalığına”na soyunarak ardı ardına gelen müdahalelere başlamıştır. Afganistan'la başlayan “terörün kökünü kazıma süreci” Irak

müdahalesiyle devam etmiştir. Bu dönemdeki müdahaleler ile ABD'nin küresel politikalarında yaşanan evrim daha net ortaya çıkmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde hegemon güç olarak tanımlanan ABD artık bir imparatorluğa evrilmekte ve bölgeyi yalnız kendi çıkarları doğrultusunda tanzim etmek istemektedir. Büyük Ortadoğu Projesi gibi ortaya atılan projelerde bu stratejinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABD'nin bu politikaları uluslararası ilişkilerde başta hegemonya olmak üzere birçok kavramın tekrar tartışılmasına sebep olmuştur. Genel olarak toplumsal iktidarın sadece “güç” kavramına değil, örtülü bir “rıza”ya da dayalı olduğunu ortaya koyan ve hegemonya çalışmalarının öncülerinden olan Gramsci, hegemonik iktidarı olduğu gibi, iktidarın değişme şartlarını da açıklama iddiasıyla hareket etmiştir. Ancak, iktidarın oluşumunu anlayabilmek, onun değişme dinamiklerini kullanarak, iktidarı değiştirmeyi sağlamamıştır. ABD'nin 11 Eylül 2001'den sonra kendisini “tek küresel güç” ilan etmesi ve uluslararası ilişkilerde geleneksel “karşılıklı” ilişkileri zorla değiştirmeye yönelmesi ise hegemonya tartışmasına yeni boyutlar katmıştır. Kimi yazarlar bu yeni yaklaşımın emperyalizme ve dolayısıyla imparatorluk anlayışına dönüş olduğunu söylerken, kimisi de bunun yeni tür bir hegemonya olduğu görüşünü öne sürmektedirler.

Gramsci'nin hegemonya konusundaki yaklaşımlarını uluslararası ilişkiler disiplininde yorumlayan Robert Cox'a göre ise hegemonya devlet-sivil toplum karşılıklı ilişkilerinin bir uzantısı olan kurulmuş dünya düzenini, diğer bir deyişle kapitalist üretim tarzının uluslararasılaştırılması sürecine anlam verir. Buna göre

hegemonik dünya düzeni, küresel ilişkilerin kurucu öğeleri olan toplumsal oluşumların içsel dinamiklerinden ayırtılamayacaktır. Cox, hegemonyayı, güçlü bir devletin daha az güçlü olanlarla ilişkisi anlamında değil, devletlerle birlikte devlet dışı kuruluşların da yer aldığı, uluslararası sistemin tümüne nüfuz eden bir düzene ilişkin değerler yapısını tanımlayacak biçimde kullanmaktadır.¹ Yani tek bir gücün baskınlığından daha geniş bir anlamı olan hegemon terimi, baskın devletin ideolojik olarak liderlik eden devlet veya devletlerin sürekli üstünlüğünü fakat aynı zamanda daha az güçlülünün bir ölçüde ya da tatmin olma olanağı veren genel prensiplere göre işleyen geniş bir rıza ölçüsüne dayalı bir düzen oluşturan hakimiyetin özel bir biçimi anlamına gelmektedir.² II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD dış politikasında karşılığını bulduğu iddia edilebilecek “rıza”ya dayalı hegemonya kavramı, Soğuk Savaş sonrası dönemde evrilerek yerini daha çok “tahakküm”e bırakmıştır.

Realist tariflere göre hegemonya; bir devletin diğer devletler üzerindeki egemenliğini ifade etmektedir. Bu ilke, Max Weber’in gücün doğrudan hedef üzerinde uygulanması anlayışına dayanır. Gramsci-Cox çizgisinde ise, hegemonyadan; bir sosyal ve siyasi denetim tarzını anlamaktadır. Buradaki denetim; fiziki güç anlamında “zorlama” ile entelektüel, ahlaki ve kültürel ikna anlamında “rıza”yı birleştirmektedir. Her iki kavram bir arada yer almakla birlikte; hegemonik

¹ E. Fuat KEYMAN, **Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek**, (çev.) Simten COŞAR, İstanbul, Alfa Yay., 2000, s. 246

² Robert W. COX, **Production, Power, And World Order**, New York, Columbia University Press, 1987, s.7

bir düzende sınıflar, devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkiler “zor”dan ziyade “rıza”ya dayanır.³

Robert Keohane, bir devletin uluslararası ilişkileri yöneten temel kuralları sürdürmeye yetecek kadar güçlü olması ve bunu istemesinin hegemonyayı ortaya çıkardığı görüşündedir. Hegemonik İstikrar Teorisi’ne atıfta bulunarak, bu teorinin hegemonyayı maddi kaynakların önde oluşuyla tanımladığını ifade etmektedir. Buna göre, hegemon güç; hammaddeler, sermaye, kaynaklar ve pazarlar üzerinde egemen olmalı ve ayrıca yüksek değerli malların üretiminde rekabet avantajına sahip olmalıdır. Ancak Keohane, dünya siyasetinde düzenin ancak sürekli bir hegemonya ile sağlanabileceğini savunan, “çıkar” ve “güç” gibi realist kavramlara dayanan Hegemonik İstikrar Teorisi’ni eleştirmektedir.⁴

Hegemonya kavramının “zor” ve “rıza”yı birlikte içermesi, salt şiddete dayalı yaklaşımların hegemonya kavramından uzaklaştığı biçiminde yorumlanmaktadır. Hegemon devletin, kendi ekonomik ve kültürel modelini ve bu modelin sunduğu hayat tarzının üstünlüğünü diğer ülkelere “kabul” ettirmesi ve bu ülke halklarının bu modeli örnek alma arzusunu canlı tutması gereklidir. Hegemonya’nın rıza kabulü II. Dünya Savaşı ertesinde ABD dış politikasında genel olarak hissedilse de, 1990’ların sonuna doğru, ABD hegemonyasının Gramsci’nin deyişiyle “rıza” yahut “kabul”

³ Ernesto LACLAU ve Chantal MOUFFE, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, (çev.) Ahmet Karam, Doğan Şahiner, İstanbul, Birikim Yayınları, 1992, s.22

⁴ Mehmet Akif OKUR, **Hegemonya Yaklaşımları Çerçevesinde Bir Dış Politika Aracı Olarak İnsan Hakları**, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2003, s.61

yaklaşımı, Joseph Nye'nin deyişiyile “yumuşak gücü” zayıflamıştır.⁵ Güçlü bir ordu oluşturarak yerel istikrarsızlıkları bastırmayı amaçlayan yeni ABD yaklaşımı, ABD'yi küresel çıkarları olan tek ülke ilan ederek, mutlak bir güvenlik sistemi kurma hedefi ile imparatorlukçu bir eğilime sahip olduğunu göstermiştir.⁶

Hegemonya'da kabul ve zor birlikte yer alırken, imparatorlukta; tek bir ülkenin gerçek yahut potansiyel şiddet kullanma gücü ile diğer ülkelerin egemenlik haklarını hiçe sayması, iç ve dış politika reflekslerini belirlemesi sözkonusu olmaktadır. İmparatorluk anlayışında, sürekli bir genişleme ve yeni alanları imparatorluğun egemenlik alanına dâhil etme yaklaşımı vardır. Hatta bunun yanında, tarihi kendi yapısal özellikleri altında dondurma, uluslararası sorunların çözümünde tek başına ve hızlı hareket etme gibi eğilimler öne çıkmaktadır.⁷ Bu tür yaklaşımlar, ABD'nin yeni küresel politikalarının içeriğini oluşturmuştur. Bu görüşler ışığında, ABD'nin son küresel yaklaşımlarının; zora dayalı sömürgeci bir hegemonya, siyasi üst yapıya sahip olmayan emperyalizm yahut bir imparatorluk yaklaşımı olarak nitelendirilmesinin aslında aynı gerçeğin farklı ifadelerinden başka bir şey olmayacağı söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı, Soğuk Savaş sonrası ABD'nin dış politikasında meydana geldiği iddia edilen bu değişimin, hayati derecede önem verdiği Ortadoğu'da uyguladığı bölgesel politikalara etkilerini araştırmaktır. Bu dönemin nasıl bir karakteristik yapı taşıdığı ve süreç içerisinde nasıl bir forma büründüğünün

⁵ Ergin YILDIZOĞLU, **Hegemonyadan İmparatorluğa**, İstanbul, Everest Yayınları, 2003, s.xix.

⁶ Ergin YILDIZOĞLU, **a.g.e.**, s.xxi.

⁷ Ergin YILDIZOĞLU, **a.g.e.**, s.343–344.

kavranılabilmesi açısından ABD'nin, Irak'a karşı 1991 ve 2003 yıllarında gerçekleştirmiş olduğu müdahaleler ve bölgenin önemli bir ülkesi olan Suriye ile bu bağlamda yürütülen ilişkileri, ABD'nin dış politikasında meydana gelen değişimi gözlemlememiz bakımından oldukça önemlidir.

Yapılan bu çalışma ile, Ortadoğu'da, Soğuk Savaş döneminin kaybeden tarafında bulunan fakat sürdürdüğü pragmatik-esnek dış politika ile bölgede ciddi bir etkiye sahip Suriye'nin bu yeni yapı karşısında geliştirdiği politikaların süreç içerisindeki değişim ve gelişmeleri incelenecektir. Esasen 1980'lerde iki kutuplu dünyanın sona ermekte olduğunu anlayan Ortadoğu'nun "kurt" lideri Hafız Esad yeni arayışlar içerisine girmiştir. Özellikle ülkede meydana gelen ekonomik kriz ve Sovyetler Birliği'nden sağlanan ekonomik ve siyasi desteğin artık neredeyse durma noktasına gelmesi Esad'ın bu arayışlarını hızlandırmış, ABD'nin olabildiğince geniş uluslararası destek ile başlatmak istediği 1991 Irak Müdahalesi umduğu fırsatı kendisine vermiş ve dünyanın yeni "patron"unun oluşturduğu şemsiyenin altına girmekte tereddüt etmemiştir.

ABD, Ortadoğu siyasetini iki çok önemli esasa, Arap Ortadoğu ülkelerinin çoğunluğuna sahip olduğu petrolün kendi istediği şekilde uluslararası pazara güvenle taşınması ve İsrail'in güvenliğine bağlamıştır. Bu yaklaşımının içerisinde bulunduğu handikapı ortadan kaldırmak için ABD, kurulduğu günden beri İsrail ile Arap ülkeler arasında bir barışın sağlamasına çalışmaktadır. ABD'nin bu konudaki hassasiyeti iyi bilen Suriye 1991 sonrası dönemde ezeli düşmanı İsrail ile ABD önderliğinde barış görüşmelerine katılmıştır. Suriye'deki iktidar değişimden sonra yeni Devlet Başkanı

Beşşar Esad'ın yapacağına inanılan reform ile de Ortadoğu'nun "muhalif ülkesi" Suriye'nin yeni dünyanın makul bir üyesi olması beklentisi oluşmuştur.

Ortadoğu Barış Sürecinin tıkanması, Suriye'nin terör örgütlerine destek vermek şeklindeki kötü alışkanlıklarını bırakamaması, yeni dünya düzeninin gereklerini uygulamadaki "zayıflıklarının" yanında ABD'nin hegemonyadan emperyalizme evrilen dış politikası çerçevesinde Suriye'ye karşı aldığı yaptırım kararları, ABD ile Suriye arasındaki bahar havasının uzun soluklu olmasını engellemiştir.

11 Eylül saldırıları ile yeni bir sürece giren uluslararası arenada Suriye, teröre karşı savaşta ABD'ye ilk etapta destek veren Suriye, 2003 Irak Müdahalesine uluslararası kamuoyunun çoğunluğu gibi karşı çıkmıştır. Suriye, neden onlarca yıldır birçok sorun yaşadığı bir rejime destek vermeyi seçerek, ABD yönetiminde etkin olan Yeni Muhafazakârlara kendisine karşı uygulanan baskı politikaları için bir fırsat vermiştir. "Rıza"dan ziyade zor kullanmanın daha etkin olduğu fikrine sahip olan Oğul Bush ile babası kadar tecrübe ve güce sahip olmayan Oğul Esad, 1991'de babalarının gerçekleştirdiği beraberliği sağlayamamış, Suriye ile ABD ilişkileri en kötü dönemlerinden birisine bu süreçte yaşamıştır. İnceleyeceğimiz bu süreç aynı zamanda ABD dış politikasında meydana gelen değişimi de net bir şekilde görmemizi sağlayacaktır.

Çalışmamızın birinci bölümünde I.Körfez Savaşına geline süreçte ABD ve Suriye arasındaki ilişkiler gözden geçirilecek özellikle Soğuk Savaş'ta karşıt

kamplarda bulunan tarafları bir araya getiren nedenler incelenecektir. İki ülkenin gerçekleştirdiği işbirliğinin yapısı ve geliştirilen ortak politikalar ele alınacaktır. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise I.Körfez Savaşı sonrası gelişen ilişkilerle başlatılan Ortadoğu Barış Süreci, babasının vefatı sonrası Devlet Başkanı olan Beşşar Esad dönemindeki beklentiler ve gerçekleştirilen reformlar incelenecektir. Bu dönemde meydana gelen ve ABD dış politikasında önemli bir dönüm noktası olan 11 Eylül saldırıları ve sonrasındaki Afganistan Müdahalesi yine bu bölüm içerisinde ele alınacak ve ikili ilişkilere etkisi görülmeye çalışılacaktır. Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise II. Körfez Savaşında işgale karşı uluslararası ve bölgesel tepki ile işgalin uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi ve bu süreçte ikili ilişkilerdeki yaşanan gerilim ve sebepleri incelenecektir. Savaş sonrası dönemde ABD'nin kabul ettiği Suriye Sorumluluk Yasası ve etkileri ile Lübnan eski Başbakanı Hariri'ye karşı düzenlenen suikastın uluslararası politikadaki neticeleri ele alınacaktır. Aynı zamanda ABD tarafından ortaya atılan Büyük Ortadoğu Projesi ve ikili ilişkilere etkisi gözlemlenmeye çalışılacaktır.

I.BÖLÜM

BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI VE ABD-SURİYE İLİŞKİLERİ

A. Körfez Savaşına Geline Süreçte Suriye

Suriye-ABD ilişkileri bölgesel ve uluslararası politikalar üzerindeki çıkar çatışmaları ve anlaşmazlıklarla örülü bir geçmişe dayanmaktadır. Bu sürecin Suriye tarafında ilişkilerin esaslarını, Suriye'nin kuruluşunu takip eden uzun istikrarsız bir dönem⁸ sonrasında iktidara gelen Baas Partisi ve onun azınlık mensubu lideri Hafız Esad'ın ideolojisi⁹ ile rejimi ayakta tutabilmek için iç ve dış dinamikleri çok dikkatli hesap ederek uyguladığı politikalar oluşturmaktadır.

1946 yılında bağımsızlığı tanınan Suriye'de, cuntalar ve güçsüz hükümetlerin iktidarda olduğu istikrarsız dönemden sonra 1963 yılında gerçekleşen askeri bir darbe ile Baas Partisi iktidara gelmiştir. 1970 yılında yönetime gelen Hafız Esad öncelikle içerde istikrarı sağlamaya yönelik politikalara ağırlık vermiştir. Siyasi

⁸ Bağımsızlık sonrası Suriye tarihi için bkz.: Mosher MO'AZ, J. GINET. Onn. WINCKLER, **Modern Syria**, Brighton UK, Sussex Academic, 1999.

⁹ Hafız Esad hakkında detaylı bilgi için bkz: Patrick SEALE, **Asad; The Struggle for Middle East**, London, Univ. Of California Press. 1992. Raymond A. HINNEBUSCH, **Authoritarian Power and State Formation in Bathist Syria: Army, Party and Peasant**, Colorado, Westview Press, 1990. Sabahattin ŞEN, **Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2004.

planda bürokrasi-parti-ordu üçgenine dayalı ve temelini Nusayrilerin oluşturduğu ancak sadece onlarla sınırlı kalmayan bürokratik-otoriter bir yapı kurmuş, sınırlı ekonomik liberalleşme politikalarıyla hem ekonomiyi canlandırmaya çalışmış hem de Baas Partisi'nin önceki politikalarıyla mülksüzleştirilmiş geleneksel burjuvaziyi de sisteme yeniden dâhil etmeye çalışmıştır.¹⁰

Suriye Baas Rejiminin lideri Hafız Esad, 1955 yılında Hums Askeri Akademisinden pilot olarak mezun olduktan sonra savaş eğitimi için SSCB'ye gönderilmiştir. Suriye'nin Arap Birliğinden çekilmesine karşı gösterdiği tepki sonucu ordudan ihraç edilmiştir. Baas Partisinin askeri kanadında görev üstlenen Esad, partinin genel sekreterliğine kadar yükselmeyi başarmıştır. 1970 yılında kansız bir şekilde gerçekleştirdiği darbe sonucu iktidara gelen ve öncelikle kendisi için yetkilerinin oldukça geniş tutulduğu bir başkanlık rejimi oluşturan Hafız Esad, daha sonra yönetime ve en yakınlarına Nusayri azınlığa mensup kimseleri yerleştirerek kişisel iktidarını güçlendirmiştir. Yönetim kadrolarında değişikliğe ve yeniliğe açık olmayan Esad, emekli dahi olsalar her zaman güvendiği eski kadrolarıyla çalışmıştır. Bununla birlikte Esad, yönetimde kilit konumda bulunan kimselerin, aşırı güçlenmesine izin vermemiş, birçok üst kademe yöneticisini sürgüne göndermiş veya görevden alabilmiştir. Bu durum yönetimde istikrarsız bir yapıyı beraberinde getirirken bir taraftan da Hafız Esad iktidarının kalıcılığını sağlamlaştırmıştır. Esad

¹⁰ Meliha Benli ALTUNIŞIK, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye'nin Dış Politikası: Değişime Uyum Çabası", **Türkiye'nin Komşuları**, (ed.) Mustafa Türkeş ve İlhan UZGEL, Ankara, İmge, 2002 s.260–261.

aynı amaçla askeri birimler ile istihbarat birimlerine aynı seviyede hak ve yetkiler tanıyarak, bunlar arasında bir nevi denge sağlamaya çalışmıştır.¹¹

Hafız Esad'ın mensubu olduğu ülkedeki en geniş dini azınlık, nüfusun yüzde 11'ini oluşturan Nusayrilere'dir. Mezhep ismini Nusayriliğin kurucusu olan İbn Nusayr'dan almaktadır. Nusayrilik İslam'dan kaynaklanmış olsa da Hristiyanlıktaki baba, oğul ve kutsal ruh üçlemesine benzer bir inanca sahiptir. Yani Hz. Ali tanrıdır, Hz. Ali kendi ruhundan Hz. Muhammed'i, o da Selman-ı Farisi'yi yaratmıştır, Geçmişten beri Alevi olarak anılmakla birlikte aslında Alevi değillerdir.¹² Lazkiye bölgesinde yoğunlaşan Nusayri nüfus, genellikle tarımla uğraşmaktadır. Nusayriler, Fransız Manda Yönetimi döneminde Fransızlarla işbirliği halinde önemli devlet ve askeri mevkilere getirilerek güçlendirilmişlerdir.¹³

Nusayri azınlığın yönetimindeki "Baas" kelime anlamıyla "Uyanış" Partisi, dünya görüşü olarak birlik, özgürlük ve sosyalizm fikirleri etrafında şekillenmiştir. Burada birlikten kasıt Arap Birliğidir. Tüm Arapları birleştirme düşüncesi, Baas Partisinin temel ideolojisidir. Diğer bir görüş olan sosyalizm tek başına bir amaç

¹¹ Shmuel BAR, "Bashar's Syria; The Regime and Its Strategic Worldview", **Comparative Strategy**, 2006, Sayı: 25, s.353-366

¹² Nusayrilik hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Ebu Zehra, **İslam'da Siyasi İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi**, çev: Hasan Karakaya, Kerim Aytekin, İstanbul, Hisar Yayınevi, ss.68-70, Muhammed Emin Galip El Tavis, **Arap Alevilerinin Tarihi: Nusayrilik**, İstanbul, Çiviyazıları Yayınları, 2000. Louis Massignon, "Nusayrilik" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, C.9, 1964, s.365-370,

¹³ Suriye sosyal yapısı hakkında detaylı bilgi için bkz.: Nicolas Van DAM, **Suriye'de İktidar Mücadelesi**, (çev.) Semih İdiz, Aslı Çalkıvık, İstanbul, İktidar Yay., 2004 s.17-31

olarak görülmezken; özgürlük, birlik ve adalet gibi daha önemli amaçlara ulaşmada bir araç olarak değerlendirilmiştir.¹⁴

1963 yılında yönetime geldiklerinden beri en ciddi muhalefet olarak Müslüman Kardeşler Hareketi ile karşılaşan Baas Yönetimi, 1980 yılında Hafız Esad'ı hedef alan başarısız suikast girişimlerinin Hareket tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmiştir. O zamana kadar çok da şiddetlenmemiş olan muhalefet hareketleri bu iddialarla çok ileri bir boyuta taşınmıştır. Hafız Esad ilk tavrını hapisanelerdeki hareket mensuplarını öldürmekle göstermiştir. Sonraki süreçte hareket üyelerine karşı tavrını oldukça sertleştiren Esad, çatışmalara son noktayı, Suriye ordusunun bir bütün olarak katıldığı harekâtla, hareketin en güçlü olduğu şehirlerden biri olan Hama'ya saldırmakla koymuştur. Saldırılarda onbinlerce sivil katledilmiştir. Harekât sonrasında artık uzun süre Müslüman Kardeşler Hareketinden ciddi anlamda söz edilmez olmuştur.¹⁵

Esad yönetimindeki Suriye dış politikasının dayandığı en önemli esaslar Büyük Suriye idealini gerçekleştirmek, Arap ülkeleri arasında liderliği elde edebilmek ve İsrail karşıtlığı olmuştur. Aynı zamanda 1967 Arap-İsrail Savaşında kaybedilen Golan Tepelerinin İsrail'den geri alınması Suriye'nin öncelikli dış politika hedefi olarak belirlenmiştir. Bu nedenle kendi askeri imkân ve yeteneklerini sürekli arttırmaya çalışmış, bu çerçevede 1979-88 arasındaki dönemde İsrail ile

¹⁴Baas İdeolojisi hakkında detaylı bilgi için bkz: Raymond A. HINNEBUSCH, **Authoritarian...**

¹⁵Hanna Batatu, "Syria's Muslim Brethren", **MERIP Reports**, v.12. no.110 Nov.-Dec. S. 12-20 ve Raymond A. HINNEBUSCH, **Authoritarian...**, s.276-300

“stratejik eşitlik” doktrini uygulamaya çalışmıştır. Bu doktrin sadece askeri kapasitenin yükseltilmesini değil, bunun yanında eğitim, kültür alanında ve hayat şartları olarak da İsrail ile aynı seviyeye gelmeyi öngörmektedir. Bu amaçla Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya ile ABD-İsrail arasındaki ilişkiye benzer, yakın ilişkiler kurmuştur. Suriye’ye ait silahların büyük çoğunluğu bu yakınlaşmadan dolayı Sovyet menşeli olmuştur. Sovyetlerin Suriye’ye ilk silah desteği, 1956 yılında Ortadoğu’da ABD çıkarlarına karşılık Suriye’ye yardım için Çekoslovakya’dan gelen silahlar olmuştur. Daha sonra bu askeri yardımlar, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine paralel olarak hızla artmıştır. Bu yardımlar silahla sınırlı kalmamış, Suriye askerleri eğitim için Doğu Avrupa ülkelerine gönderilmiştir. Karşılığında Sovyetler, Suriye’den hem üs elde etmiş hem de limanları kullanma imkânı kazanmıştır.¹⁶ Sınırlı kaynaklara sahip ve küçük bir ülke konumunda olan Suriye, İsrail’e karşı cephe olması konumunu iyi kullanarak bölgesel planda kapasitesinin çok ötesinde bir ağırlık elde edebilmiştir.¹⁷

Ortadoğu gibi kaygan bir zeminde önemli bir konumda bulunan Suriye, iç dinamikleri merkezinde iç ve dış politikasını belirlemektedir. Coğrafi açıdan da kilit bir konumda yer alması, ülkeyi Ortadoğu’da çıkarları olan aktörlerin ilgi alanına sokmaktadır. Ortadoğu bölgesinin istikrarı için İsrail ve Filistin barışı ne kadar önemliyse, bu barışa Suriye’nin katkısı da son derece önemlidir.

¹⁶ Şatlık AMANOV, “Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikası”, **Orta Doğu Siyasetinde Suriye**, (der.) Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin, Ankara, Platin, 2004, s.197.

¹⁷ Itamar RABINOVICH, “**The War for Lebanon, 1970–1985**”, N.Y., Cornell University Press, 1989, s. 51.

ABD-Suriye ilişkileri bölgesel ve uluslararası politikalar üzerindeki çıkar çatışmaları ve anlaşmazlıklarla örülü bir geçmişe dayanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde düşman kamplarda bulunmuşlardır. SSCB'nin liderliğindeki Doğu Bloğu ülkeleri arasında yer alan Suriye, Ortadoğu'daki güç çekişmesinde Sovyet Rusya'nın bölgedeki en önemli müttefiki olmuştur. Suriye, bu dönemde de oldukça pragmatik stratejisini terk etmeyerek denge politikası izlemeyi de sürdürmüştür.

Suriye'nin İsrail karşıtı dış politikası ve İsrail'e yönelik savaş hali durumunun devam ettirilmesi ABD'nin Suriye'ye yönelik politikasındaki en önemli referans noktası olmayı sürdürmektedir.

Suriye, ABD Dışişleri Bakanlığının ilk olarak 1979 yılında oluşturduğu teröre destek veren ülkeler listesinde, listenin ilk oluşturulduğundan beri bulunmaktadır. ABD vatandaşlarına karşı girişilen birçok terör saldırısının faali olarak belirtilen İsrail karşıtı Hamas, Hizbullah ve İslami Cihad gibi örgütlere destek vermekle suçlanan Suriye, bu örgütleri özgürlük savaşçısı olarak kabul ettiğini belirtmektedir. Suriye aynı zamanda bu örgütlere silah ve mühimmat desteği sağladığı iddialarını reddetmektedir.¹⁸

İki ülke ilişkilerinin gerginliğe sebep olan bir diğer etken ABD'nin Suriye'nin önemli miktarda kimyasal silah stoğuna sahip olduğu, biyolojik silah geliştirilmesi çalışmalarında bulunduğu yönündeki iddialarıdır. ABD ile Suriye arasında problem oluşturan bir diğer nokta uyuşturucu üretimi ve nakline Suriye'nin destek sağladığı savıdır. Suriye kontrolünde bulunan Beka Vadisinde üretilen uyuşturucunun yanısıra

¹⁸ Jeremy SHARP, "Syria: Background and U.S. Relations", **CRS Report for Congress**, 1 May 2008, s.14

Afganistan'dan getirilen uyuşturucunun trafiğinde Suriyeli üst düzey yetkililerin rol oynadığı savunulmaktadır.¹⁹

Suriye'deki otoriter yönetim, muhalefet partilerinin yasaklanması, işkence, insan hakları ihlalleri, basın-yayın ve ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, halka yapılan baskılar ABD tarafından ilişkilerin geliştirilmesi önündeki önemli engeller olarak belirtilmektedir.²⁰

B. Birinci Körfez Savaşı

1980–1988 yıllarında İran ile savaşan Irak²¹, askeri güç bakımından çok yıpranmış, yüz binlere varan kayıplar vermiş, ekonomik yönden ağır zararlara uğramış ve bu savaş sonrası kolay kolay ödeyemeyeceği bir dış borç yükü altında kalmıştır.²² Bu durumdan kurtulmak isteyen Saddam Hüseyin, çareler aramaya başlamış ve 1991 yılı ilk yarısında Ortadoğu'da huzursuzluğa yol açacak bazı iddialar ortaya atmıştır. Bu iddialar Körfez Krizinin ilk filizleri olmuştur. İddiaların başlıcaları şunlardır:

¹⁹ Alfred B. PRADOS ve Jeremy M. SHARP, "Syria: Political Conditions and Relations with the United States After the Iraq War", **CRS Report for Congress**, 10 January 2005, s. 17–19

²⁰ Jeremy SHARP, **Syria: Background...**, s.19-25

²¹ "Irak-İran Savaşı" hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Efraim KARSH, **The Iran–Iraq War, 1980–1988**, Oxford, Osprey Publishing, 2002. Yılmaz TÜREL: **Türkiye'nin Orta Doğu'daki Sınır Komşuları ile İlişkileri (1970-1997)**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 32-46.

²² A.Öner PEHLİVANOĞLU, **Ortadoğu ve Türkiye**, İstanbul, Kastaş Yay. , 2004, s.70.

Körfez ülkelerinin 1981–1990 arasında petrol fiyatlarını sürekli düşürerek Irak'ı zarara sokmaları; Kuveyt'in Rumeyla bölgesindeki Irak'a ait petrollerden de faydalanmış olması; Kuveyt toprakları üzerinde tarihi hakkı olduğunda ısrar etmesi ve Irak-İran savaşı sırasında Kuveyt'in Irak'a yaptığı para yardımını silmesini istemesiydi.²³ Yine Saddam, İsrail karşısında daha güçlü olabilmek için Kuveyt'teki petrol kaynaklarını ele geçirerek bu sayede OPEC'te daha güçlü olarak masaya oturmayı ve daha çok petrolü daha pahalıya satmayı amaçlamaktaydı.²⁴

Kuveyt ile ilgili iddialarının Kuveyt tarafından kabul edilmemesi üzerine, Saddam Hüseyin, meseleyi bir oldu-bitti ile çözümlmek istemiş ve 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmek ve bir hafta sonra da ilhak etmek suretiyle Körfez Krizinin çıkmasına sebep olmuştur.²⁵ Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine BMGK, Irak birliklerinin Kuveyt topraklarından şartsız ve derhal çekilmesini isteyen bir karar almıştır.²⁶

Irak lideri Saddam Hüseyin; bölgedeki tüm işgallere son verilmesi halinde Kuveyt'teki durumun ele alınmasını kabul edebileceklerini ayrıca İsrail'in işgal ettiği

²³ Tayyar ARI, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu "Siyaset, Savaş ve Diplomasi"*, İstanbul, Alfa Yay., 2004, s.570–577.

²⁴ M. Zekai DOĞANAY ve A. Fikret ATUN, *Ortadoğunun Jeopolitik ve Jestratejik Açından Değerlendirilmesi Körfez Harbi Ve Alınan Dersler*, Ankara, Nuro Yay., 1994, s.45–46.

²⁵ Tayyar ARI, *a.g.e.*, s.575.

²⁶ BMGK'nın 660 sayılı kararı için bkz.:

<http://daccess-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/10/IMG/NR057510.pdf?OpenElement> (10.02.2010)

Arap topraklarından çekilerek Filistin Devletinin kurulmasının kabul etmesi durumunda Kuveyt'te de benzer düzenlemelere gidilebileceğini bildirmiştir.²⁷

Saddam'ın vazgeçmez tutumu karşısında BMGK, Eylül 1990 ayı içerisinde Irak'a karşı hava ambargosu uygulama kararı almış ve daha sonra bunu deniz ablukası şeklinde bir kararla genişletmiştir. BMGK; 29 Ekim 1990 tarihinde 674 sayılı kararı alarak daha önceden alınan ve özellikle 660, 662 ve 664 sayılı kararlara Irak Hükümeti'ni uymaya, Kuveyt'in bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesine, yasal hükümetin yeniden iş başına getirilmesine davet etmiştir. Ayrıca 29 Kasım 1990 tarihinde almış olduğu 678 sayılı kararıyla, Irak'ın 15 Ocak 1991 tarihine kadar Kuveyt'i terk etmemesi halinde güç kullanılmasını kabul etmiştir.²⁸

BM, ABD ve Müttefik Ülkelerin ısrarlarına rağmen, Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i terk etmemekte kararlı olduğunun anlaşılması üzerine ABD öncülüğünde onu destekleyen müttefik ülkeler Çöl Fırtınası²⁹ adı verilen bir harekâtı uygulayarak Basra Körfezi ve Suudi Arabistan başta olmak üzere bölgeye deniz, hava ve kara

²⁷ Tayyar ARI, **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978–1996**, İstanbul, Alfa Kitapevi, 1996, s.216.

²⁸BMGK'nın 29 Kasım 1990 tarihinde aldığı 678 sayılı karara göre; Irak'ın BM kararlarına uyması için 15 Ocak'a kadar süre tanınmakta, uymaması halinde BM Antlaşmasının 7. Bölümünde öngördüğü üzere Irak'ın BM kararlarına uymasını sağlamak ve uluslar arası barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için gerekli her türlü aracın devreye sokulması ve bunun için tüm BM üyesi devletlerin gerekli desteği sağlamaya davet edilmesi söz konusuydu. BMGK'nın 678 sayılı kararının tam metni için bkz.:

<http://daccess-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/28/IMG/NR057528.pdf?OpenElement> (11.02.2010)

²⁹ "Çöl Fırtınası" hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Finlan ALASTAIR, **The Gulf War 1991**, Oxford, Routledge, 2003. s.30-68

birlikleri göndermeye başlamışlardır. 30 ülke kuvvet göndererek veya yardım yaparak, Irak'a karşı teşkil edilen bu koalisyon kuvvetlerine katılmış veya bu kuvvetleri desteklemiştir.³⁰ Bunlar arasında sekiz Arap ülkesi de vardır.³¹ Gerçi Arap ülkeleri; Saddam'a karşı olanlar, Saddam'ı destekleyenler ve çekimser kalanlar olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Ancak Arap Birliği, Irak'ı kınamış ve derhal Kuveyt'ten çekilmesini istemiş ve Irak saldırısına karşı Çok Uluslu Arap Ordusu (Müşterek İslam-Arap Komutanlığı³²) kurulmasını oy çoğunluğuyla kararlaştırmıştır. Mısır ve Suriye, Saddam'a karşı olanların başında gelerek, Suudi Arabistan'a kuvvet göndermişlerdir. Ürdün, Yemen ve FKÖ, Saddam'ı desteklemişlerdir.

Savaşın başlamasıyla Irak ve Kuveyt'te özellikle stratejik hedefleri bombalanmıştır. Çöl Fırtınası adı verilen bu harekât, 24–28 Şubat 1991 tarihlerinde kara harekâtı ile Kuveyt'te Irak Kara Kuvvetlerinin büyük bir kısmının imhası ve kalanlarının esir veya Kuveyt'i terk etmeleri ile sonuçlandırılmıştır.³³

Körfez Savaşına katılan Koalisyon Kuvvetleri ve Irak askeri heyetleri arasında 3 Mart 1991 günü Kuveyt-Suudi Arabistan sınırının kuzeyindeki Safven kasabası yakınında bir çadır içinde ateşkes görüşmeleri yapılmıştır. Irak, Kuveyt'i ilhak kararını kaldırmak ve tazminat ödemek başta olmak üzere bütün şartları kabul

³⁰ Türel YILMAZ, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Ankara. Akçağ Yay., 2004, s.277.

³¹ Koalisyon Güçlerine katılan Arap Devletleri şunlardır: Suriye, Suudi Arabistan, Mısır, Kuveyt, BAE, Katar, Umman, Bahreyn.

³² Suriye, 9. Zırhlı Tümen ve 45. Komando Tugayını bu komutanlığın emrine vermiştir.

³³ Birinci Körfez Savaşı'nın gelişimi hakkında harekât komutanı Gen. Norman Schwarzkopf'in brifingi için bkz.: <http://www.youtube.com/watch?v=7BaSwaBPg6M> (12.01.2010)

etmek zorunda kalmıştır.³⁴ Bu şekilde Körfez Savaşı fiilen sona ermiştir. 1991 yılı Nisan ayının ilk haftasında, Irak'ın BM Güvenlik Konseyi tarafından 688 sayılı karar ile ortaya konan ateşkes şartlarını kabul ettiğine dair yazılı müracaatı ile de Körfez Savaşı resmen sona ermiş ve Irak'ın kuzeyinde “huzur operasyonu” olarak bilinen güvenlik bölgesi oluşturulması yönündeki süreci başlatmıştır.³⁵

Savaş başlamadan önce Irak, dünyanın beşinci büyük kara ordusuna sahipti.³⁶ Fakat bu durum Irak'ın çok kısa bir sürede yenilmesine engel olamamıştır. Bu yenilginin en büyük sebebi, ABD ve müttefik ordularının nitelik (eğitim ve donanım) bakımından Irak ordularına kıyasla çok üstün olmasıdır.³⁷ Müttefik orduları, hızla hareket edebilen ve yüksek teknolojiyi etkin biçimde kullanabilen ordulardır. Buna karşılık Irak orduları, 8 yıl süren Irak-İran Savaşı'ndan yorgun çıkmış, savaşma iradesi düşük ve klasik piyade savaşına göre eğitilmiş ordulardır.

Irak'ın yenilmesinde pay sahibi olan ikinci önemli etken, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri bilinen bir savaş gerçeğiydi: Savaşılan bölgede hava üstünlüğünü sağlamak ve hava ile kara güçleri arasında etkin bir eşgüdüm sağlamak; karşı konulmaz bir üstünlük getirmektedir.³⁸ Müttefikler hava-kara koordinasyonunu parlak bir biçimde gerçekleştirirken Irak güçleri bu avantajdan yoksundu. Çölde

³⁴ Zekai DOĞANAY ve A. Fikret ATUN, *Orta Doğunun Jeopolitik...* , s.305-307.

³⁵ Türel YILMAZ, *Uluslararası...* , s.284.

³⁶ Savaştan önceki Irak Silahlı Kuvvetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Zekai DOĞANAY ve A. Fikret ATUN, *a.g.e.*, s.91-98.

³⁷ Irak Silahlı Kuvvetleri ile Müttefik Orduları arasında karşılaştırma yapmak için bkz., M. Zekai DOĞANAY ve A. Fikret ATUN, *a.g.e.*, s.93-106.

³⁸ Mesut Hakkı CASIN: “Ortadoğu’da Bitmeyen Mücadelenin Son Hamlesi Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 3, Sayı 1, (İlkbahar 1996), s.250.

saklanamayan ve havadan korunamayan Irak ordusu, müttefik saldırıları karşısında yok olmuştur.

Nedenlerden üçüncüsü, vurucu gücü ne olursa olsun, tek bir silaha dayanmanın yarattığı aşırı ve yapay güven duygusudur. Saddam, Sovyetler'den aldığı Scud füzelerine ve bu füzelerin ucuna yerleştirmeyi planladığı kimyasal/biyolojik başlıklara güvenmişti. Ancak, bu füzeler savaş sırasında istenilen başarıyı gösteremedi. Füzeler Amerikan Patriot Hava Savunma sistemi tarafından havada yok edilmişlerdir.³⁹

Körfez Savaşı kesin bir askeri sonuç getirmekle birlikte bölgedeki istikrarsızlığı doğrudan çözememiştir. Birinci Körfez Savaşı'nın en önemli ve en uzun vadeli sonucu, tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin liderliğinde yeni bir uluslararası yapının oluşmaya başladığının görülmesi olmuştur. ABD'nin savaş öncesinde yoğun olarak Amerikan değerlerine vurgu yapması, bu değerleri benimseyen ülkelerin yeni dönemde karşılaşacakları yaptırım konusunda Irak bir örnek oluşturmalarının istendiğinin göstergesidir. Savaşın neticesinde Irak'ın başına gelenler diğer tüm ülkelere ciddi bir uyarı niteliği taşımaktadır. ABD gerçekleştirdiği bu harekâta olabildiğince çok müttefik katmak için çaba göstermiştir. Bu sayede ABD değerlerinin uluslararası komuoyunun çoğunluğu tarafında paylaşıldığı gösterilmek istenmiş, diğer ülkeler marjinallikle itham edilmeye başlanmıştır.

³⁹ Zekai DOĞANAY ve A. Fikret ATUN, *Orta Doğunun Jeopolitik...* , s.387.

Aynı zamanda iki kutuplu dünyanın sona erdiği bu geçiş sürecinde ABD'nin yeni dönemdeki düşmanı ilan edeceği terörizmin beslenmesi için bölgede uygun zemin hazırlanmıştır. Nitekim bu savaştan yaklaşık on yıl sonra dünyadaki terörün beslendiği kaynak olarak bölge ülkeleri gösterilmeye başlanmıştır. Savaş fiilen sona ermiş ancak dünyada ve bölgede yeni bir dönemin kapılarını açmıştır.

C. Suriye ve Birinci Körfez Savaşı

Suriye, Arap ülkeleri arasında Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınayan ve Irak'ın hemen çekilmesini talep eden ilk ülke olmuştur.⁴⁰ İki kutuplu dünyanın ve o sisteme özgü stratejilerin sona erdiğini çabuk kavrayan Esad rejimi Batı'ya ve özellikle de ABD'ye yanaşan bir tutum içerisine girmiş ve Körfez Savaşı ile bu yeni politikasını gösterme şansını yakalamıştır.⁴¹ Birinci Körfez Savaşı döneminde Suriye, Irak'a karşı Müttefik Kuvvetlerin yanında yer almıştır. Suriye, bu çerçevede oluşturulan Müşterek İslam Arap Ordusu'na 9. Mekanize Piyade Tümeni ve 45. Komando Tugayı ile katılmıştır.⁴² Suriye'nin katılımında Arap Birliğinde bu yönde oluşan yaygın kanaatin etkisinin olduğu da belirtilmelidir. Belki de, Birinci Körfez Savaşının en önemli sonuçlarından birisi, Suriye'nin hem uluslararası hem de bölgesel alanda konumunu çok ciddi anlamda güçlendirmesi olmuştur.⁴³

⁴⁰ Meliha Benli ALTUNIŞIK, **Soğuk Savaş...** , s.266.

⁴¹ Meliha Benli ALTUNIŞIK, **a.g.m.** , s.259.

⁴² Zekai DOĞANAY ve A. Fikret ATUN, **Ortadoğunun Jeopolitik...** , s.102.

⁴³ Oytun ORHAN, "Ortadoğu'nun Düşman Kardeşleri: Suriye ve Irak", **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 3, (Sonbahar 2000), s.192.

Suriye, Mısır, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinin katıldığı konferanstan sonra, 6 Mart 1991’de yayımlanan Şam Deklarasyonu ile Suriye ve Mısır, Suudi Arabistan’ın ve diğer Körfez İşbirliği Konseyi (KİK)⁴⁴ ülkelerinin güvenliğine katkıda bulunmayı kabul etmişlerdir. Bu taahhüde karşılık Körfez ülkeleri de Suriye’ye 2 milyar dolarlık yardım taahhüdünde bulunmayı kabul etmişlerdir.⁴⁵ 1980’lerin başından beri ciddi bir ekonomik darboğaza giren ve müttefiki SSCB’nin yardımlarından mahrum kalan Suriye için bu ekonomik destek çok büyük önem taşımaktaydı.

Diğer yandan da Suriye, Irak’ın toprak bütünlüğünün korunmasını ulusal çıkarları açısından önemli olarak görmüştür. Nitekim Irak topraklarının kuzeyinde bir Kürt devletinin kurulması ya da bölgenin Türk nüfuzu altına girmesi, güneyinin İran koruması altında Şii kontrolüne geçmesi olasılıkları, Suriye açısından ciddi birer tehdit unsuru olmuştur.⁴⁶

Arap Dünyasının liderlik mücadelesinde özellikle İran’la sürdürdüğü 8 yıllık savaş sayesinde avantaj sağlayan Irak’ın dengelenmesi açısından Suriye’nin müttefiklerin yanında yer alması önemlidir. Zira Mısır’ın İsrail ile yakınlaşma sürecine girmesi neticesinde Arap dünyası liderliği konusunda Irak ve Suriye

⁴⁴ KİK, 1981 yılında 6 Körfez ülkesi tarafından (Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, BAE, Katar, Umman) o dönemde Körfez’de yaşanan İran Devrimi ve İran-Irak Savaşı gibi gelişmelere karşı duydukları rahatsızlık karşısında ortak hareket etme isteği ile oluşturulmuştur.

⁴⁵ Meliha Benli ALTUNIŞIK, **Soğuk Savaş...** , s.267–268.

⁴⁶ Oytun ORHAN, “**Ortadoğu’nun Düşman...** , s.193.

arasında bir rekabet başlamıştı. Suriye Irak'a karşı girişilen operasyonu kendi açısından avantajlı hale getirmek için aktif katılım sağlamıştır.

Suriye oluşturulan ittifaka katılarak uzun dönemde İsrail ile yaşadığı problemlerin çözümü noktasında bir avantaj sağlamak istediği öne sürülebilir. ABD ile geliştirilebilecek yakın ilişkiler sayesinde İsrail ile müzakerelerde en az seviyede taviz vererek anlaşma sağlanması ihtimali Suriye için önemlidir. Suriye, bu dönemde uyguladığı politikalar sayesinde Lübnan üzerindeki etkinliğini pekiştirirken ABD etkisiyle İsrail'in sessiz kalmasını sağlamayı başarmıştır.⁴⁷ Zira Ortadoğu'da barışın önündeki en önemli engel, güç dengesinin İsrail lehine bozulmuş olmasıdır.⁴⁸ Suriye'nin İsrail ile makul koşullarda sağlayabileceği barış hem onu bir meseleye angaje olmaktan kurtaracak hem de kaynaklarını Arap Dünyasında öne çıkarmak için yoğun olarak kullanma imkânı verecektir.

Bir diğer açıdan bakılırsa, Suriye'nin ABD yanında yer alması, bölge ülkelerinin üzerinde giderek artan baskıdan kendi payına düşeni, belli bir dönem için bertaraf etme imkânı da verecektir. Birinci Körfez Savaşı ile başlayan sürecin bir son olmadığı yeni bir dönemin başlangıcı olduğunu kabul edersek Suriye üzerindeki baskınında giderek artmasını beklemek gerekmektedir. Zira Irak ve Suriye birçok açıdan birbirine benzemektedir; yani Suriye'nin de tehdit altında olduğunu söylememiz mümkündür. İşte Suriye'nin müttefik kuvvetlere katılımını bu tehdit algılamasını belli bir dönem için bertaraf etme çabasının bir yansıması olarak da değerlendirebiliriz.

⁴⁷ Meliha Benli ALTUNIŞIK, *Soğuk Savaş...*, s.269.

⁴⁸ Yalçın SARIKAYA, *İsrail-Suriye İlişkileri*, Ankara, POLSAR, 2005, s.40

1) Yeni Dönemde Ekonomik Destek Arayışları

Suriye, pekçok diğer Arap ülkesinin aksine, gıda konusunda kendi kendine yeterliliği, az da olsa petrol gelirleri, fazla yabancı yatırımın olmaması, batıya görece daha az borçlu olması sebebi ile daha bağımsız bir ekonomiye sahip olması nedeniyle dış politika da daha rahat karar alabilmekteydi. Fakat 1980'lerin ikinci yarısından itibaren petrol fiyatları ve SSCB'nin yaptığı dış yardımların oldukça azalması Suriye'nin ekonomisinde ciddi krizlere neden olmuştur. Irak-İran savaşında İran'ı destekleyen Suriye'ye bu dönemde Körfez ülkelerinden gelen mali yardımlar kesilmiştir.⁴⁹

Sovyet Bloğunun bir parçası olarak Suriye'nin ekonomisi de ciddi olarak Moskova'ya bağlıydı. Suriye, sosyalizmin uygulamaları, adam kayırma ve devasa askeri harcamalar nedeniyle yıllardır ekonomik durgunluk içerisindeydi. Kötü ekonomi politikaları sebebiyle %50'lere ulaşan enflasyon ve 6 milyar dolar Batı'ya ve 9 milyar dolar SSCB'ye olmak üzere yaklaşık 15 milyar dolar dış borç yükü birikmişti. İşgücünün yüzde 30'u tarım alanında faaliyet göstermesine rağmen halen tahıl ithalatına ihtiyaç duyuluyordu. Şehirler rutin elektrik eksikliklerine maruz kalıyor ve en temel ihtiyaç malzemelerinin temini uzun zaman mümkün olmayabiliyordu.⁵⁰

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Volker PERTHES, "The Syrian Economy in the 1980's", **Middle East Journal**, Winter 1992, Vol. 46, s. 37-58.

⁵⁰ Daniel PİPES, "Damascus and Peace?", **Foreign Affairs**, Fall 1991, Vol. 70, no. 4, s.40-41.

Suriye yıllık bütçesinin muazzam bir kısmı silah satın almalarına harcanmak üzere başta Sovyetler Birliği olmak diğer Doğu Bloku ülkelerine aktarılmaktaydı. Ancak, askeri harcamaların düzeyi kesin olarak açıklanmamıştır. Suriye'nin GSYİH'sı, 1970–1978 dönemi boyunca reel olarak %8,6, 1979–1985 sırasında ise ancak %3,7 oranında yıllık artış göstermiştir. Sonuç olarak, özel tüketim ve kişi başına tüketim harcamaları 1979–1985 döneminde, önceki yıllara oranla ciddi bir düşüş yaşamıştır. 1970–1978 arası özel tüketim reel olarak yıllık ortalama %7,8 iken, 1975–1985 döneminde sadece yıllık %3 olarak gerçekleşmiştir. Daha önemli bir durum yatırım alanında karşımıza çıkmaktadır. 1970–78 yılları arasında yaklaşık %26 civarında büyüyen yatırımlar, 1975–85 arasında yalnızca %2 olmuştur.⁵¹

Bu veriler Suriye'ye Sovyetler Birliği'nden gönderilen büyük ekonomik yardımların 1980'lerin ortalarına doğru durma noktasına geldiğini göstermesi bakımından önemlidir. Moskova bu dönemde, adet olduğu üzere uyguladığı gibi erteleme, kısmi af gibi uygulamaları reddettiğini gibi ağır koşullar koymaya başlamıştır. Bu yüzden ülke 1979–1985 döneminde reel olarak %7,6 oranında küçülmüştür. Yaşam standardı 1978–85 yılları arasında neredeyse %11 oranında düşüş göstermiştir.⁵²

Hafız Esad o dönemde Sovyetlerin politikalarına yönelik duyduğu rahatsızlığa rağmen dış yardım olmadan Suriye'nin içinde bulunduğu ekonomik krizden tek başına çıkamayacağını biliyordu. Böylece Esad, ülkesinin doğal

⁵¹ Moshe EFRAT, "The Soviet Union and the Syrian Military Economic Dimension", **Superpowers and Client States in the Middle East: The Imbalance of Influence**. Ed. Moseh EFRAT ve Jacob BERCOVITCH, London, Routledge, 1991, s.250.

⁵² Moshe EFRAT, **a.g.e.**, s. 258.

ekonomik zayıflığı sebebiyle, Moskova'nın belirlediği şartlarda SSCB ile ilişkileri kabul etmek zorunda kaldı.⁵³ Bu zaman içerisinde Esad'ın Sovyetlere karşı güvensizliğinin artmasına ve farklı alternatif arayışlarının başlamasına sebep olmuştur.⁵⁴

Suriye ekonomik krize karşı özellikle Arap ve gurbetçi sermayeyi çekebilmek için ekonomik libelleşme çalışmalarını başlattı. Esad ekonomik canlanmanın gelecek yatırımcılara güven verecek bir bölgesel barış ortamı ve uluslararası pazarlarla işbirliği sayesinde olabileceğinin de farkındaydı. Bu yüzden 1980'lerin sonundan itibaren Suriye bir barış anlaşması konusunda oldukça istekliydı.⁵⁵

Soğuk Savaşın son döneminde Suriye içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle de ABD'ye yanaşması gerektiğinin farkındaydı. I.Körfez Savaşı Suriye açısından ABD'ye yanaşması için çok önemli bir fırsat olmuştur.

Savaş sonrasında Suriye'deki ekonomik krizin çözümü petrol zengini Körfez ülkeleri oldu. Bu devletler Çöl Fırtınası katılımını için Suriye'yi hemen ödüllendirdiler. Suriye, Körfez Ülkelerinden sağlanan 2 milyar dolar tutarındaki mali

⁵³ Esad buna rağmen bağımsızlığını genel olarak korumayı başarmıştı. Bu sayede kendi dış politikasını özgürce belirleyebiliyordu fakat İsrail veya ABD kuvvetlerine karşı girişeceği bir hareketin Moskova tarafından desteklenmeyeceğini biliyordu. EFRAT ve BERCOVITCH, **Superpowers...**, s.195-199.

⁵⁴ Daha fazla bilgi için bkz: Robert FREEDMAN, "The Case of Soviet Syrian Relations" ed. EFRAT ve BERCOVITCH, **Superpowers...**, s.221-230

⁵⁵ Raymond HINNEBUSCH, "Defying The Hegemon; Syria and Iraq War" **International Journal of Contemporary Iraqi Studies** V.3 I.2 s. 377

desteği yeni silah alımlarında kullanmıştır. Savaş sonrasında müttefiklerinde desteği ile Avrupa ve Japonya'dan 700 milyon dolarlık kredi temin edilmiştir.⁵⁶

I.Körfez Savaşına katılan Suriye'nin ekonomik anlamda aldığı diğer bir ödöl ise 1986 yılında Londra'da bir İsrail uçağına bombalı saldırı girişimine karıştıktan sonra başlatılan ticaret yaptırımları kaldırılması olmuştur. ABD ve İngiltere de Suriye ile aynı olayın bir sonucu olarak gergin olan diplomatik ilişkileri geliştirmiştir.⁵⁷

2) Yeni Dönemde Siyasi Destek Arayışları

Suriye ile SSCB arasındaki ikili ilişkiler 1950'li yıllarda, Soğuk Savaşın Ortadoğu'da etkilerinin dorukta olduğu dönemde başlamıştır. Özellikle Baas Partisinin 1963 yılında iktidara gelmesiyle bu ölke, Sovyetlerin Ortadoğu politikasının önemli bir unsuru haline gelmiştir. Bu çerçevede Moskova, şam'a çeşitli askeri ve ekonomik yardımlar yapmaya başlamıştır. Ancak SSCB için Suriye 1970'li yıllarda Mısır'ı 'kaybettikten' sonra daha da önem kazanmıştır. Gerçekten 1985 yılına kadar Suriye'nin SSCB'den aldığı toplam askeri yardımın %75'i Camp David süreci başladıktan sonra gerçekleşmiştir. Daha da önemlisi 1980 yılında ilk defa iki ölke Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştır.⁵⁸

⁵⁶ Meliha Benli ALTUNIşIK, "Soğuk Savaş... , s.267–268.

⁵⁷ Raymond HINNEBUSCH, "Defying The Hegemon... , s.377

⁵⁸ Meliha Benli ALTUNIşIK, a.g.m. , s.262–263

Sovyet Rusya ile geliştirilen bu yakın ilişkiler Suriye'nin genel ve bölgesel olarak izole olmasına neden olmuştur. SSCB ile ilişkileri kuvvetlendirmek isteyen Baas yetkililerinin bu yaklaşımı 1970'ler ve 1980'lerde diğer Arap ülkeleri ile olan ilişkileri zayıflattı. Bu durum Baas Partisi'nin milliyetçi ve birlikçi temellerine aykırıydı. Bu sebeple Parti organları da Arap ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgede daha etkin rol alınması gerektiğini savunmaya başlamıştır.⁵⁹

1980'lerin ikinci yarısından itibaren SSCB'nin Suriye'ye olan desteğinin azalması Suriye'de dış politika değişikliğinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde ABD ve SSCB arasındaki yakınlaşma, Sosyalist Arap ülkelere Sovyet desteğinin azalması ve Sovyetlerden İsrail'e Yahudi göçüne izin vermesi, İsrail'de açılan diplomatik misyon Suriye'nin ikili ilişkileri yeniden değerlendirmesine neden oldu.⁶⁰ SSCB ile ilişkilerin iyi olduğu dönemde Moskova'ya tam destek veren, politikasını Batı karşıtlığı, İsrail karşıtlığı aynı zamanda yürütme ve uygulamada son derece pragmatik bir stratejiye oturtan Esad bu politikalarını değiştirmeye başlayacaktır.⁶¹

Suriye, Sovyetler Birliğinin dağılması ve iki kutuplu dünyanın sona ermesinden Ortadoğu'da en çok etkilenen ülkelerden birisi olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında SSCB'den askeri, siyasi ve ekonomik yardım alan ve 1980'li yıllarda içeride de zaten siyasi ve ekonomik krizle karşı karşıya olan Suriye için uluslararası

⁵⁹ Tahir I. SHAD, Steven BOUCHER ve Jennifer Gray REDDISH, "Syrian foreign policy in the post-Soviet Era", **Arab Studies Quarterly**, Winter/Spring95, Vol. 17 Issue 1/2, s.77.

⁶⁰ Tahir I. SHAD, Steven BOUCHER ve Jennifer Gray REDDISH, **a.g.m.**, s.78-79.

⁶¹ Daniel PIPES, "Damascus and Peace?" , **Foreign Affairs**, Fall, 1991. Vol. 70, no. 4, s.40-41.

sistemdeki bu gelişmeler dış politikada yeni yönelimlere yol açmıştır. Esad rejimi iki kutuplu dünyanın sona ermesinin bölge için anlamını belki de en çabuk kavrayan rejim olmuştur. Bu çerçevede Şam, Batı'ya ve özellikle de ABD'ye yanaşan bir tutum içerisine girmiştir.

1980'lerin sonunda yeni bir arayış içerisinde olan Esad 1989'da Mısır'la diplomatik ilişkilerini tekrar kurmuştur. Bu yaklaşım ABD ile geliştirilmek istenen iyi ilişkilerin ipucu olarak değerlendirilebilmektedir. Barışın Suriye için stratejik bir seçim olduğunun belirtilmesi Esad politikalarında öne çıkan farklılığı vurgulamaktaydı. 1967 savaşında İsrail tarafından işgal edilen Golan Tepeleri'ni kurtarmak, Lübnan'daki etkinliği sürdürmek, bölgede kendine karşı uygulanan izolasyonu kaldırmak ve ABD ile ilişkileri iyileştirmek yeni dönemde Suriye'nin amaçlarıydı.⁶²

Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyti işgali ile başlayan Körfez Krizi Suriye için yeni politikasını gösterme ve uygulama açısından bir fırsat olmuştur. Suriye Arap ülkeleri arasında Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınayan ve hemen geri çekilmesini talep eden ilk ülke olmuştur. Arap Birliği Zirvesi'nin 9 Ağustosta olağanüstü toplanmasında öncü rol oynamıştır. Zirvede Irak'ın Kuveyt'ten hemen çekilmesi yönünde karar alınmıştır. ABD'nin oluşturduğu ambargoyu uygulamış, Kerkük-

⁶² Robert G. NEWMAN "Assad and the Future of the Middle East", **Foreign Affairs**, (1983) Vol. 62, no. 1, s.249.

Banyas petrol boru hattı Irak'ın tüm taleplerine rağmen açılmayarak kapalı tutulmuştur.⁶³

1990 yılında patlayan Körfez Krizi'nde Suriye önce Irak'a karşı oluşturulan, ABD liderliğindeki koalisyonda uluslararası güce asker göndermiştir. Suriye 17000 asker ve 300 T-62 tankından oluşan 9. Mekanize Piyade Tümeni ve 45. Komando Tugayı ile katılmıştır.⁶⁴ Birlikler Suudi Arabistan'ın Irak sınırındaki bölgeye yerleştirilmişlerdir.⁶⁵ Daha sonra ABD önderliğinde başlayan Arap-İsrail barış sürecine katılmıştır. Dolayısıyla Suriye SSCB'nin dağılmasıyla içine düştüğü zor durumu kısa zamanda avantaja dönüştürmeyi bilmiş ve destekleri için ABD tarafından uluslararası arenada verilen desteklerle ödüllendirilmiştir.

Suriye, Kriz sırasındaki politikalarının olumlu sonuçlarını kriz sonrası dönemde almaya başladı. Özellikle Şam, Körfez savaşı sırasında Batıyla ve özellikle ABD ile olan ilişkilerini önemli oranda düzeltti. Bu birliktelik sonucunda ABD Dışişleri Bakanı James Baker birçok kez Suriye'yi ziyaret etmiştir. Körfez savaşındaki kritik desteği sonucunda Avrupa ve Japonya'dan 700 milyon dolar kredi yardımı almıştır.⁶⁶

⁶³ Raymond HINNEBUSCH, "Syria's Role in the Gulf War Coalition," Andrew Bennett, Joseph Leggold ve Danny Unger, **Friends in Need: Burden Sharing in the Gulf War**, NY, St. Martins Press, 1997 s.219-239

⁶⁴ Zekai DOĞANAY ve A. Fikret ATUN, **Orta Doğunun Jeopolitik...**, s.102.

⁶⁵ Raymond HINNEBUSCH, **a.g.m.**, s.220

⁶⁶ Meliha Banli ALTUNIŞIK, **"Soğuk Savaş..."**, s.259-260

Körfez Krizi'nin Suriye açısından bir diğer kazanımı 1989'daki Taif Anlaşması sonrası Lübnan'da Suriye etkinliğinin Washington tarafından kabul edilmesi olmuştur.⁶⁷ Batı ve Körfez ülkeleri ile yakınlaşması sayesinde, Lübnan'daki kontrolünü artırmıştır. Lübnan'da iç savaşı bitiren 1989 Taif anlaşması ile Suriye ile Lübnan arasında imtiyazlı bir ilişki olduğunu kabul edilerek, Suriye'nin Lübnan'daki etkinliğini tanımıştır. Bu açıdan anlaşma Suriye açısından büyük bir başarıydı.⁶⁸

Genel olarak Suriye Körfez Krizi'ni bir fırsat olarak görüp bu fırsatı iyi değerlendirmiştir. Bir yandan ABD ile yakınlaşırken diğer yandan gereksiz ödünler vermeyerek teslimiyetçi bir tavır içerisine girmemiş, bu sayede Esad rejimi yaşanan bu yeni süreç içinde Ortadoğu'da ortaya çıkan bölgesel düzeni kendi lehine göre etkilemeye ve şekillendirmeye çalışmıştır. Bütün bu çabalar sonucu savaş sonrası dönemde Suriye bölgede anahtar bir ülke konumuna yükselmiştir. Bu çerçevede hemen savaşın akabinde başlayan Arap İsrail barış sürecine de katılarak bu konumunu kuvvetlendirmiştir.

3) Irak BAAS Partisi ve Saddam ile İlişkiler

Suriye ile Irak arasındaki ilişkiler iki ülkenin bağımsızlıklarını kazanmalarından itibaren inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. İki ülkedeki iktidarların Baas kökenli olmaları, uzun bir mücadele sonunda iktidara gelmeleri, askeri darbeler

⁶⁷ Veyssel AYHAN ve Özlem TÜR, **Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler**, Bursa, Dora Yay., 2009, s.158-162

⁶⁸ Paul E. SALEM, "The Wounded Republic: Lebanon's Struggle For Recovery". **Arab Studies Quarterly**; Fall94, Vol. 16 Issue 4, s.49-51

sonucu göreve gelmiş olmaları, iki ülke liderinin de ülkelerinde azınlık mensubu olması, Arap dünyasında öne çıkmak istemeleri Suriye ve Irak iktidarlarının birbirlerine benzetilmelerine sebep olmuştur. Ancak bu benzerlikler ikili ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamamıştır.⁶⁹

İki ülkede de Baas Partilerinin iktidara gelmesi “asıl ve önder” olan partinin hangisi olduğu ve hareketin genel liderinin kim olacağı sorunu ikili ilişkileri başından problemli hale getirmiştir. Her iki ülkede diğer ülkeyi muhalif hareketleri desteklemekle suçlamıştır. Suriye lideri en önemli muhalifi olan Müslüman Kardeşlerin Irak tarafından desteklendiğine inanıyordu. Bu yüzden 1982 Hama olaylarından hemen sonra Irak-İran Savaşında Irak’ın Akdeniz’e ulaşan hayati petrol hattını keserek tarafının İran olduğunu açıkça ilan etmiş oldu. Arap dünyasında liderliğe oynayan bir lider için bir Arap ülkesine karşı İran’ı desteklemesi, aynı zamanda laik bir rejime sahip olmasına rağmen devrimci Şia iktidarından yana olması oldukça garip karşılanmıştır. Ama Esad için çok daha yakın bir tehdit olan Suriye’deki Sünni muhalefet Müslüman Kardeşlere karşı tedbir almak çok daha önemliydi.⁷⁰

1975 yılında Suriye’nin Fırat nehri üzerine inşa ettiği Tabqa Barajının tamamlanmasından sonra ortaya çıkan su paylaşımı problemi sebebi ile iki ülke

⁶⁹ Veysel AYHAN, Irak-Suriye Arası Mekik Diplomasisi: Türkiye’nin Arabuluculuğu, **Orta Doğu Analiz**, Cilt:1, Sayı: 9, Eylül 2009, s.12-13

⁷⁰ Christopher DICKEY, “Assad and His Allies: Irreconcilable Differences?”, **Foreign Affairs**, Vol. 66, No. 1 (Fall, 1987), s.58–76

savaşın eşiğine gelmiştir. 2 ay süren bu olağanüstü durum Suudi Arabistan'ın arabuluculuğu ile çözülebilmiştir.⁷¹

Esad'ın önemli iddialarından birisi de Suriye'yi Arap Dünyasının lideri yapmaktı. Arap Dünyası liderlik mücadelesinde özellikle İran'la sürdürdüğü 8 yıllık savaş sayesinde avantaj sağlayan Irak'ın dengelenmesi açısından Suriye'nin koalisyon yanında yer alması önemlidir. Zira Mısır'ın İsrail ile yakınlaşma sürecine girmesi neticesinde Arap Dünyası liderliği konusunda Irak ve Suriye arasında bir rekabet başlamıştı. Suriye Irak'a karşı girişilen operasyonu kendi açısından avantajlı hale getirmek için aktif katılım sağlamıştır. Belki de, Birinci Körfez Savaşının en önemli sonuçlarından birisi, Suriye'nin hem uluslararası hem de bölgesel alanda konumunu çok ciddi anlamda güçlendirmesi olmuştur.⁷²

D. ABD ve Birinci Körfez Savaşı

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik tarihsel yaklaşımı iki karşıt çıkar üzerine kurulmuş bulunmaktadır. Birincisi bölgedeki Arap ülkeleri ile (özellikle Suudi Arabistan) ittifaklar yoluyla petrole “makul bir fiyattan” ulaşmak, ikincisi tüm Arap müttefiklerinin karşıt olduğu İsrail'i desteklemek.⁷³ ABD politikasındaki bu çelişkiyi, genel olarak Arap-İsrail barış görüşmeleri yolu ile Arap ülkeleri ile

⁷¹ Mary E. MORRIS, “Water and conflict in the Middle East: Threats and Opportunities” **Studies in Conflict & Terrorism** Jan-Mar97, Vol. 20 Issue 1, 1997, s.3

⁷² Oytun ORHAN: “Ortadoğu'nun Düşman...” , s.192.

⁷³ Sherle R. SCHWENNINGER, "Revamping American Grand Strategy", **World Policy Journal**, 20:3, Fall 2003, s. 25–44

ilişkileri normalleştirmek ve karşılığında İsrail'in işgal ettiği bazı toprakları tahliye etmesini sağlayıcı uzlaştırmacı bir strateji izleyerek düzeltmek istemektedir.⁷⁴

Dünya nüfusunun %5'ini barındıran ABD, dünyada üretilen enerjinin %40'ını tüketmektedir. Bu açıdan Irak, 112 milyar varil petrol rezerviyle, ABD'nin mevcut petrol ithalini yaklaşık 100 yıl boyunca karşılayabilecek düzeyde bir ülkedir. Bu bağlamda ABD, bağımlı olduğu petrol kaynaklarının Irak'ın eline geçip dünya petrol piyasasının Saddam Hüseyin tarafından belirlenmesinin önüne geçmek istiyordu. Bu durum ise yeni şekillenen uluslararası sistemde ABD'nin hiç arzu etmediği bir gelişmeydi. Bir diğer ifadeyle petrol tüketiminin 1/4'ünü karşıladığı bu kaynaklara serbest erişimi güvence altına almak istemiştir.⁷⁵

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin koruması altında bulunan Almanya, Japonya gibi ülkelerin kaydettiği ekonomik kalkınma, ABD'nin istikrarsız ekonomik göstergeleriyle karşılaştırıldığında, Ortadoğu ve Körfez Bölgesinde egemenlik daha bir önem kazanmaktadır. Ortadoğu'nun, Japonya, Almanya gibi ülkelerin can damarı olduğunu bilen ABD, Ortadoğu'dan ithal ettiği her varil petrol için, aynı bölgeye yönelik olarak 3 kat değerinde güvenlik harcaması yapmıştır, ABD böylece Körfez egemenliğiyle, asıl Avrupa'nın, Japonya'nın ve ileri de rakip olarak çıkabilecek diğer ülkelerin gelişim dinamiklerini elinde tutmak istemektedir. Bu açıdan ABD, yeni şekillenen uluslararası sistem içinde, körfezde Avrupa ve Asya merkezli nüfuz

⁷⁴ Raymond HINNEBUSCH, "Defying The Hegemon...", s. 378.

⁷⁵ Tuncay ÖZKAN, **Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı**, İstanbul, 2003, s.396.

girişimlerine karşı da, bölgedeki tek söz sahibinin kendisi olduğunun mesajını vermek istemiştir.⁷⁶

Savunma teknolojisinin satışı, ABD'deki durgun ekonominin canlanması üzerindeki etkileri, ekonomi için önemli bir beklenti oluşturmuştur. Bunun anlamı bölge ülkelerine silah, mühimmat satışı ve savaştaki yıkım sebebiyle yeniden başlayacak inşaa faaliyetleri, zor durumda olan ABD ekonomisi için iyi bir pazar niteliği taşıması olmuştur. Yine dünyanın en gelişmiş savunma sanayiine sahip ABD, son dönem itibariyle geliştirdiği ileri teknoloji ürünü silahları denemek için bir fırsat ele geçirmiştir.

ABD, Irak'ın işgali sayesinde ekonomik olarak yaşadığı durgunluğu atma, 90'lı yıllara küresel bir güç olarak girme fırsatı bulmuştur. Aslında Soğuk Savaş sonrası ABD çok önemli bir avantajı kaybetmiştir; Düşman. Önemli tehditler karşısında verilen önemli savaşlar sırasında, devlet otoritesi ve kaynakları güç kazanmaktadır. Ortak bir düşman karşısında potansiyel bölücü iç düşmanlıkların ve ittifak içindeki problemlerin bastırılması devletleri güçlendirmektedir.⁷⁷ Belirtilen nedenlerin hiçbirisi tek başına ABD'nin Irak'a müdahale nedenlerini açıklamaya yetmez, fakat bu nedenler bir arada ele alındığında ortaya global düzeyde bir strateji profili çıkmaktadır. Körfez Savaşı, Irak'ın bölgesel, ABD'nin ise küresel egemenlik, mücadelesindeki kilometre taşlarından biridir.

⁷⁶ A.K. Han, "Savaşın Gölgesinde Beliren Yeni Küresel Enerji Dengeleri ve Türkiye", **Türkiye Enerji Stratejileri Forum Kitabı**, İstanbul, 2001, s.134.

⁷⁷ Samuel P. HUNTINGTON, **Biz Kimiz; Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı**, İstanbul, Global Yayın Ajansı, 2004 s. 258–260.

1) ABD'nin Petrol Politikası

Petrol, 19 yüzyılın sonlarına doğru keşfedildi ve ilk bulunduğu yerlerden biri o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Musul yöresidir. Petrol, insanoğlunun kurduğu medeniyetlerin refah ve gelişmesinde birinci derecede rol oynayan önemli bir unsur olmuştur. Medeniyetler bilim ve teknoloji alanında ilerledikçe, enerji sorunu da bu ilerlemeyle birlikte ortaya çıkmaktadır. Ortadoğu'nun dünya petrol rezervlerinin önemli bir bölümüne sahip olması, bölgenin stratejik yapılanmasında ve gerek küresel gerekse bölgesel güçlerin bu yapılanma içindeki pozisyon alışlarında önemli bir etki yapmıştır ve yapmaya devam etmektedir.⁷⁸

ABD de, 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren bu keşifle ilgilendi ve bölgede petrol imtiyazı elde etmeye çalışmıştır.⁷⁹ Amerikan petrol şirketlerinden ilk imtiyazı, 1923 yılında Suudi Arabistan'da Nejd'in El Hasa yöresinde Standart Oil Company of California (SOCAL) almıştır.⁸⁰

Ortadoğu, petrol bakımından dünyanın en zengin bölgesidir. Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisi (%65,3) bölgede bulunmaktadır.⁸¹ Bölgede dünya

⁷⁸ Ahmet DAVUTOĞLU, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001, s.333

⁷⁹ ABD'de hükümetle uluslararası petrol şirketleri arasındaki ilişki İngiltere'deki kadar açık olmamıştır. Fakat Amerikan yönetimleri Ortadoğu'da "açık kapı" politikasına sıkı sıkıya sarılarak, Amerikan sermayesiyle kurulmuş petrol şirketlerinin ayrıcalık kazanmasına yardımcı olmuştur. Şükrü Sina Gürel, **Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri**, Ankara, A.Ü. SBF Yay., 1979, s.44-45.

⁸⁰ Şükrü S. GÜREL, **a.g.e.**, s. 62.

⁸¹ İdris BAL, "Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Getirdikleri", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, ed. İdris Bal, Ankara, Nobel Yay. , 2004, s. 165

petrol üretiminin %31'i gerçekleştirilmektedir. ABD'nin petrol tüketimi ise dünya tüketiminin %25'idir. Bunun yaklaşık yarısını iç üretimden karşılamaktadır. 1973 ve 1979 yıllarında Ortadoğu'da yaşanan kriz⁸² ve petrol fiyatlarındaki aşırı artış nedeniyle ABD'nin petrol kaynaklarını çeşitlendirme politikası sonucunda, ABD tükettiği petrolün yaklaşık 1/4'ünü Kanada, Venezüella, Meksika'dan, %25-30'unu Ortadoğu'dan karşılamaktadır.⁸³

Petrol politikalarının ve uygulanan stratejilerin temelinde, en önemli enerji kaynağı haline gelmiş olan petrol ve doğalgazın getirisinin kimler tarafından, nasıl ve hangi oranlarda paylaştırılacağı çabaları yatmaktadır.⁸⁴ Petrolün denetimi, ekonomik ve siyasal başarının işareti olarak görülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, bölgenin güvenliğini sağlayan İngiltere zayıflayarak Ortadoğu'da etkinliğini kaybetmiştir. Bununla birlikte, SSCB'nin de yayılmacı bir politika izleyerek Batı endüstrisi için hayati önem taşıyan Ortadoğu petrolünü ele geçirme ihtimalinin ortaya çıkması ile ABD, Ortadoğu'da ekonomik çıkara ek olarak güvenlik eksenli etkin politika oluşturmaya başlamıştır.⁸⁵ Petrolün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için vazgeçilmez bir hammadde haline geldiği günümüzde, Ortadoğu petrollerinin "ABD'nin ve onun sanayileşmiş müttefiklerinin ekonomisine zarar vermeyecek ve sabit fiyatlarla dünya pazarına kesintisiz akımını güvenceye almak" ABD'nin

⁸² Ortadoğu'da Arap-İsrail çatışmalarında petrolün nasıl bir silah olarak kullanıldığı hakkında bkz.: Veysel Ayhan, **İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Orta Doğu**, Ankara, Nobel Basımevi, 2006, s. 269-270

⁸³ Tayyar ARI, **Irak, İran ve ABD Önleyici Savaş Petrol ve Hegemonya**, İstanbul, Alfa Kitapevi, 2004 s.190-192.

⁸⁴ Mehmet KOCAOĞLU, **Petro Strateji**, Ankara, 1996, s.224-225

⁸⁵ Tayyar ARI, **a.g.e.**, s.188-189

Ortadoğu politikasının temel amacıdır.⁸⁶ ABD Başkanı Carter'ın, 1980 yılında “*Her hangi bir dış gücün Basra Körfezini ele geçirmeye yönelik teşebbüsü ABD'nin bölgedeki hayati çıkarlarına bir tecavüz olarak kabul edilecektir. Tecavüz askeri güç dahil gerekli görünen her vasıta ile önlenecektir*”⁸⁷ şeklindeki açıklaması, Körfezdeki petrol kaynaklarının taşıdığı önemi ve ABD'nin çıkarlarını korumak için izleyeceği hareket tarzlarını açık olarak sergilemektedir.

Petrol ihtiyacının yaklaşık 1/4'ünü Ortadoğu'dan sağlayan ABD'nin Batı Avrupa, Çin ve Japonya kadar Ortadoğu petrollerine bağımlı olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Uluslararası sistemin ve ilişkilerin parametrelerini çözmeye çalışırken, petrolün dünya ekonomileri üzerindeki etkisini göz ardı etmemek gerekmektedir. Strateji, güç ve politika, petrol dünyasında ekonominin diğer alanlarında olduğundan daha fazla etkinlik göstermektedir.⁸⁸ ABD'nin Irak Savaşı'nda Irak petrolünü kendisi için değil de, onun hegemon güç konumunu sarsma ihtimali bulunan rakiplerini köşeye sıkıştırmak için istediği savunulmaktadır. Batı Avrupa'nın %85, Japonya'nın %90 oranında Ortadoğu petrollerine bağımlı olması nedeniyle, ABD şirketlerinin eline geçecek petrol ciddi bir silah haline gelecektir.⁸⁹

⁸⁶ Baskın ORAN, **Kalkık Horoz Çekiç Güç Ve Kürt Devleti**, Ankara, Bilgi Yay., 1998, s. 24

⁸⁷ Jimmy CARTER, **State of the Union Address 1980**, 23 Ocak 1980,
<http://www.jimmycarterlibrary.org/documents/speeches/su80jec.phtml> (03.04.2010)

⁸⁸ Filiz ÖNERTÜRK, **Petrol ve Ekonomisi Üzerine**, Ankara, 1993, s.20

⁸⁹ Baskın ORAN, “**ABD'nin ve Türkiye'nin Irak ve Kürtleri Politikası**”, Ankara, Birikim, Nisan 2003, s.12–13.

2. Ortadoğu'da Etkinlik ve Hegemonya

1914–1918 yılları arasında I. Dünya Savaşı ve 1939–1945 yıllarında II. Dünya Savaşı olmak üzere iki büyük savaş tecrübesi yaşayan dünya, 1990–1991 yıllarının ardından yeni bir yapılanma içerisine girmeye başlamıştır. Bu yeni yapılanmanın en önemli sebeplerinden biri de iki kutuplu sistemin süper güçlerinden biri olan SSCB'nin dağılmasıdır.

1990 yılında Körfez Krizi, ABD yönetiminin üstlenmeye hazırlandığı rol için bir fırsat yaratmıştır. Yarım yüzyılı aşkın bir süre içinde ilk kez ABD, artık büyük bir devletin kendi güvenliğine yönelik tehdidiyle karşı karşıya değildir. Bu andan itibaren bütün dünyaya, Soğuk Savaş sonrası dünyanın barış ve istikrarı korumaya yönelik bir güce gereksinim duymaya devam edeceği ve sadece ABD'nin bu gereksinimi karşılayabileceğine ilişkin bir inanç pompalanmaya başlanmıştır. Bu amaçla ABD yönetimi, Soğuk Savaş'ın ihtiyaçlarından kaynaklanan bu rolü sürdürmeyi haklı göstermek amacıyla dünyanın eski haline dönebileceği korkularını yaratmıştır.⁹⁰ ABD'nin Irak'la ilgili hedefleri açısından ele alınacak olsa bile, sebep Kuveyt'in Irak'ın işgal ve ilhakından kurtarılması değil, esas belirleyici etken Irak'ın askeri gücünün tahribi ve ülkenin başına ABD'ye bağımlı bir yönetimin getirilmesidir. Bu anlamda bir bölge ülkesinin savunulması konusunda illa ısrarlı olunacaksa, bu ülke Kuveyt değil, İsrail'dir.⁹¹

⁹⁰ Robert W. TUCKER, David C. HENDRICKSON, **İmparatorluk Özlemi**, (çev.) Ahmet Asrar, İstanbul, Pınar Yayınları, 1995, s.35–37

⁹¹ Sungur SAVRAN, **Avrasya Savaşları**, İstanbul, Belge Yayınları, 2001, s.25

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte dünyaya yeni "patronu" ilan etme heyecanı içerisinde olan ABD'nin, Körfez Savaşı'nda bir-iki istisna dışında bütün bölge ülkelerini Irak'a karşı harekete geçirmeyi başarması ABD için tam bir zafer anlamına gelmektedir.⁹² ABD bu mutlak zaferden güç alarak "Yeni Dünya Düzeni" kavramını, dünya gündemine getirmiştir.⁹³ Yeni Dünya Düzeni, uluslararası barışın sağlanması, nükleer ve kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması, çoğulcu demokratik rejimler, insan haklarına saygı, yüksek manevi değerlere yer verilmesi, insanlığın refah ve mutluluğu için çalışılması olarak açıklanmıştır.⁹⁴ Washington kendisini, evrensel normları benimseyen eşit bir ortak gibi sunarak, liderliğine karşı doğabilecek muhtemel bir direnci ortadan kaldırmaya çalışmıştır.⁹⁵

Körfez Savaşı'nın temelinde Yeni Dünya Düzeni'nin kuruluşunun ilk adımının Ortadoğu'da atılması yatar. Aynı zamanda amaç, emperyalizmin bu bölgede 1979'dan beri sarsılmış olan hâkimiyetinin pekiştirilmesidir. Enerji kaynaklarından dolayı Ortadoğu'nun stratejik önemi uzun zamandan beri ABD yönetimince kabul edilmiş ve dış politika için çok önemli bir etken olmuştur. Bölgenin petrol rezervlerini, ABD'nin çıkarlarına aykırı olabilecek amaçlar için kullanabilecek bir gücün eline geçmesini önleme hedefi, ABD için oldukça önemlidir. Aynı zamanda ABD, 1990 sonrası oluşan yeni düzende de liderliğini kaçınılmaz olarak görmektedir; çünkü bu görevi üstlenebilecek bir başka aday

⁹² Gamze G. KONA, (der.), **Ortadoğu, Ortaasya ve Kesişen Yollar**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2004, s.224–225

⁹³ Mustafa KAYAR, **Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul, IQ Yay. , 2003, s.156

⁹⁴ Sabahattin ŞEN, **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, İstanbul, Bağlam Yay. , 1992, s.122

⁹⁵ Walter R. MEAD, **Mortal Splendor, The American Empire in Transition**, Boston, Houghton Mifflin Co. , 1987, s.13

bulunmamaktadır. Ona göre bütün sorun, ABD'nin yeni düzeni kendi çıkarlarıyla uyum içinde şekillendirmekte aktif bir rol almak veya kendi içine dönmek arasında yapacağı tercihtir.⁹⁶

İki kutupluluğun sona ermesi, Ortadoğu'da var olan sorunları arttırmış, bölge daha karmaşık bir hal almıştır. Bölgede bir otorite boşluğu meydana gelmiş ve bunun üzerine, kalan tek süper güç olan ABD, tercihi yapmış ve bölgedeki askeri varlığını arttırarak otorite boşluğunun başka devletler tarafından doldurulmasını izin vermemiştir. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası dönemde, bölgede meydana gelen gelişmelerin temel belirleyicisi konumuna gelmiştir.

Yeni Dünya Düzeninin dayandığı kabul edilen demokrasi ve insan hakları gibi kavramların Ortadoğu'da yol açabileceği dalgalanmalar ABD'yi, bölgedeki dengeleri çok fazla değiştirmeden Ortadoğu'yu yeni küresel sisteme entegre etmesi tercihine yöneltmiştir.⁹⁷ Zamanla kullanılan özgürlük, demokrasi, eşitlik kavramları da uluslararası ilişkiler alanında felsefi etkilerini ve değerlerini yitirmeye başlamıştır. Bu kavramlar üzerinde yüzyıllardır ekoller yaratarak birbirleriyle düşünsel farklılık gösteren bilgelerin düşüncelerinin yerine, sadece ABD'nin stratejik hedefleri doğrultusunda bu kavramlara yüklediği anlamların geçerliliği devletlerin dış politikalarına egemen olmuştur. ABD, 1990'lı yıllarla birlikte, müdahaleci ve etkileyici lider tavrını sürdürerek, uluslararası ilişkileri şekillendirmeye başlamıştır.

⁹⁶ Henry KISSINGER, "Yeni Dünya Düzeni Meselesi", **New Perspectives Quarterly**, C.2, No.5, 1993, s.7

⁹⁷ Ahmet DAVUTOĞLU, **Stratejik...**, s.340

Yeni dönemde ABD, uluslararası ilişkilerde ortak fikirlerin ve ortak çıkar inancının yattığı bir mütakabiliyet esasının geçerli olduğunu sunmaya çalışan bir hegemonya oluşturmuş, bu sayede, Avrupa'dan Asya'ya kadar uzanan ve bir ulusun tek başına denetlemesinin çok güç olduğu bir dünyanın liderliğini ele geçirmiştir.⁹⁸

ABD'nin dünya liderliğini ele geçirmesindeki başarısı, izlediği politikaların ekonomik bir temele dayanmasına ve fikir düzleminde de “uluslararası ortak çıkar” iddiasına atıfta bulunması ile açıklanılabilir. Bu çerçevede, Amerika, barışın örgütleyicisi, ekonomik kalkınmanın destekleyicisi ve askeri güç dağılımını saptayan, uluslararası ortak çıkar sisteminde kuralların belirleyicisidir. ABD hegemonyasının belirleyici özelliği, “kural koyuculuk” olmuştur. Rakip kamptaki ülkeler bile, uluslararası sistemde davranışlarını ABD'nin yerleştirdiği kurallara göre ayarlamak zorunda kalmışlardır.⁹⁹

⁹⁸ Joyce KOLKO, “The Limits of Power”, **The World and United States Foreign Policy 1945–1954**, Low Publishers, 1972, s.60

⁹⁹ Joyce KOLKO, **a.g.m.**, s.65

II. BÖLÜM

İKİ KÖRFEZ SAVAŞI ARASI DÖNEMDE ABD-SURİYE İLİŞKİLERİ

1.Körfez Savaşı sonrası ABD-Suriye ilişkilerinde yaşanan yakınlaşma savaş sonrasında da artarak devam etti. Soğuk Savaş sonrası dönemde Batıya yakınlaşmayı stratejik bir seçim olarak gören Hafız Esad, bu sayede uluslararası arenada kaybetmiş olduğu önemli bir desteği ikame etmek istemektedir. Batıya yaklaşma politikasının başarılı olabilmesi için İsrail ile ilişkilerinde adım atması gerektiği bilen Esad savaşın hemen ardından ABD'nin başını çektiği SSCB'nin de desteklediği barış görüşmeleri çağrılarına olumlu yanıt vererek Suriye dış politikasında radikal bir değişim kararı almıştır.

A. Madrid Barış Konferansı

İspanya hükümetinin ev sahipliğini üstlendiği, ABD ve SSCB tarafından desteklenen Madrid Konferansı 30 Ekim 1991 tarihinde başlamış ve üç gün sürmüştür. Konferansın amacı İsrail ile Filistin, Suriye, Lübnan ve Ürdün'ün de içinde bulunduğu Arap ülkeleriyle bir barış süreci başlatabilmektir. Körfez Savaşı'nın hemen ardından bir araya gelen ABD Başkanı George H.W. Bush ve Dışişleri Bakanı James Baker Sovyetler Birliği'ni de yanlarına alarak İsrail, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin'i Madrid Konferansı'na çağırılmışlardır.¹⁰⁰

¹⁰⁰ M. Graeme BANNERMAN, "Arabs and Israelis: Slow Walk Towards Peace", **Foreign Affairs**, Jan1993, Vol. 72 Issue 1, 1993, s.142-157

ABD'nin böyle bir konferans için önderlik yapması ve özellikle İsrail'e baskı yapmasının en önemli sebeplerinden birisi kamuoyunda öne çıkan, Irak'ın Kuveyt'i işgali karşısında ABD ve uluslararası kamuoyu hemen karşı çıkarken aynı şey niçin Filistin'i yıllardır işgal eden İsrail için geçerli olmuyor sorusuydu. ABD, ilan ettiği "Yeni Dünya Düzeni"nin temellerinden birini de uluslararası hukuka saygı olarak belirtmişti ve Kuveyt'te uluslararası hukukun ihlali cezalandırılmıştı.

Körfez Savaşı sırasında Irak'ın Filistin sorununu kendi amaçları için kullanmak istediğini gören ve İsrail'in de savaşa girmesi tehlikesini yaşayan ABD, kendi kamuoyunu da tatmin etmek için sorunun çözümü amacıyla İsrail'i masaya oturmaya teşvik etmiştir.

Görüşmeler esnasında İsrail'in genel stratejisi Ürdün, Suriye, Filistin ve Lübnan ile teker teker görüşmeler yoluyla görüşmeler yapılması ve bu şekilde nihai sonuca ulaşmaktır.¹⁰¹ Barış sürecini Suriye için stratejik bir seçim olarak değerlendiren Hafız Esad İsrail'le görüşmelerini ikili düzeyde değil, Arap-İsrail tarafları ve ABD'nin de katılımı ile sürdürmek isteyen bir tutum içerisindeydi. Konferansta Suriye'nin öne çıkan hedefleri, 1967 Savaşı'nda İsrail'in işgal ettiği Golan Tepelerini¹⁰² geri almak; bölgede yalnızlaşmamak ve özellikle ABD ile iyi

¹⁰¹ Çağrı ERHAN, "Ortadoğu Barış Süreci", **Türk Dış Politikası** (Cilt 2: 1980–2001), (der.) Baskın ORAN, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.570.

¹⁰² Barış görüşmeleri süresince Suriye ve İsrail arasındaki ana gündem maddesi olan Golan Tepeleri, İsrail tarafından 1967'da 6 gün savaşlarında işgal edilen iki ülke arasındaki sınır bölgesinde bulunan su kaynakları bakımından zengin, askeri olarak stratejik bir konumu olan yaklaşık 120 km²'lik alandır.

ilişkiler içine girmek şeklinde olmuştur.¹⁰³ Bu şartlar altında başlayan Madrid Konferansı'nın önemli maddeleri aşağıdaki gibidir.¹⁰⁴

- Madrid Konferansı BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarına (barış karşılığında topraklardan çekilme) dayanarak adil, sürekli ve kapsamlı bir barış çağrısında bulunmaktadır,
- Barış anlaşması yapmak üzere İsrail'in Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin ile iki taraflı; silahların kontrolü, ekonomik gelişme, su, mülteciler ve çevre konularında ise çok taraflı görüşmelerin başlatılmasını öngörmektedir,
- Filistinliler için geçici kendi yönetimleri ile başlayan ve kalıcı kendi yönetimleri ile sonuçlanacak iki aşamalı görüşme kavramının oluşturulmasını kararlaştırmaktadır.

Madrid Konferansı'nı takiben, Suriye ve İsrail heyetleri arasındaki görüşmeler Washington'da Madrid formülü çerçevesinde devam etmiştir. 1994 boyunca, müzakereler Washington'da büyükelçilik düzeyinde yapılmıştır. Bu görüşmelerde güvenlik düzenlemelerinin detayları üzerinde durulan İsrail ve Suriye üst düzey yetkililerinin Aralık 1994 ve Haziran 1995 tarihlerinde yaptığı iki önemli toplantı ile devam etti. Bu müzakereler ABD'nin önemli desteği ve arabuluculuğu ile meydana gelmiştir. Süreçte ABD Başkanı Clinton ve Başkan Esad iki kez görüşmüş

İsrail 1981 yılında söz konusu bölgeyi ilhak ettiğini açıklamış ve yerleşime açmıştır. İsrail'in bu tek yanlı kararı diğer ülkelerce tanınmamıştır.

¹⁰³ Meliha Benli ALTUNIŞIK, "Soğuk Savaş... , s.271.

¹⁰⁴ Çağrı ERHAN, "Ortadoğu Barış... , s.570.

ve ABD Dışışleri Bakanı Warren Christopher tarafından her iki ÷lkede birçok kez ziyaret edilmiştir.

Görüşmeler esnasında İsrail ve Suriye arasındaki en önemli mesele olan Golan Tepeleri'nin işgalinin sonlandırılması konusu İsrail'in çekilme öncesinde iki ÷lke arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi, sınırların açılması, karşılıklı diplomatik temsilciliklerin kurulması ve güvenlik garantilerinin verilmesini istemesi ve Suriye'nin genel olarak 1967 sınırlarına dönölmeden herhangi bir anlaşmanın sağlanamayacağını ileri sürmesi üzerine neticelendirilememiştir.¹⁰⁵

Aralık 1995'te, Suriye ön şartsız müzakerelerin devam etmesini kabul etmiş ve görüşmelere katılan heyetinin yetkilerini artırmıştır. Aralık 1995 ve Ocak 1996'da gerçekleştirilen oturumlarda tam barışın sağlanması, normalleşme ve su konularında kapsamlı görüşmeler gerçekleştirildi. Her iki taraf içinde özel önem arzeden güvenlik meselelerinin öne çıktığı oturumlar sonucunda kararın hükümetlere bırakılmasında anlaşıldı. Bu görüşmeler tarafların görüşleri ve çekincelerinin anlaşılması için çok önemli olmuştur.¹⁰⁶

Aralık 1999'da ABD Başkanı Clinton, Başbakan Barak ve Devlet Başkanı Esad'ın İsrail-Suriye Barış Görüşmelerini Ocak 1996'da varılan noktadan devam ettirilmesini kabul ettiğini duyurdu. Bu çerçevede Ocak 2000'de Başbakan Barak ile

¹⁰⁵ M. Graeme BANNERMAN, "Arabs and...", s.145-149

¹⁰⁶ İsrail Dışışleri Bakanlığı, **İsrail-Syria Negotiations**, 21 Mayıs 2008, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/Israel-Syria%20Negotiations> (16.01.2010)

Suriye Dışışleri Bakanı Faruk Shara arasında yapılan müzakerelerden de sonuç çıkmamıştır.

İsrail, Madrid Konferansı sürecinde, başından itibaren, Arap ülkelerini tek tek karşısına alarak onlarla anlaşmayı öngören bir strateji izlemiştir. İsrail bu şekilde Arap ülkeleri arasında dayanışma sağlanmasının önüne geçerek pazarlık gücünü artırmak istemektedir. Bu strateji, kısmen başarılı olmuştur. Ürdün, görüşmeler neticesinde İsrail ile barış anlaşması imzalamıştır. İsrail aynı şekilde Şam ve Beyrut ile de ayrı ayrı barış görüşmeleri yapmak istemiştir. Ancak Şam ve Beyrut buna yanaşmamış, birlikte hareket etmişlerdir.¹⁰⁷

Madrid Konferansı 1992 yılında ABD’de seçimlerin yaklaşması ve İsrail’in Hamas ve İslami Cihad üyelerini sınır dışı etmesi ile askıya alınmıştır. Madrid Barış Konferansı, Ortadoğu’da kanlı çatışmalara sebep olmuş uyuşmazlıklara ilişkin olarak ilk kez tarafları bir araya getirmekten öteye gidememiştir.¹⁰⁸ Mevcut problemleri çözme konusunda başarısız olan Madrid Konferansı, Arapların ve İsrail’in doğrudan görüşmeleri açısından sembolik bir öneme sahiptir. .¹⁰⁹

Barış görüşmeleri sonucunda Suriye Ortadoğu Barış Sürecinde kilit konumunu güçlendirerek sürdürmüştür. Madrid Görüşmeleri süresince ABD başta olmak üzere Batı ile ilişkilerini geliştirmiş, oldukça temkinli hareket ederek Arap

¹⁰⁷ M. Graeme BANNERMAN, “**Arabs and...** , s.152-159

¹⁰⁸ Jr. A.L. ATHERTON, “The shifting sands of Middle East peace”, **Foreign Policy**, Spring92, Issue 86, 1992, s.129

¹⁰⁹ Itamar Rabinovich, **Brink of Peace: The Israeli-Syrian Negotiations**, New Jersey, Princeton Press,, 1998, s.ix-xvii

dünyasında kendisini ve iddialarını sıkıntıya sokabilecek bir durumda kalmamaya özen göstermiştir.¹¹⁰

Barış sürecinde öne çıkan bir diğer nokta ise ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde tek süper güç olarak hegemonyasını güçlendirmesidir. Bu süreçte ABD'nin Ortadoğu ve taraflar üzerindeki yaptırım gücü uluslararası kamuoyunca kabul edilmiştir.

B. Beşşar Esad ve Suriye’de Değişim

Suriye’de reform en azından değişiklik beklentileri Beşşar Esad’ın iktidara gelmesi ile beraber oldukça ön plana çıkmıştır. Beşşar Esad’ın Cumhurbaşkanı olması hem Suriye içinde hemde Batıda siyasi ve ekonomik alanda liberalleşme yönünde ciddi adımlar atılacağı yönünde bir beklenti oluşturmuştur. Beşşar Esad genel olarak Suriye’deki rejimin ayakta kalabilmesi için siyasi ve ekonomik reformlar yapılması gerektiğine inanmış ölçülü bir reformcu olarak görülmektedir.¹¹¹

Esad Suriye’nin Batıdaki imajının ve Suriye’nin global ekonomiye ve global sisteme dahil olması gerekliliğinin farkındaydı, bununda ancak liberalleşme ile gerçekleşebileceğine inanıyordu. Beşşar’ın Londra’dan dönüşü ve “veliaht” olarak seçilişinden sonra 1990’ların ikinci yarısında başlattığı “yolsuzlukla mücadele” kampanyası reform beklentilerini desteklemekteydi. İngiltere’de eğitim alması,

¹¹⁰ Jr. A.L. ATHERTON, “The shifting sands...”, s.128-130

¹¹¹ Flynt LEVERETT, *Inheriting Syria: Bashar’s Trial by Fire*, Washington, DC, Brookings Institute, 2005 s.68

doktorluğu seçmesi, teknolojiye olan ilgisi, Batıya açık birisi olduğu inancını sağladı. Aynı zamanda politika, kadın hakları gibi birçok konuda Batılı fikirleri taşıyan İngiltere doğumlu bir kadınla evlenmesi reformcu yönünün bir göstergesi olarak kabul edildi. Aynı zamanda yemin törenindeki gibi yaptığı birçok konuşmada değindiği demokratik düşünce, siyasi farklılıklara tolerans gösterilmesi gibi görüşleri siyasi reform ve ekonomik liberalleşme konusundaki beklentileri artırmıştır.¹¹²

Beşşar'ın göreve geldikten sonra attığı birçok adım Suriyelilerin isteklerini çok iyi anladığı ve bunlara cevap vermek istediğinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Uzun yıllardır mahkemeye çıkarılmadan hapsedilmiş mahkûmların serbest bırakılması, zenginlerin sürgüne gönderilmesi nedeniyle yurtdışına kaçmış bulunan Suriyelilere geri dönüş izni verilmesi, yabancı medya organlarına ulaşımın serbest bırakılması bu yönde öne çıkan icraatlarıydı. Yaygın yolsuzluğun sistem için en önemli problem olarak kabul edilmesi ve buna karşı ciddi bir yolsuzlukla mücadele kampanyası başlatılması, bürokrasinin yetersizliklerinin eleştiriye açılması Beşşar'ın reformcu kimliğini güçlendirmiştir. Bu adımlarını orduda, istihbaratta ve partide gençleşme hareketleri izlemiştir.¹¹³

Ordu ve istihbaratta gerçekleştirilen bu değişimler Hafız Esad'ın son dönemlerinde başlamıştı. Özellikle iktidarı oğluna devretmesi sürecinde sorun teşkil edeceğine inandığı bazı eski elitler görevlerinden alınmıştır. Beşşar'da göreve geldikten sonra babasının başlatmış olduğu bu değişimlere devam etmiştir.¹¹⁴ Beşşar

¹¹² Shmuel BAR, **"Bashar's Syria..."**, s.370

¹¹³ Shmuel BAR, **a.g.m.**, s.371

¹¹⁴ Shmuel BAR, **a.g.m.**, s.372

göreve geldikten sonra 60 yaşın üzerindeki görevlileri emekliye ayrılması ile partinin, yerel yönetimlerin ve meclisin yaklaşık % 60'ı gençleştirilmiş oldu. 10. Baas Partisi Kongresinin çoğunluğunu hepsi makamlarını Beşşar Esad'a borçlu yeni yüzler oluşturuyordu.

Beşşar'ın bir diğer projesi ekonomiye öncelik verilmesi olmuştur. Politikalarını ekonomi merkezli olarak niteleyen Esad başarıya ulaşmak için eski rejimin kötü adetlerini yok etmesi gerektiğini biliyordu. Fakat başlattığı yolsuzlukla mücadele kampanyası ve gençleştirme çabaları yolsuzlukta önemli bir payı bulunan rejimin çekirdeğine ulaşamıyordu.

Hafız Esad döneminde başlatılan kısmi reform hareketleri, Beşşar Esad döneminde de artarak, sürdürülmüştür. Beşşar Esad iktidarının ilk yıllarında “Şam Baharı” olarak da adlandırılan siyasal, sosyal ve ekonomik alandaki reform süreçleri, toplumun bütün kesiminde etkili olmuştur. Bu dönemde, demokrasi, sivil toplum ve insan hakları gibi kavramlar öne çıkarılmıştır.¹¹⁵

2000 yılında iktidara gelen Beşşar, yönetim ve bürokrasi alanlarında ciddi reformların yapılacağını ve hatta İsrail ile sınırların 1967'deki biçiminin temel alınması koşuluyla barış masasına oturulacağını dile getirmesi, Suriye dış politikasında da önemli değişimlerin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.¹¹⁶ Nitekim Beşşar Esad'ın devlet başkanlığı koltuğuna oturmasıyla beraber, ilk dönemlerde daha

¹¹⁵ Alan GEORGE, **Syria: Neither Bread nor Freedom**, London, Zed Books, 2003, s.30–33

¹¹⁶ Erdem ERCİYES, **Ortadoğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri**, İstanbul, IQ Kültürsanat Yay. , 2004, s. 52–53.

önceden pek mümkün olmayan farklı fikirlerin tartışıldığı bir ortam oluşturuldu. Söz konusu ortamda, üniversite hocaları, muhalif siyasetçiler, entelektüeller gibi geniş yelpazedeki toplumsal kesimlerin birçoğu, parlamenter demokrasiye geçiş, düşünce özgürlüğü, yolsuzluk ve kayırmacılığın önlenmesi gibi şimdiye kadar tartışılmayan konular üzerinde tartışmışlardır.¹¹⁷ Özellikle de, Hafız Esad döneminde uygulanan ekonomik liberalleşme ile gücü artan girişimci kesim ve daha çok akademisyen, avukat ve sanatçılardan oluşan aydın kesimin bir araya gelerek “Sivil Toplumun Canlanması” adı altında örgütlenmeleri, reform konularında birçok taleplerin dile getirilmesine olanak sağlamıştır. Bu talepler, genel olarak, sıkıyönetimin kaldırılması, sınır dışı edilenlerin geri dönmelerine izin verilmesi, siyasi tutukluların serbest bırakılması, basın ve düşünce özgürlüğünün sağlanması konularına yöneliktir.¹¹⁸

Rejim bu talepleri dikkate almış ve hemen sonrasında siyasi ve ekonomik açıdan önemli denebilecek gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. “Şam Baharı” olarak adlandırılan bu dönemde, ilkin cezaevindeki siyasi tutuklular serbest bırakılmış ve ardından iktidarı destekleyen partilere kendi gazetelerini çıkarma izni verilmiştir.¹¹⁹ Yolsuzluk ve rüşvetçilikle mücadele çerçevesinde birkaç üst düzey yönetici rüşvet ve yolsuzluk nedeniyle görevden alınmıştır.

¹¹⁷ Shmuel BAR, “Bashar’s Syria...”, s.373-374

¹¹⁸ Oytun ORHAN, “Suriye, Dönüşüm ve Türkiye”, **Stratejik Analiz**, Ankara, ASAM Yay., Eylül 2005, Cilt:6, sayı:65, s.24.

¹¹⁹ Oytun ORHAN, **a.g.m.**, s.25.

Yine bu süreçte, günümüz dünyasında kişisel özgürlüğün önemli araçlarından biri olan ve Suriye’de 1996 yılında kullanılmaya başlanan ancak sadece üst düzey yöneticilerin kullanmasına izin verilen internet, Beşşar yönetimince serbest bırakılmış ve yaygınlaştırılmıştır. Son olarak basındaki devlet tekeline son vermek amacıyla, özel basın kuruluşlarının kurulmasına izin veren yasa yine bu süreçte onaylanmıştır.¹²⁰

Ekonomi alanında ise, 2000 yılının Temmuz ayından itibaren ciddi ve planlı bir ekonomik reform programı ve ticari liberalizasyon politikası uygulanmaya konulmuştur. Ekonomik reformların amacı, özel bankacılık sistemi ve menkul kıymetler borsasının kurulması, yeni kur politikaları ülkeye yabancı sermaye girişini hızlandırmak için ülke ekonomisini daha verimli hale getirmektir. 2000 yılının son aylarında ise, hükümet, ekonomik programın ilk ayağı olan ticari bankalar ve menkul kıymetler borsasının açılmasını onaylamıştır.¹²¹

Bu dönemde ekonomik reformlar içerisindeki ilk önemli gelişme, Beşşar Esad’ın 2001 yılı sonunda gerçekleştirdiği kabine değişikliği olmuştur. 18 bakanın yerine yenilerinin atandığı kabinedeki en önemli değişiklik, Dünya Bankası ekonomisti Ghasan El-Rıfai’nin Suriye Ekonomi ve Dış Ticaret Bakanı olarak atanmasıdır. El Rıfai, önceki görevinde uzun yıllar Ortadoğu ve Kuzey Afrika

¹²⁰ Gary C. GAMBILL, “The Political Obstacles to Economic Reform in Syria”, **Middle East Intelligence Bulletin**, Vol. 3 No. 7 July/August 2001 s.

¹²¹ Yasin ATLIOĞLU, “Suriye’nin Siyasi ve Ekonomik Dış Açılım Politikaları – Avrupa Birliği ve Türkiye”, **Stratejik Öngörü**, İstanbul, Tasam Yayınları, Sonbahar 2004, sayı:3, s.229–230.

Bölgesi'nde özel sektörün gelişimi ve yatırım konularında çalışmalar yapmıştır.¹²² Yine, ekonominin yönetimine, İngiltere'de eğitim görmüş Abdullah Dardari (Baas üyesi değil) ve Fransa'da eğitim görmüş ekonomi profesörü Adib Mayaleh gibi neo-liberal eğilimli bürokratlar atandı. IMF ile ilişkilerin güçlendiği bu dönemde, ekonomik reformla ilgili diğer bir gelişme de bankacılık alanında yapılmıştır. Aralık 2002'de özel bankaların kurulmasına ilişkin yasa onaylandıktan sonra, 5 bankaya şube açma izni verilmiştir. Bu yasayla, yabancı yatırımcılar söz konusu bankaların en fazla %49'una sahip olma yetkisine kavuşmuştur. Söz konusu özel bankacılığın kurulmasına ilişkin yasa tasarısının kabulünden bir yıl sonra Ocak 2004'te Suriye'de iki özel banka faaliyete geçmiştir. Bu yasa daha çok özel sektörün geliştirilmesi amacıyla çıkarılmıştır.¹²³

Ekonomik alanda gerçekleştirilen diğer önemli bir değişiklikte, dövizle yapılan işlemleri sınırlandıran yasanın kaldırılması olmuştur. Alınan kararla yabancı yatırımların ve turizm gelirlerinin artırılması hedeflenmiştir. Aynı zamanda ülke dışında bulunan Suriyelinin paralarının da ülkeye çekilmesi planlanmıştır.¹²⁴

Siyasi alanda ise, rejimin kendi koşulları göz önüne alındığında oldukça önemli değişimler yaşanmıştır. Özellikle, ABD'nin demokratikleşme, insan hakları, ekonomik liberalleşme ve etnik azınlıkların korunması gibi konuları öne sürerek yaptığı baskılar, ülke içerisindeki muhalif güçlerin de harekete geçmesine neden

¹²² Yasin ATLIOĞLU, “Suriye’nin Siyasi...”, s.230.

¹²³ Yasin ATLIOĞLU, a.g.m., s.230.

¹²⁴ Oytun ORHAN, “Irak Savaşı’ndan Sonra Suriye’de Ekonomi ve Siyaset”, http://levantwatch.blogspot.com/2003_07_01_levantwatch_archive.html (12.01.2010)

olmuştur. Artan iç ve dış baskılar karşısında hükümet, 130 siyasi tutukluyu serbest bırakmıştır.¹²⁵ Yine, 2003 yılı içerisinde 300 aydının, daha fazla siyasi reform talebiyle başlattıkları bir imza kampanyası sonucunda hükümet, 408 Nolu bir kararname yayınlayarak kamu görevlilerinin Baas Partisi üyesi olma zorunluluğunu kaldırmıştır. Bu kararnameyle Baas Partisi'nin ülke içerisindeki etkinliğinin bir ölçüde azaltılmak istendiği öne sürülebilir.¹²⁶

Ancak, başlatılan bu reform süreci uzun sürmemiştir. Beşşar'ın hem devletin çıkarlarını hem de değişim yönünde artan taleplere bir ölçüde cevap vermek için gerçekleştirdiği reformlar yetersiz bulunmuştur. Suriyeli aydınlar 2001 yılında hükümete yeni partilerin kurulmasına ve özgür seçimlerin yapılması yönünde bir bildiri yayınlanmıştır.¹²⁷ Söz konusu bildiride, demokratikleşmenin ve modernleşmenin ancak çoğulcu bir sistem içerisinde gerçekleştirilebileceğinden, mevcut toplumsal grupların düşüncelerini serbestçe ifade etmelerini güvence altına alan haklara ihtiyaç olduğundan ve bağımsız yargının, sosyal ve kadın haklarının öneminden bahsedilmiştir. Bu bildiri, rejimi ciddi anlamda tehdit eden ve yönetimdeki Nusayrilerin ve Baas Partisi'nin egemenliğine son verebilecek istekler içermektedir. Bu döneme kadar devlet tarafından ciddi engellemeyle karşılaşmayan,

¹²⁵ Yasin ATLIOĞLU, "Suriye'nin Siyasi..", s.231-232.

¹²⁶ Oytun ORHAN "Irak Savaşı'ndan...",

http://levantwatch.blogspot.com/2003_07_01_levantwatch_archive.html (14.11.2009)

¹²⁷ Şam Bildirisi olarak anılan bu bildiri hakkında detaylı bilgi için bakınız: Gary C. Gambill, "Dark Days Ahead for Syria's Liberal Reformers", **Middle East Intelligence Bulletin**, C: 3, No:2, Şubat 2001. Belgenin İngilizce metni ve belgede yer alan reformcu aydınların tam listesi için bkz.. "Statement by 99 Syrian Intellectuals", **Middle East Intelligence Bulletin**, C: 2, No:9, Ekim 2000, http://www.meib.org/articles/0010_sdoc0927.htm (14.11.2009)

hatta hükümet içindeki reformcu kanat tarafından da desteklenen reformlar, bu noktadan itibaren ciddi bir devlet baskısıyla karşılaşmıştır.¹²⁸

Rejim içerisinden sert tepkiler alan bu hareket, kısa bir süre sonra birçok üyesinin cezaevine gönderilmesi ve toplantılarına izin verilmemesi sonucunda sindirilmiştir. “Şam Baharı” sürecini sona erdiren bu müdahaleler, devlet içerisindeki reform karşıtı siyasi ve askeri seçkinlerin gücünü açıkça göstermiştir. Zira birçok karşı reformcu siyasi ve askeri elitin, söz konusu ekonomik sistemden ciddi bir çıkarı vardı.¹²⁹

Kısaca, Suriye’de Beşşar Esad dönemi en azından rejimin kendi dinamikleri içerisinde demokratikleşme açısından radikal değişimlerin yaşanmayacağını işaretini vermiştir. Zira ülkenin içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında Beşşar’ın değişimi temsil eden bir aktörden çok rejimin bir adamı olduğu gerçeği ağır basmaktadır. Beşşar Esad, ne kesin olarak reform karşıtı bir tutum sergilemektedir, ne de reformların olası bir rejim değişikliğine varacak bir değişime izin vermektedir. Kısacası Beşşar Esad, reform karşıtı güçlerle liberal kesim arasında bir noktada yer almaktadır. Suriye’deki liberalleşme konusunda farklı görüş bildiren üç farklı grup mevcuttur. Buna göre, kamu sektörü, sendikalar, bürokratik kesimler ve devlete bağlı yazarlar ve sanatçılar tarafından temsil edilen ilk grubu muhafazakârlar oluşturmaktadır. Bunlar, mevcut sorunların tıpkı Hafız Esad dönemindeki gibi sınırlı reformlar ile düzeltilebileceği fikrindeler. Dolayısıyla, liberalleşmeye karşı bir tavır sergilemektedirler. İkinci grupta, daha çok bilim

¹²⁸ Alan GEORGE, ‘Syria:Neither...’, s. 47-63

¹²⁹ Oytun ORHAN, “Suriye, Dönüşüm...”, s.24.

adamları, aydınlar ve ticaretle uğraşan özel sektör kesimleri yer almaktadır. Bunların temel argümanları siyasi bir liberalleşmeden yoksun ekonomi alanında uygulanacak liberal politikaların başarısızlığa mahkûm olacağı şeklindedir. Yani, söz konusu kesim siyasi liberalleşme ile ekonomik liberalleşmenin aynı paralelde yürütülmesi gerektiği fikrindedirler.¹³⁰

Reformcular olarak da adlandırılan ve aralarında Beşşar Esad'ın da bulunduğu son grupta genelde teknokrat elitler ve Baas Partisi'nin yeni jenerasyondan olan gençler yer almaktadır. Bu kesim, öncelikle ekonomi ve yönetim alanında bir modernizasyonu ön görmektedir. Beşşar Esad da iktidara geldiğinde reformların siyasi alandan çok iktisadi alanda cereyan edeceği mesajını vermişti. Beşşar ve onunla aynı düşünce içerisinde olan birçok Suriyeliye göre, bugün 20 milyonluk nüfus eğer kendini yeterince besleyecek ve hayatını güven içerisinde sürdürebilecek gelire sahip değilse, bireysel ve siyasi özgürlüklerin varlığı bir anlam taşıyamaz. Bunlar ancak belli bir yaşam standardının sağlanmasından sonra değer kazanacaktır. Bu da esasında, reform sürecinde Suriye'de ücretlerin yükselmesi, özel bankaların kurulmasına izin verilmesi gibi ekonomik reformların, neden yeni parti ve basın yasaları gibi siyasi reformlardan daha önde gittiğini bir ölçüde açıklanmaktadır.¹³¹ Beşşar iktidarının gerçekleştirdiği reformlar aslında Çin modeli denen siyasi liberalleşmeden yoksun bir ekonomik liberalleşme modeline benzemektedir. Bu model muhtemelen rejimin menfaatleri ile uygunluk içindedir.

¹³⁰ Volker PERTHES, **"Syria's Time For Action"**, Emerging Syria 2002, V. 13 21.02.2002

<http://www.oxfordbusinessgroup.com/weekly01.asp?id=240> (03.01.2010)

¹³¹ Sami MOUBAYED, **"Political Reforms in Syria"**,

http://en.qantara.de/webcom/show_article.php/_c-593/_nr-6/i.html (17.01.2010)

Ancak, siyasi boyuttan yoksun olan bu modelin dış dünyada gelişen yeni olaylar nedeniyle uygulama alanı bulması son zamanlarda güçleşmiştir. Dışardan gelen müdahaleler artık sadece ekonomik alanda değil ayrıca siyasi alanda da reform yapılmasını öngörmektedir.

Dış dünyada gelişen ve Suriye açısından zor günlerin başlangıcı kabul edilen olayların ilki 11 Eylül 2001’de ABD’ye yapılan terör saldırıları ile ortaya çıkmıştır. Bu olaydan sonra, güvenlik algılamaları tamamen değişen ABD, iki yıl sonra 2002’de açıkladığı yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi ile, bölgesel kaynaklı küresel teröre ve kitle imha silahlarına sahip serseri devletlere (rogue state) karşı önleyici saldırılar düzenlemeyi kararlaştırmıştır. Bu devletler arasında Afganistan ve Irak’ın yanında Suriye’de bulunmaktadır.¹³² ABD, Suriye’yi kimyasal silah üretmekle, terörist grupları barındırmakla ve bir yıl sonra 2003’te gerçekleştirdiği Irak operasyonunda Irak’taki direnişçilere destek vermekle suçlamıştır.¹³³ Bu suçlamalar, açıkça Suriye için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Özellikle 2003 yılında ABD’nin Irak’a müdahalesini onaylamayan Suriye, o tarihten itibaren dış tehditlere daha çok maruz kalmıştır.

Suriye’deki reform süreci 2003’teki Irak Savaşı’ndan sonra dış etkilere ve baskılara göre biçimlenmeye başlamıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilmeye başlanan

¹³² Yasin ATLIOĞLU, “Suriye’nin Siyasi...”, s.231.

¹³³ N.Farid GHADRY, “Syrian Reform: What Lies Beneath”,

<http://www.meforum.org/683/syrian-reform-what-lies-beneath> (23.01.2010)

ekonomik ve siyasi reformlar ise, bir önceki yıllarda yapılan reformlardan çok daha kapsamlı olup, rejimin varlığını tehdit edebilecek düzeye gelmiştir.¹³⁴

Öte yandan siyasi reform sürecinin rejimin yapısını tehdit edici şekilde genişlediği bu dönemlerde başka bir olay, söz konusu süreci daha da hızlandırmıştır. Bu olay Lübnan muhalefet lideri ve eski başbakanı Refik Hariri'nin bir suikast sonucunda öldürülmesi ve şüphelerin Suriye üzerinde odaklanmasına dayanmaktadır. 2004 Ağustos ayı içerisinde Suriye'nin baskısı sonucu Lübnan Parlamentosu, Şam yanlısı Cumhurbaşkanı Emil Lahud'un görev süresini üç yıl daha uzatmıştır. Ayrıca, Hariri'nin Beşşar'la kişisel anlaşmazlık yaşaması, onun Lübnan'daki anti-Suriye muhalefetine daha da yaklaştırmıştır. Tam bu süreçte bir suikasta kurban giden Hariri, şüphelerin Suriye'ye odaklanmasına neden olmuştur. Bu olay sonrasında ABD ve Fransa'nın BM Güvenlik Konseyi nezdinde Suriye'ye Lübnan'daki askeri birliklerinin geri çekilmesi yönünde yapmış oldukları baskı sonucunda, Suriye askeri birliklerini geri çekmiştir.¹³⁵

Devam eden yoğun dış baskılar sebebi ile 2005 yılında 10. Baas Partisi Kongresinde önemli adımlar atılmıştır. Beşşar Esad, kongrede yaptığı konuşmada, anayasa değişikliğinden, Baas Partisi'nin devlet ve toplum içerisindeki tekelleşen statüsünün daraltılmasından ve devlet kapitalizmi bağlamındaki ekonomideki sosyalist karaktere son verileceği yönünde yeni reformların yapılacağını ilan etmiştir. Kongrede alınan kararlar ise rejim açısından son derece önemli sonuçlar doğurabilecek niteliktedir. Bunlardan ilki, Baas Partisi içerisindeki reform karşıtı

¹³⁴ Oytun ORHAN, "Irak Savaşı'ndan...",

¹³⁵ Yasin ATLIOĞLU, "Suriye'nin Siyasi...", s.237.

eski yöneticilerin emekli edilmesi, ikincisi ise yeni partilerin kurulmasına izin veren yeni partiler yasasının kabul edilmesi olmuştur. Bununla beraber yönetim diğer taraftan, Baas Partisi'nin parlamentoda siyasi çoğunluğu hiç bir zaman kaybetmeyecek bir formül üzerinde de durmaktadır. Bütün bu reformlar aslında rejim açısından son derece önemli değişiklikleri ifade etmektedir.¹³⁶

Bu değişiklikler, son birkaç yıldır yaşanan ekonomik darboğazın (özellikle Irak Savaşı'ndan sonra Suriye ekonomisi olumsuz etkilenmiştir) ve yeni bölgesel koşulların dayatmalarının bir ürünüdür. Bu dayatmalar neticede ülkede ekonomik ve siyasi olarak önceki reformlardan daha kapsamlı reformların gerçekleştirilmesini zorlarken, söz konusu durumda rejimin geleceği tehdit altındadır. Bu durum, Beşşar yönetimini gerek ekonomik gerekse siyasi reformlar konusunda bir ikilemle karşı karşıya bırakmaktadır. Yönetim, ortaya çıkan yeni bölgesel koşullar içerisinde artan ABD baskısından kendini korumak için daha fazla reform yapılması gerektiğinin farkındadır ancak, bu kez reformların rejimin geleceğini tehdit ettiği gerçeği karşısında da ihtiyatlı davranmak zorunda kalmaktadır. Bunun yanı sıra, içeride de değişimden yana olanlarla olmayanlar arasında gerilim yaşanmaktadır. Örneğin, toplum ve devlet içerisinde daha fazla güç kazanmak isteyen ve iktisadi liberalleşmeyi savunan kesimle, mevcut sistemden çıkarı olan ve güçlerini muhafaza etmek isteyen rejim içerisindeki muhafazakâr kesim, yönetimi bu açıdan zorlamaktadır.¹³⁷ Tüm bu koşullar altında yapılan reformların ise, ülkeyi demokratikleşme sürecine götürmesi pek mümkün görünmemektedir.

¹³⁶ Sami MOUBAYED, "Political Reforms..."

¹³⁷ Oytun ORHAN, "Irak Savaşı'ndan..."

İçerden ve dışardan gelen reformların genişletilmesi yönünde söz konusu tüm baskılar karşısında Beşşar Esad yönetimi bir taraftan reform sürecini devam ettirerek baskıları asgari bir düzeye indirmek isterken, diğer taraftan rejimi rahatlatmak bağlamında dış politikada yeni arayışlara yönelmiştir. Bu anlamda Türkiye ve Avrupa Birliği ile yakınlaşma siyasetinin önemi Suriye açısından son zamanlarda artmıştır. Bu çerçevede, Aralık 2003'te AB ile yapılan uyum anlaşmasında Beşşar yönetimi artan baskılar karşısında bir çıkış yolu aramaya çalışmıştır.¹³⁸ Buna göre, söz konusu anlaşma ile ülkede Beşşar'ın temsil ettiği modernist reformcu kanat, ekonomik reformların daha sorunsuz geçeceğini hesaplamıştır. Jeopolitik açıdan ise, ABD'nin bölgedeki etkinliğini Türkiye ve AB ile ilişkilerin geliştirilmesi suretiyle siyasi olarak dengeleneceği varsayılmıştır.

Ancak, AB'ye yakınlaşma rejim açısından bazı zorlukları beraberinde getirmektedir. Zira söz konusu uyum anlaşması rejimin toplumsal temeli açısından riskler barındırmaktadır. Bu riskler, belli imtiyazlara sahip ve devlet kaynaklarından yararlanan kamu sektörünü, rejimle yakın bağları olan bazı girişimci kesimleri ve büyük tarım üreticilerini kapsamaktadır. Bu noktada ise, rejime yakın bazı elitler AB ile yapılan anlaşmaya karşı şüpheli bir yaklaşım sergilemektedir. Söz konusu anlaşmanın demokrasi, insan hakları ve ekonomik yapı konularında bazı asgari standartları koşul olarak öne sürmesi, Suriye'nin iç işlerine müdahale olarak değerlendirilmektedir.¹³⁹

¹³⁸ Meliha Benli ALTUNIŞIK, "Soğuk Savaş...", s.290-292

¹³⁹ Shmuel BAR, "Bashar's Syria...", s.375-376

C. 11 Eylül

11 Eylül 2001 tarihi; insanlık tarihine, siyasi, ekonomik ve uluslararası düzeni değiştiren bir tarih olarak yazılmıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye en büyük terör saldırılarından birisi yapılmıştır.

Wall Street yakınındaki Dünya Ticaret Merkezi'ne (World Trade Center/WTC) gerçekleştirilen ilk saldırı, Amerikan Havayollarına bağlı bir yolcu uçağının Los Angeles'e gitmek üzere Boston'dan kalktıktan sonra, ikiz gökdelenlerden birine çarpmasıyla gerçekleşti. İkinci bir uçak, birçok televizyonun canlı yayınında Dünya Ticaret Merkezi'nin diğer kulesine çarptı. Üçüncü bir uçağın Washington'daki Pentagon binasına çarptığı ve büyük bir patlamaya neden olduğu iddia edildi. Saldırılarda 2.973 kişi hayatını kaybetti. Hayatını kaybedenlerin bin 102'sinin kimliği teşhis edilebildi.¹⁴⁰

ABD'de savaş alarmı verildiği açıklandı. Bir süre sonra Pennsylvania eyaletinde dördüncü bir uçağın kaçırıldığı, daha sonrada uçağın yolcular tarafından düşürüldüğü haberi geldi. Daha sonra; bu uçağın Beyaz Saray'a yöneldiği gerekçesiyle, Amerikan Hava Kuvvetlerine bağlı savaş uçakları tarafından düşürüldüğü belirtildi.¹⁴¹ Washington'da bulunan Kongre Binası, Beyaz Saray, Dışışleri, Hazine ve Adalet Bakanlıkları güvenlik gerekçesiyle boşaltıldı. Federal hükümete ait bütün binalardaki personel tahliye edildi. New York'taki saldırılardan

¹⁴⁰ "War Casualties Pass 9/11 Death Toll". **CBS News**. September 22, 2006. <http://www.cbsnews.com/stories/2006/09/22/terror/main2035427.shtml> (27.02.2010)

¹⁴¹ Metin SEVER ve Ebru KILIÇ, **Düşmanını Arayan Savaş**, İstanbul, Everest Yay. , 2001, s.21

hemen sonra Washington’a döneceğini bildiren ABD Başkanı George Bush’un, özel silah ve güvenlik sistemiyle donatılmış bir komuta merkezinde çalışmak üzere Nebraska eyaletine götürüldü.¹⁴²

ABD’deki önemli noktalara yapılan bu terör saldırıları, bütün istihbarat servisleri, CIA ve FBI atlatılarak Amerikan havayollarına ait uçakla böylesine dehşet verici bir eylemin hiç beklenmedik bir biçimde gerçekleştirilmiş olması, ilk etapta yanıtlanması güç soruları da beraberinde getirdi. Eylemin sorumluluğunu tek üstlenen örgüt Japon Kızıl Ordusu oldu. Ama gücü neredeyse tükenmiş eski bir örgüt olan Japon Kızıl Ordusu’nun böylesine organize bir eylem yapabileceği kabul edilmedi.¹⁴³

ABD daha önce terörizm deneyimi yaşamasına rağmen, bu genelde yurtdışındaki ABD tesislerini hedef almıştı. Etkisi genel anlamda sembolikti ve ABD içindeki yaşamları tehdit edememişti. 11 Eylül’den önce, Amerika’nın tepkisi kınama, bir veya iki misilleme saldırısı ve bulunabilirlerse suçluların mahkemeye çıkarılması olmuştu. Fakat Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon’a yapılan saldırılar, sembolik saldırıların ötesindeydi; ABD toplumuna ve güvenliğine bir tehdit oluşturmuştu.¹⁴⁴

¹⁴² **Milliyet**, 12 Eylül 2001

¹⁴³ Metin SEVER ve Ebru KILIÇ, **Düşmanını Arayan...**, s. 29–30

¹⁴⁴ Henry KISSINGER, **Amerika’nın Dış Politikaya İhtiyacı Var Mı ?**, (çev.)Tayfun EVYAPAN, Ankara, METU Press, 2002, s.263-264

ABD, 11 Eylül saldırılarından önce Afganistan’da SSCB’ye karşı işbirliği yapılan Suudi Arabistan asıllı Usame Bin Ladin’i¹⁴⁵ ve liderliğini yürüttüğü El Kaide’yi¹⁴⁶ sorumlu tuttu.¹⁴⁷ Geçmişte ABD’yi hedef alan saldırılar düzenleyen ve sonrasında saldırıları hemen üstlenen Bin Ladin, 11 Eylül Saldırıları’nın ardından yaptığı açıklamalarda saldırıları üstlenmemiş; hatta bu saldırılarla hiçbir ilgisinin olmadığını belirtmiştir.¹⁴⁸

11 Eylül 2001 günü, tüm dünyanın gözü önünde gerçekleşen saldırılar önemli gelişimlerin ve değişimlerin yaşanacağı bir süreci de başlatmış oldu. Olayların netleşmeye başlamasıyla ortaya çıkan yorumlar dünyanın yeni bir döneme girdiği üzerinde yoğunlaşıyordu. İlk anda ABD’nin egemenliğiyle sembolleştirilen küreselleşmenin büyük bir yara aldığı, yenilmeyen güç olarak görülen ABD’nin eskisi kadar büyük güç olarak algılanamayacağı ileri sürüldü. Bununla birlikte, zaman ilerledikçe ABD’nin bu durumdan en az zararla çıkmak için girişimlerde

¹⁴⁵ Yevgeniy M. PRIMAKOV, **11 Eylül ve Irak’a Müdahale Sonrası Dünya**, Çev. Fatma –Serdar ARIKAN, İstanbul, Doğan Ofset, 2004, s.17. Usame Bin Ladin hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Peter I. BERGEN, **The Osama Bin Ladin I Know: An Oral History of Al Qaeda’s Leader**, New York, Free Press, 2006

¹⁴⁶ El-Kaide hakkında geniş bilgi için bkz. Rohan GUNARATNA, “Al-Qaeda: Organization and Operations” **Global Responses to Terrorism: 9/11, Afghanistan and Beyond**, ed. Mary Buckley and Rick Fawn, London, Routledge, 2003, p. 37–51

¹⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. **The 9/11 Commission Report**
<http://www.9-11commission.gov/report/index.htm> (12.03.2010)

¹⁴⁸ “Bin Laden Says He Wasn’t Behind Attacks”, **CNN** web site, 16 Eylül 2001,
<http://www.cnn.com/2001/US/09/16/inv.binladen.denial/>, (15.03.2010).

bulunduğu görüldü.¹⁴⁹ Hatta 11 Eylül saldırılarında ABD yönetiminin işbirliği olduğu iddiaları ortaya atıldı.¹⁵⁰

Yaşanan bu saldırılar ABD'nin tehdit değerlendirmesini temelden değiştirmiştir. 20. yüzyılın büyük bir bölümünde ABD'nin savunması “çevreleme” ve “caydırıcılık” stratejisine dayanmıştır. SSCB'nin dağılması ile sona eren Soğuk Savaş döneminin ardından dünyadaki tehdit algılamaları ve güvenlik anlayışları büyük bir değişime uğramıştır. ”Soğuk Savaş’ta güvenlik yoktu, fakat istikrar vardı; 1990’larda Soğuk Savaş’ın hemen ertesinde ise güvenlik vardı, ama bu defa istikrar yoktu” yaklaşımı dönemin durumunu özetlemektedir. Terörizmin miladı sayılabilecek 11 Eylül 2001 tarihinden sonra ise bu denklem, “güvenlik yok, istikrar da yok” durumuna gelmiştir.¹⁵¹ 11 Eylül’le ortaya çıkan yeni tehditler yeni stratejiler gerektirmektedir. Zira “caydırıcılık”, savunacak vatandaşı veya ülkesi olmayan örgütler karşısında anlamlı bir strateji değildir. Bu nedenle ABD Başkanı George W.Bush’un 11 Eylül saldırıların ardından 1 Haziran 2002’de West Point Akademisinde yaptığı konuşmada da ABD’nin güvenliğini ancak “önleyici eylem”le sağlayabileceğini belirtmiştir.¹⁵²

¹⁴⁹ Serhat ERKMEN, “11 Eylül 2001 Terörizmin Yeni Miladı”, **Stratejik Analiz Dergisi**, 2/8 Ekim 2001, s.5–13.

¹⁵⁰ 11 Eylül Saldırıları’na ilişkin iddiaların yer aldığı bazı kitaplar için bakınız: R. MORGAN ve I. HENSHAL, **Amerikan Yalanları: 11 Eylül ve Medeniyetler Çatışması**, çev. Güneş AYAS ve Bora ALİOĞLU, İstanbul, Salyangoz Yayınları, 2006. Ümit SAYIN, **Küresel Terörün Perde Arkası: Gizli Örgütler, 11 Eylül ve Büyük Ortadoğu Projesi**, İstanbul, Neden Kitap Yayıncılık, 2006

¹⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. **Stratejik Analiz Dergisi**, (Ekim 2001)

¹⁵² Başkan Bush’un tam konuşma metni için bkz.:

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/print/20020601-3.html>
(12.02.2010)

Amerikan yönetimi, 2002 yılının Eylül ayında “The National Security Strategy of the United States” başlığıyla George W.Bush imzalı yeni Amerikan milli güvenlik stratejisini yayınlamıştır.¹⁵³ Başkan Bush, Amerika’ya yönelik tehdit oluşturduğunu düşündüğü hedeflere önleyici saldırılarda bulunma hakkını kullanacağını bu belge içerisinde beyan etmiştir. Bu belge uluslararası ilişkileri hem teorik hem de pratik olarak değiştirecek radikal unsurlar içermektedir.¹⁵⁴ Doktrinin en çarpıcı noktasını şu cümle oluşturmaktadır; “*ABD, haydut devletleri ve onların terörist dostlarını, bizi ve müttefiklerimizi kitle imha silahlarıyla tehdit eder hale gelmeden önce durdurmaya hazır olmalıdır.*” Diğer bir deyişle, Amerika kendisine yönelik doğrudan bir saldırı olmadan da tehdit olarak algıladığı hedefleri vurma hakkını kendinde görmektedir. ABD tarafından uygulamaya konan yeni strateji, terörle mücadelenin ötesinde; nükleer silahsızlandırma, düşmanı saldırıya geçmeden vurma ve ABD’nin askeri gücüne başka ülkelerin yetişmesine izin vermeme gibi üç önemli ayak üzerine oturtulmuştur.

ABD yönetiminde etkin olan Yeni Muhafazakârlar’ın Başkan Bush’un terörizme karşı savaşta “dünyanın zaferine önderlik etme” konusundaki kararlılığını desteklediklerini bildirmek için yazdıkları mektup,¹⁵⁵ ayrıca bu çatışmanın başarıya

¹⁵³ Belgenin tam metni için bkz.: “**The National Security Strategy of The United States of America, September 2002**”, <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf>

¹⁵⁴ Hasan KÖSEBALABAN, “Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler”, **2023 Dergisi**, Sayı:11 (Kasım 2002), s.34. Beril DEDEOĞLU, “ABD’nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri”, **2023 Dergisi**, Sayı:11 (Kasım 2002), s.28.

¹⁵⁵ “**Letter to President Bush on the War on Terrorism**”, <http://www.newamericancentury.org/Bushletter.htm>, (15.02.2010)

ulaşması adına izlenmesi gereken kapsamlı bir stratejik öneriler zinciri de sunmaktadır.

Mektupta ilk etapta, Bin Ladin ve El Kaide'yi yok etmeye yönelik Afganistan'a askeri bir operasyon gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. İkinci adımda ise, yeryüzünün önde gelen teröristlerinden biri olarak nitelendirilen Saddam Hüseyin rejimini devirmeye yönelik olarak Irak'a müdahale edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Üçüncü olarak ise, ABD'ye yönelik geçmişteki terörist saldırıların faili olan Hizbullah hedef gösterilmiş; bu noktada Hizbullah'ın destekçisi olduğu ileri sürülen İran ve Suriye'ye dikkat çekilmiştir.¹⁵⁶

ABD'nin Ortadoğu'daki en önemli müttefiki olan İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve desteklenmesi ise, mektuptaki önerilerden bir diğeridir. Son olarak ise, ABD savunma bütçesinde büyük bir artışa gidilmesine büyük önem atfedilmiştir. Terörizme karşı girişilen bu savaşta başarıya ulaşmak için ABD savunma gücünün önemine dikkat çeken Yeni Muhafazakârlar, ne kadar olursa olsun gereken savunma fonlarını istemekte hiçbir tereddüt gösterilmemesi gerektiğini kuvvetle tavsiye etmektedirler.¹⁵⁷

Görüldüğü üzere, gerek yeni ABD Güvenlik Politikasının temelini oluşturan “Terörizme Karşı Savaş” kapsamında getirdiği öneriler, gerekse Başkan Bush ve yönetiminin bu önerileri hayata geçirmesi, Başkan Bush'a yazılan bu mektubun önemini ortaya koymaktadır. Özetle, Soğuk Savaş döneminin caydırıcılık ve

¹⁵⁶ “Letter to President Bush ...”.

¹⁵⁷ “Letter to President Bush ...”.

dizginleme doktrinlerinin bugünkü terörizm ve kitle imha silahlarından kaynaklanan tehditler karşısında geçerli olmadığı noktasından hareket eden Bush Doktrini, önleyici müdahaleye dayanmaktadır.¹⁵⁸ Ayrıca, söz konusu doktrin BM'nin terörizm ve diğer sorunlar karşısında yetersiz ve etkisiz kaldığını savunması bakımından da tam anlamıyla Yeni Muhafazakârlık felsefesini yansıtmaktadır.¹⁵⁹ Bush Doktrini'nde öne çıkan başka bir özellik de uluslararası terörizmle mücadelede ABD'nin öncülük etmediği sürece başkalarının harekete geçme olasılığının yok denecek kadar az olduğu inancıdır.

Yeni Muhafazakârlık felsefesinin unsurlarını barındıran ve bu felsefeye yakınlığından şüphe duyulmayan Başkan Bush'un adı ile birlikte anılan Bush Doktrini, 11 Eylül Saldırıları'nın ardından yeni bir döneme giren ABD'nin güvenlik ve dış politikasının yeniden şekillenmesinde etkili olmuştur.

Suriye'nin de içinde bulunduğu Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılmasının doktrinde açıkça yer almamasına rağmen gizli olarak bulunan bir husus olduğu, ilk uygulamaların bu bölgeyi içermesi ile gün yüzüne çıkmıştır.¹⁶⁰ ABD Başkanı ABD'ye yönelik tehdit oluşturduğunu düşündüğü hedeflere önleyici saldırılarda bulunma hakkını kullanacağını bu belge içerisinde beyan etmiştir. Ayrıca Ulusal Güvenlik Doktrini'nde ABD'nin, neyin doğru ve neyin yanlış olduğunun tek ayırt

¹⁵⁸ Robert J. LIEBER, "Özgürlüğü Savunmak ve Geliştirmek", **Commentary**, ABD Büyükelçiliği Amerikan Bilgi Merkezi, 2005, s.2, <http://turkish.turkey.usembassy.gov/uploads/images/3QExYhwOOaRkohob6b4vsw/lieber.pdf> (01.04.2010)

¹⁵⁹ Robert J. LIEBER, **a.g.m.**, s.3

¹⁶⁰ Mustafa KAYAR, **Türk Amerikan...**, s.291.

edici olduğu tavrı hâkimdir ve bu konuda ABD kendisini tek karar verici konumunda görmektedir. Bush'un 11 Eylül'den kısa bir süre sonra ortaya attığı “Şer Güçler Üçgeni” içerisinde yer alan Kuzey Kore, Irak ve İran ülkeleri ile El-Kaide gibi örgütlerin karşısında, ABD iyiliği temsil etmekte ve savunmaktadır. Samuel P. Huntington'un¹⁶¹ Soğuk Savaş sonrasında oluşmakta olan dünya sistemini tanımlamak ve şekil vermek için, “Medeniyetler Çatışması” tezinde bu üç ülkenin ait olduğu Konfüçyanist ve İslam medeniyetleri, Batı medeniyetlerinin baş düşmanları olarak gösterilmiştir. Ancak, Bush'un ve Samuel P. Huntington'un da işaret ettikleri gibi Kuzey Kore'nin ya da Çin'in asıl kabahati İslami güçlere teknik ve askeri destek vermeleridir. Bu anlamda medeniyetlerin sayısı ikiye indirildiğinde ortaya bir Batı-İslam çatışması manzarası sunulmak istenmektedir. Aslen Musevi kökenli olan Samuel P. Huntington, ustaca Yahudi medeniyetini Batı ile bütünleştirirken, Ortodoksluğu Batı'dan ayırmaktadır. Önemli olan bu tanımların tutarlı olması değil, Yahudi-Hıristiyan dünyasına karşı İslam'ın tehdit olarak sunulmasının başarılı olmasıdır.

¹⁶¹ Medeniyetler Çatışması adlı kitabındaki “dünya barışının” korunması konusundaki tezleri büyük yankılar uyandırmış olan Amerikalı siyaset bilimcisidir. Tezleri üç başlık altında toplanabilir. Birinci olarak, her medeniyetin lideri ya da merkezi olan ülke, öteki medeniyetlerle olan çatışmalara karışmaktan kaçınmalıdır. Bir başka deyişle, medeniyetler arası nüfuz alanları dikkatle çizilmeli ve bu alanlara titizlikle riayet edilmelidir. İkinci olarak, uygarlıkların iç içe geçtikleri karışık bölgelerde, lider ya da merkez ülkeler birlikte hareket etmeli ve farklı medeniyetlerdeki ülkelerin birbirleri ile çatışmalarını engellemelidir. Üçüncü olarak, bütün medeniyetlerdeki toplumlar, öteki medeniyetler ile ortak olan değerlerini, kurumlarını ve davranışlarını belirlemeye çalışmalıdırlar. Çünkü asıl savaş, Medeniyet ile uyuşturucu v.b. özelliklerle belirlenen barbarlık arasında olacaktır demektedir. Tezle alakalı Bush döneminde güç kazanan Muhafazakârlar tarafından özel olarak hazırlattırıldığı gibi iddialar mevcuttur.

D. Afganistan'ın İşgali

ABD'yi evinde vuran 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından, ABD kendi elindeki delillere dayanarak saldırılardan El-Kaide örgütünü sorumlu tutmuş ve başta bir dönem Afganistan'daki Rus işgaline karşı işbirliği yaptığı Usame Bin Ladin olmak üzere birçok El-Kaide üyesinin bulunduğunu iddia ettiği Taliban yönetimindeki Afganistan'ı hedef göstermiştir.

ABD, Usame Bin Ladin ve El Kaide Örgütünün tamamını hemen ve koşulsuz olarak teslimini, Afganistan'da idareyi elinde bulunduran Taliban yönetiminden talep etmiştir. Taliban yönetimi El-Kaide ve Usame Bin Ladin'in saldırıları gerçekleştirecek kapasitesinin olmadığını ve kanıt olmadan kendilerini sınır dışı etmelerinin söz konusu olmayacağını belirtmiştir.¹⁶² ABD, yapılan saldırının karşılığını, Usame Bin Laden'in bulunduğu Afganistan ve Taliban yönetimini vurarak verilmesine karar verdi.¹⁶³ Bu karar, hem terör tehdidini azaltmaktaki ilk adım olacak hem de Afganistan'daki Taliban ve El Kaide üslerinin yok edilmesi sağlanacaktı.¹⁶⁴

¹⁶² Ülkü HALATÇI, "11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirilmesi", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 7 (Uluslararası Terörizm ve Hukuk Özel Sayısı), 2006, s. 82.

¹⁶³ Pakistan Dışişleri Bakanı Niaz Nazik, ABD'nin Afganistan'ı işgal edeceğini daha önceden bildiklerini ve El Kaide liderleri ABD'ye teslim edilse dahi bu savaşın olacağını iddia etmiştir. Bakınız: Hasan KÖNİ, **Amerika'nın Uluslararası Politikası**, İstanbul, Ekim Yayınları, 2007, s. 134

¹⁶⁴ Abdülhamit BİLİCİ, "İntikam Bölgesinde Strateji Savaşı", **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 356 (Eylül 2001), s.27.

ABD, vereceği cevabın sadece bu saldırıların sorumlularına değil, küresel sistem içerisindeki tüm terör odaklarına karşı yapılacağını ve “Terörizme Karşı Savaşı”, siyasi, askeri ve ekonomik ayakları olan bir operasyon şeklinde sürdüreceğini belirtmektedir. ABD’nin vereceği karşılık için ortaya acil, orta ve uzun vadeli planlar konmuştur. Acil karşılık; Afganistan’da ve Ortadoğu’da bilinen terörist kamplara, liderlere ve Taliban’a doğrudan askeri eylemleri içerecek, orta vadeli karşılık; bir yandan Ortadoğu, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da faaliyet gösteren terörist şebekelerin üzerine giderken, öbür yandan terörizme hoşgörü gösteren ya da gizli destek veren hükümetleri hedef seçecek, uzun vadeli karşılık ise, teröristlerin siyasal desteğini kırarak bir uluslararası koalisyon oluşturmak şeklinde planlanmaktaydı.¹⁶⁵

12 Eylül’de BMGK toplanarak, uluslararası terörü ve 11 Eylül saldırılarını kınayan 1368 sayılı kararı almıştır.¹⁶⁶ Bu karar BM şartının 7.bölüm¹⁶⁷ kapsamına girdiği talebi ile istenseydi uygulanması için zorlayıcı tedbir de alınabilirdi. Ancak; kararda 11 Eylül saldırılarına karşı devletlerin askeri güç kullanabileceklerine dair hiçbir ibare yer almamış, BM Kurucu Antlaşması’nın 51. Maddesi kapsamında bu saldırılara karşı bireysel ya da kollektif meşru müdafaa hakkının bulunduğunu hatırlatılmış Güvenlik Konseyinin kararının uygulanması için “gereken her türlü tedbiri alacağı”, şeklindeki bir ibare ile son bulmuştur.

¹⁶⁵ Zbigniew BRZEZINSKI: “A Plan for Political Warfare” ,**The Wall Street Journal**, 25 Eylül 2001

¹⁶⁶ 1368 sayılı BMGK kararı için bkz.:

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement>
(12.02.2010)

¹⁶⁷ 7.Bölüm: Barışın tehdidi, bozulması ve saldırı eylemi durumunda alınacak önlemleri içerir. Bu bölüm Birleşmiş Milletler Antlaşmasında 39. maddeden başlayıp 52. Maddeye kadar olan kısımdır.

Bu süreçte Afganistan’a yönelik askeri bir operasyon başlatma isteğinde olan ABD, bu konuda birçok yasal dayanak öne sürebilecekken bunları kullanmamıştır. ABD, hâlihazırda Afganistan topraklarının bir kısmını kontrol eden ve ülkenin meşru hükümeti sayılabilecek Kuzey İttifakı’nın “daveti” üzerine eylemde bulunduğunu iddia edebilirdi. İkinci olarak ise, halkın büyük çoğunluğu açlık yaşayan Afganistan’a “insani müdahale” hakkını öne sürerek müdahale edebilirdi. Son olarak ABD, daha büyük bir imkân dâhilinde BMGK’dan kuvvet kullanmak için açık yetki talebinde bulunarak, Afganistan’a müdahale edebilirdi.¹⁶⁸

Devletlerin itirazlarıyla karşı karşıya kalmaksızın Afganistan’a müdahale etmek için çok sayıda yasal argümanı bulunan ABD, gerek bu dayanakların daha sonraki dönemde diğer devletler için emsal teşkil etmesi tehlikesinden, gerekse gelecekte gerektiğinde tek başına kuvvet kullanma ihtimalini zorlaştıracak olmasından dolayı bu argümanların hiç birine başvurmamıştır. ABD bunların yerine Afganistan’a yönelik askeri operasyonu BM Antlaşması’nın 51. maddesinde öngörülen bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkı kapsamında gerçekleştirmeyi tercih etmiştir.

29 Eylül 2001’de BMGK 1373 sayılı kararı almıştır.¹⁶⁹ 1373 sayılı karar; devletlere terörizmle mücadelede işbirliği yapma çağrısında bulunmakta ve terörizm

¹⁶⁸ Michael BYERS, **Soykırımdan Son Kırığa: Savaş Hukuku**, çev. Hasret Dikici BİLGİN, İstanbul, Detay Yayıncılık, 2007, s. 89

¹⁶⁹ 1373 sayılı BMGK kararı için bkz.:

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement>

alanında var olan uluslararası anlaşmalara taraf olmalarını istemekteydi. 1373 sayılı karar özetle şu konuları içermektedir:¹⁷⁰

1. Terör hücrelerinin ve onları besleyen kuralların yok edilmesi,
2. Teröristleri koruyan, finanse eden ve destekleyenlerin barındırılmaması,
3. Terörizme destek veren kişi ve kuruluşların hesap ve mal varlıklarına el konulması,
4. Teröristlerin bir ülkeden diğerine geçişlerini engellemek için sınır kontrollerinin yoğunlaştırılması,
5. Başka ülkelerde terörizmle suçlanan kişilerin yargıya teslim edilmesi ve uygun şekilde cezalandırılmasının sağlanması,
6. Banka hesaplarının gizliliğinin kaldırılması,
7. Uluslararası istihbarat paylaşımının arttırılması.

Kendisine yapılan terörist saldırıya karşı ABD, bir taraftan harekât hazırlıklarını yapmaya başlamış, diğer taraftan Dışişleri Bakanı Colin Powell tarafından Afganistan'a karşı yürütülecek harekât için müttefik bir güç oluşturmak üzere temaslara başlanmıştı. ABD, NATO teşkilatının kurucu anlaşmasında yer alan ve müttefiklerden herhangi birine yapılan saldırının tüm ittifaka yapılmış bir saldırı olarak kabul edilmesini öngören 5. maddeyi¹⁷¹ işletme kararı almasını NATO'dan

¹⁷⁰ Haydar ÇAKMAK, **Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Ankara, Platin, Kasım 2004, s.231

¹⁷¹ 5 madde: Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak bireysel veya kollektif olarak, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf ya da

istemiştir. Aynı dönemde 17–18 Eylül 2001 tarihinde başlayarak 7 Ekim 2001 tarihine kadar bölgeye askeri yığılmaya devam edilmiş, Basra Körfezi’ndeki ABD üsleri ve uçak gemileri ile gelen personel dâhil yaklaşık 55 bin personel bölgeye sevk edilmiş, sevkiyat harekât süresince ihtiyaca göre müttefiklerinde katılımı ile artış göstermiştir.

ABD harekâta yönelik olarak stratejisini, önemli yöneticileri yakalamak ve El Kaide ile planları hakkında bilgi edinmek olarak tespit etmişti. Bunun yanında diğer önemli hedef ise Taliban’ın devrilmesini içeriyordu. O güne kadar gevşek bir gruplaşma şeklinde bulunan Kuzey İttifakı¹⁷² ile koordineli bir taarruz yapılması planlanmaktaydı.

NATO Genel Sekreteri Lord Robertson, 2 Ekim 2001 tarihinde 11 Eylül saldırılarının sorumlularının El Kaide, Usame Bin Ladin ve Taliban Yönetimi olduğu konusunda kesin kanıtların bulunduğunu ve NATO’nun 50 yıllık tarihinde ilk defa olarak saldırılara NATO’nun 5. Maddesi çerçevesinde karşılık verileceğini dünya

tarafra yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güven Konseyi’ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir. Bkz.: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (02.03.2010)

¹⁷² Taliban’ın 5 yıl önce iktidardan uzaklaştırdığı hükümeti temsil eden ittifak, BM ve dünyanın çoğu ülkesi tarafından resmi yönetim olarak tanınıyor ve yurtdışında büyükelçilik düzeyinde temsil ediliyordu. Peştun olmayanların oluşturduğu ittifakta, devrik Devlet Başkanı Burhaneddin Rabbani, suikaste kurban giden Tacik komutan Ahmed Şah Mesud’un adları ön plana çıkmaktaydı.. Kuzey İttifakı’nın liderliğini Rabbani yapıyordu, ancak ölmeden önce fiili olarak Şah Mesud’un daha etkindi.

kamuoyuna açıkladı.¹⁷³ Ancak; ABD ve İngiliz birlikleri NATO'nun oluşturulacak desteğini beklemeden 7 Ekim 2001'de Afganistan operasyonuna başladı.

“Kalıcı Özgürlük Harekâtı” 7 Ekim 2001'de başladı. İlk etapta füze ve hava taarruzlarına başlanarak, başta Kabil olmak üzere önemli yerleşim birimlerinde tespit edilen, Taliban ve El-Kaide örgütüne ait kara unsurları ve kampları tahrip edilmiştir. 12 Kasım'da ABD ve İngiliz kuvvetleriyle beraber başkent Kabil'e giren Kuzey İttifakı, burada Taliban askerlerine karşı büyük bir üstünlük sağlamıştır.¹⁷⁴ Aralık ayının ortasına kadar Taliban ve El-Kaide kuvvetleri tamamen mağlup edilmiş ve yüzlercesi esir alınmıştır.¹⁷⁵ Böylece Aralık ayı sonuna kadar ABD ve İngiliz kuvvetleri ile Kuzey İttifakı Afganistan'ın genelinde kontrolü büyük ölçüde (% 70–80 oranında) sağlamıştır. Kalıcı Özgürlük Operasyonu başladıktan toplam kırk üç

¹⁷³ NATO Genel Sekreteri Lord Robertson'un açıklamasının tam metni için bkz.:

<http://www.nato.int/docu/speech/2001/s011002a.htm> (03.03.2010)

¹⁷⁴ ABD'nin Kuzey İttifakı'na operasyonun başlarında soğuk baktığı; bu nedenle Kuzey İttifakı'nın ihtiyacı olan cephane, giyim, moral ve bombardıman yardımını yapmadığına dair görüşler vardır. Bu görüşe göre eğer ABD, bu yardım ve desteği Kuzey İttifakı'na operasyonun ilk haftalarında sağlamış olsaydı Taliban çok daha kısa sürede çöktürülebilirdi. ABD'nin basiretsizliği olarak nitelendirilen bu tavrın sebebi olarak, Afganistan Operasyonu hakkında ABD'ye akıl veren ve sözü dinlenen kişinin Peştun asıllı bir Amerikan vatandaşı olması ve bu şahsın belki de etnik duyarlılıkla ABD'yi Kuzey İttifakı'ndan soğutmaya çalışması gösterilmektedir. Bakınız: Fikret ERTAN, **Amerika'nın Dönüşümü**, İstanbul, Kızılelma Yayıncılık, 2003, s. 356.

¹⁷⁵ Taliban ya da El-Kaide üyesi oldukları gerekçesiyle esir alınan bu kişiler Küba'daki Guantanamo Üssü'ne götürülmüşlerdir. Afganistan'daki savaş sırasında yakalanmalarına rağmen Donald Rumsfeld, “süresiz gözaltında” tutulan bu kişilerin hukuki anlamda *savaş esiri* değil; “*yasadışı muhripler*” olarak kabul edileceğini; bu nedenle de Cenevre Sözleşmesi'nde geçen savaş esirlerinin sahip olduğu haklardan yaralanmalarının söz konusu olamayacağını belirtmiştir. Bu durum ABD'nin terörizmle mücadele politikasında insan haklarının ihlaline ilişkin sorunların da başlangıcı olmuştur. Bakınız: David ROSE, **Guantanamo: Amerika'nın İnsan Haklarına Karşı Savaşı**, (çev.) Şule GÜLMEN, İstanbul, 1001 Kitap Yayınları, 2005, s. 15.

gün sonra Taliban kuvvetleri başkent Kâbil'den çekilmiş ve Koalisyon Güçleri şehri ele geçirmiştir. ABD, Kuzey İttifakın yardımıyla Taliban rejimini devirmeyi başarmış, ancak ne Usame Bin Ladin'i, ne de Taliban rejiminin üst düzey yönetimini ele geçirememiştir.

BMGK, ABD'nin baskısı ile terörü ve Usame Bin Ladin ve El-Kaide'ye yataklık ettiğinden dolayı Taliban yönetimini kınayan 1378 sayılı kararını saldırıların bitmek üzere olduğu 14 Kasım 2001 tarihinde almıştır.¹⁷⁶

Afganistan operasyonu bittikten sonra, 27 Kasım 2001'de Bonn'da ABD ve BM'nin öncülüğünde, Afganistan'ın durumu ve geleceği ile ilgili uluslararası bir konferans toplanmıştır. Konferansta; ülkede bulunan etnik, aşiret ve silahlı bütün grupları kapsayacak bir yönetim kurulması ve ülkenin imarı ile ilgili girişimlerde bulunulması görüşülmüştür. Bonn Konferansında, Afganların geleneksel danışma meclisi "Loya Jirga"nın toplanması, altı aylık geçici bir hükümetin kurulması ve altı ay sonra genel seçimlere götürmesi kararları alınmıştır. Geçici hükümetin başına Amerikan UNOCAL petrol şirketinin danışmanı Peştun kökenli Hamid Karzai getirilmiştir.

Afganistan geçici hükümeti 30 bakandan oluşmaktadır. 11 Peştun, 8 Tacik, 5 Hazara, 3 Özbek ve 3 bakanlıkta diğer küçük gruplara verilmiştir.¹⁷⁷ Ülkenin

¹⁷⁶ 1378 sayılı BMGK kararı için bkz.:

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/638/57/PDF/N0163857.pdf?OpenElement>
(15.02.2010)

¹⁷⁷ Haydar ÇAKMAK, **Uluslararası Krizler...**, s. 232

yönetim sorunu çözülünce, plan gereği bu kez de Afganistan'ın yeniden imarı ve ekonomik sorunlarına çözüm bulmak için, Bonn Konferansından yaklaşık bir buçuk ay sonra, 21–22 Ocak 2002'de Japonya'nın başkenti Tokyo'da Afgan hükümetinin yanı sıra, BM ve 61 ülke temsilcisinin katıldığı uluslararası bir toplantı düzenlenmiştir.¹⁷⁸ Katılan ülkeler, kurulacak bir yardım havuzuna tahsis etmeyi vaat ettikleri yardım tutarını veya gayrı nakdi bildirdiler.

BMGK'nın 20 Aralık 2001 tarihli ve 1386 sayılı kararı doğrultusunda, Kabil ve çevresinde, BM personelinin güvenli bir ortam içinde çalışmalarına yardımcı olmak maksadıyla, 6 ay süre ile uluslararası güvenlik gücünün kurulmasına karar verilmiştir.¹⁷⁹ Karar gereğince kurulan ISAF (International Security Assistance Force-Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti), Kabil'de göreve başlayacak ve ABD dışındaki 18 ülke bu güce katkıda bulunacaktı. ISAF gücünün ilk komutasını İngiltere üstlendi ve 20 Aralık 2001 tarihinden itibaren ISAF gücü Afganistan'da göreve başladı.

Ekim 2001'den beri aranmakta olan Usame Bin Ladin ve Taliban Lideri Molla Ömer hala yakalanamamıştır. Yeni kurulan Afganistan Hükümeti ülkeye tam olarak hâkim olamadığından, ülkedeki uyuşturucu ticaretinin önüne de geçirilememiştir.¹⁸⁰ Ayrıca Hamid Karzai de dâhil olmak üzere, hükümet üyelerine, üst düzey bürokratlara ve valilere sık sık suikastlar düzenlenmekte ve hükümet

¹⁷⁸ Haydar ÇAKMAK, *Uluslararası Krizler...*, s. 233

¹⁷⁹ **ISAF'ın Görevi**, <http://www.nato.int/isaf/topics/mandate/index.html>, (11.04.2010)

¹⁸⁰ Carlotta GALL, "Opium Harvest at Record Level in Afghanistan". **The New York Times**. September 3, 2006 <http://www.nytimes.com/2006/09/03/world/asia/03afghan.html>. (18.04.2010)

güçleri ile muhalif gruplar arasında sık sık çatışmalar yaşanmaktadır. Dolayısıyla ülkede hedeflenen istikrarda 2001 yılından beri bir türlü sağlanamamaktadır.

ABD'nin 11 Eylül sonrası Afganistan'daki güç kullanımının altında, yalnızca iç politikaya yönelik bir manevra değil, aynı zamanda Avrasya'daki üç güç unsuru arasındaki yakınlaşmaya engel olmak isteği de yatmaktadır. ABD'nin bu bölgede orta vadede kendisine karşı oluşabilecek ittifakları önlemede Rusya Federasyonu'na işbirliği yapacağı düşünülebilir. Çünkü ABD, Rusya Federasyonu'nu Avrasya'nın batısında AB'nin, Avrasya'nın doğusunda ise Çin'in dengeleyicisi olarak kullanmayı planlamaktadır.

Ahmet Davutoğlu, ABD'nin Afganistan'a odaklanmasının 3 gerekçesi bulunduğunu belirtmektedir; Birincisi, Afganistan üzerinde terör nedeniyle kurulacak bir denetim aynı zamanda Çin, Pakistan ve Hindistan üzerinde de bir denetim anlamına gelecektir. İkincisi, Afganistan, Batı dışındaki üç büyük kültür havzası olan İslam, Hint ve Çin içinde, Bu yolla, o bölgedeki jeo-kültürel dinamikleri istediğiniz zaman harekete geçirebileceğiniz bir konumda olmasıdır. Üçüncüsü, Asya'dan güneye inen 3 geçiş yolu bulunmaktadır. Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Afganistan. Soğuk Savaş sonrasında bu geçişlerden Körfez ve kuzeyindeki bölgelerde denetim sağlanmıştır. Balkanlar'a da Kosova ve Bosna olaylarından sonra nüfuz edildi. Bu şekilde Afganistan'a da nüfuz edilebilir duruma geldi. Bu nedenlerle terörün suçlusunun bulunması kadar, bu stratejik hesaplar da önemlidir.¹⁸¹

¹⁸¹ Ahmet DAVUTOĞLU, **Küresel Bunalım**, İstanbul, 2002, Küre Yay. , s. 1–34.

ABD'nin 11 Eylöl saldırıları sonrasında icra ettiği faaliyetin temel amacı; ABD hegemonyasını kurmak için gerekli şartları oluşturmak, muhtemel rakiplerine gözdağı vermek, onları coğrafi ve ekonomik alanda kendi kontrolüne almak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Soğuk Savaş'ın bitişı ile belirmeye başlayan ancak bir türlü oturtulamayan “yeni dünya düzeni”ni tam manasıyla şekillendirerek, bu düzenin temel unsuru, itici gücü olmak ve dünyada kuracağı hegemonik düzen içerisinde kendi sistemini ve anlayışını yerleştirmektir. Çünkü dünya, 1991'den sonra sistemlerin birleşebilme sürecini tam olarak gerçekleştiremediği ve asimetrik tehdit kaynaklarının nitelik, nicelik ve önem olarak büyük ölçüde arttığı bir yapıyla yüzyüze kalmıştır. Bu gelişme ile birlikte, mevcut düzenin en önemli unsuru olan ABD, kendisine rakip olabilecek bir alternatifin bulunmaması sebebiyle tek süper güç adı altında dünya hegemonyasına oynamaya başlamıştır.¹⁸²

¹⁸² Mustafa KAYAR, **Türk-Amerikan...** , s.288-289

III. BÖLÜM

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI VE ABD-SURİYE İLİŞKİLERİ

A. 11 Eylül Sonrası ABD-Suriye İlişkileri

11 Eylül saldırıları, ABD'nin tehdit ve güvenlik algılamalarını farklılıklar yarattığı gibi ABD dış politikasının daha güvenlik temelli ve saldırgan bir yapı almasına yol açmıştır. 20 Eylül 2002'de kamuoyuna açıklanan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, ABD'nin yeni dış politikasının genel çerçevesini ortaya koymaktadır. Tarihte eşi görülmemiş bir güç ve imkâna sahip olduğu iddiasını yeni güvenlik stratejisinin temeline oturtan ABD yönetimi, özgürlük, insan hakları, insanlık onuru ve serbest piyasa ilkeleri doğrultusunda dünyanın yeniden şekillendirilmesini, oluşacak yeni yapıyı bozacak her türlü faaliyetin ise önleyici askeri saldırılarla yok edilmesini savunmaktadır.¹⁸³

11 Eylül sonrası dönemde, ABD dış politika karar alma mekanizmasında, Yeni Muhafazakârlar adıyla anılan grubun etkinliğini artırmıştır. Yeni Muhafazakâr yaklaşım, Amerikan gücünü ve etkinliğini sınırlayan uluslararası kurumlara karşı

¹⁸³ Kaan H. ÖKTEM, "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant'ın Radikal Bir Yorumu mu?", Der. Toktamış Ateş, **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara, Ümit Yayınları, 2004, s. 153-174

şüpheyle yaklaşmakla birlikte Soğuk Savaş sonrası dünyasını eski ittifaklardan çok yeni tehditler ve fırsatlar dünyası olarak görmektedir. Dünyayı iyi ve kötü olarak algılayan ve ahlaki açıklığı diplomatik yöntemlere tercih eden yaklaşım, ABD'nin "kaos yaratan güçler"i yenilgiye uğratmak adına her an güç kullanmaya hazır olmasını savunmaktadır.¹⁸⁴

11 Eylül saldırıları Yeni Muhafazakârlara düşüncelerini uygulamaları için istedikleri meşrulaştırıcı bir ortamı hazırladı. Yeni Muhafazakârlar, ABD'nin yeni yüzyılda imparatorluk olma stratejisi dâhilinde askeri güce dayalı otoriter, güvenlikçi ve saldırgan bir dış politika izlemesi gerektiğini savunuyorlardı. Bu düşüncenin ideolojik ve stratejik planlaması Yeni Muhafazakârlara yakın düşünce kuruluşları ve ideologlar tarafından şekillendirilmiştir. Bush yönetiminin güvenliği ön plan çıkaran yeni dış politika stratejisi dünyayı genel olarak iki ana bölgeye ayırmıştır. Küreselleşmiş, gelişmiş, güvenli, istikrarlı bölgeyi "çekirdek", gelişmemiş, istikrarsız, tehdit edici, tehlikeli bölgeyi "çatlak" olarak adlandırmıştı. Yeni Muhafazakârlara göre küresel güç olan ABD'nin yapması gereken çatlağı çekirdeğin kullanımına açmaktı.¹⁸⁵

Aynı şekilde küresel güç ABD için Soğuk Savaş sonrası dönemde en önemli sorunun, ortaya çıkan zayıf ve başarısız devletler olduğunu iddia edilmektedir. Bu teoriye göre bu devletler, insan hakları ihlallerinde bulunur, insanlık felaketlerine yol

¹⁸⁴ Ahmet K. HAN, "Tarafsız Olmayan Savaş Yeni Muhafazakâr Komplotu ve Bush Doktrini", Der. Toktamış Ateş, **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara, Ümit Yayınları, 2004, s.140

¹⁸⁵ Thomas P. M. BARNETT, "The Core And The Gap", **Providence Journal-Bulletin**, 7 Kasım 2002, <http://www.thomaspmbarnett.com/published/coreandgap.htm>

açar, kitlesel göç dalgaları yaratır, komşularına saldırır ve 11 Eylül’de görüldüğü gibi ABD ve diğer gelişmiş ülkelere ciddi zarar verebilen uluslararası teröristleri barındırabilirler. 11 Eylül’den sonra Amerikan dış politikasının mantığı, zayıf devletlerin yönetimlerinin sorumluluğunu üzerine alacağı ya da sorunu uluslararası toplumun üstüne bırakacağı bir durum yaratmak olmalıdır.¹⁸⁶ Genel olarak Yeni Muhafazakârların savunduğu bu fikirlerde görüldüğü gibi 11 Eylül saldırılarının sağladığı psikolojik üstünlük ve küresel terörle mücadele söylemi, ABD’nin güce dayalı askeri saldırılarını meşrulaştırıcı unsurlar olarak kullanmasını sağlamıştır. ABD yönetimine göre hegemonyası altındaki uluslararası düzene en yoğun tehditlerin geldiği bölge Ortadoğu’dur. Bu bağlamda ABD’nin askeri müdahale gerçekleştireceği iki ülke Afganistan ve Irak olurken İran da Bush’un “şer eksen” olarak nitelendirdiği ülkelerin başında geldi. Böylece ABD dış politikasının temel öncelikleri arasına “önleyici savaş” ve “rejim değiştirme” stratejileri girmiş oldu.

11 Eylül saldırıları Suriye tarafından hemen kınanmış ve ABD’nin terörizme karşı ilan ettiği savaşta destek olunacağı bildirilmiş¹⁸⁷ olmasına rağmen otoriter bir devlet olarak niteleyebileceğimiz Suriye rejimi için de değişim olgusu ciddi bir tehdit unsuru olmuştur. Bu tehdit algılamalarına bağlı olarak Suriye’nin savaş öncesi temel stratejisi statükonun korunması oluşturmaktaydı. Bu politikaya bağlı olarak Suriye Amerika’nın Irak’a operasyon düzenleme olasılığının ortaya çıktığı tarihlerden itibaren böyle bir müdahaleye karşı olduğunu açıkça ve sürekli olarak belirtmiştir.

¹⁸⁶ Francis FUKUYAMA, **Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim**, (çev.) Devrim Küçükkasap, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2008, s.111–114

¹⁸⁷ Seymour M. HERSH, **Emir Komuta Zinciri (11 Eylül’den Ebu Garib’e Uzanan Yol)**, (çev.) Mehmet Harmancı, Agora Yayınları, 2004, s. 286

18 Nisan 2002 tarihinde İsrail yanlısı senatörlerin ABD Temsilciler Meclisi'ne sunduğu Suriye Sorumluluk Yasası bu konularda bir dizi talebi dile getiriyordu. Yasa tasarısı Suriye'nin; teröre verdiği desteği kesmesini, BM yaptırımlarına aykırı olarak Irak'tan petrol ithal etmemesini, kitle imha silahları üretmemesini ve Lübnan'dan tüm askeri varlığını çekmesini ve bu ülkenin bağımsızlığına saygı göstermesini içermektedir.¹⁸⁸

Bununla birlikte Bush yönetimi Irak'a düzenleyeceği askeri operasyonun öncesinde Suriye'ye karşı net bir dış politika stratejisi çizme konusunda ağır davranmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri Başkan Bush yönetiminin yasa tasarısına karşı olduğunu söylüyordu.¹⁸⁹ Ekim 2002'de Kongrede yapılan oylamada da Bush yönetimi Suriye'ye yönelik bir yaptırımın çıkmasını engellemiştir.¹⁹⁰

Fakat Bush yönetiminin Suriye'ye karşı kararsızlığı, Irak'la ilgili politik ve askeri planlamaların yoğunlaşmasıyla birlikte ortadan kalkmaya başlamıştır. Bush ve Şaron'un ülkelerinde seçilmeleri ve 11 Eylül saldırıları, Suriye-ABD ilişkilerindeki gerginliğin ve Suriye'nin uluslararası sistemden tecrit edilmesi sürecinin başlangıcı olarak değerlendirilebileceği gibi ilişkilerdeki asıl kopma ABD'nin Irak'a askeri

¹⁸⁸ Oytun ORHAN, "Lübnan ve Suriye Sorumluluk Yasası", **Levant Watch**, 16 Ekim 2002, http://levantwatch.blogspot.com/2002_10_01_levantwatch_archive.html (09.02.2010)

¹⁸⁹ Ziad K. ABDELNOUR, "The Syria Accountability Act and Lebanon", **Middle East Intelligence Bulletin**, C: 4, No: 10, Ekim 2002, http://www.meib.org/articles/0210_13.htm (12.01.2010)

¹⁹⁰ "Bush urges postponement of Congressional bill on Syria sanctions", **Arabic News**, 25 Eylül 2002, <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/020925/2002092518.html>; (02.01.2010) ve Nathan GUTTMAN, "Bush team opposes sanctions on Syria", **Haaretz**, 19 Eylül 2002

müdahaleyi gerçekleştirdiği 2003 yılında olmuştu. Irak Savaşı'ndan önce Suriye'nin ABD yönetiminin ilgi odağında olmadığı fakat Beşşar Esad'ın savaş sırasında Irak yönetimine yardım etmek suretiyle yaptığı hatalardan dolayı ABD'nin hedeflerinden bir haline geldiğini iddia edilmekteydi.¹⁹¹

Bu dönemde İsrail lobilerinin etkisiyle Washington'da, Suriye'nin terör örgütlerine yaptığı iddia edilen destek daha sık gündeme getirilmeye başlanmıştı. Beşşar Esad'ın 2001'den itibaren El Kaide'ye karşı ABD ile işbirliği yapmış olmasına karşın Mart ve Nisan 2003'te Suriyeli gönüllülerin Irak'taki ABD askerlerine karşı savaştığını belirtiliyordu.¹⁹² Yeni Muhafazarlara göre Suriye yönetimi bir yandan Filistinli militanları desteklerken ve İsrail'in yok edilmesini isteyen Lübnanlı Hizbullah'a bir yol gösterici muamelesi yaparken diğer yandan İsrail'le barış yapılması konusunu konuşuyordu.¹⁹³ Bu dönemde ABD, İsrail'in isteklerine uygun olarak Suriye'nin elindeki en önemli koz olan HAMAS, İslami Cihad gibi Filistinli gruplar ile Lübnan Hizbullah'ının birer terör örgütü olduğunun kabul edilmesini ve Suriye'deki varlıklarına son vermesini talep etti.¹⁹⁴ Suriye ise söz konusu grupların Suriye'deki faaliyetlerinin terörle bir bağlantısı olmadığını daha çok enformasyon bürosu şeklinde faaliyet gösterdiğini ileri sürmekteydi. Bu gelişmeler Suriye-ABD ilişkilerinde İsrail faktörünün ne kadar önemli olduğunu bir

¹⁹¹ Eyal ZİSSER, "Syrian Foreign Policy Under Bashar al-Assad", **Jerusalem Issue Brief**, C:4, No:2, s. 29 Ağustos 2004, <http://www.jcpa.org/brief/brief4-2.htm> (12.02.2010)

¹⁹² Eyal ZİSSER, "Syria and the United States: Bad Habits and Die Hard", **Middle East Quarterly**, Summer 2003, s.32–33

¹⁹³ William HARRIS, **Levant: Bir Kültürler Mozaigi**, Çev: Ercan Ertürk, İstanbul, Literatür Yayınları, 2005, s.209

¹⁹⁴ William J. BURNS, **Statement Before the Senate Foreign Relations Committee**, Washington, 30 Ekim 2003, <http://www.state.gov/p/nea/rls/rm/25772.htm> (10.10.2008)

kez daha ortaya koyarken her iki ülke yöneticilerinin İsrail'e endekslenen dış politika davranışları ilişkileri derin bir çıkmazın içine sokabildiğini de göstermektedir.

Bu gelişmeler nedeniyle Beşşar Esad döneminde Suriye-ABD ilişkilerinin 2003 öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönem üzerinden değerlendirilmektedir.¹⁹⁵ ABD Dışişleri Bakanlığı'nın terörü destekleyen ülkeler listesinde yer alan Suriye, 11 Eylül saldırıları sonrası El Kaide ve saldırıları gerçekleştiren kişiler hakkında istihbarat konusunda Bush yönetimine işbirliği ve yardım önerisinde bulunmuştur. Özellikle Suriye istihbaratı başta 11 Eylül saldırılarında bulunan Mohammad Atta olmak üzere birçok El Kaide üyesi hakkında Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı'na (CIA) çok önemli bilgiler vermiştir.¹⁹⁶ 1990'larda Halep'te bulunan Mohammad Atta ve El Kaide'nin Ortadoğu yapılanması için yaptığı faaliyetler hakkındaki bilgiler CIA için oldukça değerliydi.¹⁹⁷

2002 yılı sonunda yakın bir zamanda Irak'a yönelik askeri müdahale olasılığının belirmesi, ABD'nin tehditkâr politikası Suriye tarafından daha yakından hissedilmeye başlanmış ve var olan güvenlik kaygılarını üst seviyeye çıkmıştır. Suriye yönetimi, 11 Eylül sonrası ABD'ye yakınlaşma çabalarına gereken karşılığı bulamayınca, Irak'a yapılan askeri müdahaleyle bölgede güvenlik ve istikrarın

¹⁹⁵ Seymour M. HERSH, **Emir Komuta...**, s. 230-232

¹⁹⁶ Suriye tarafından ABD'li yetkililere bildirilen bir terörist saldırı hazırlığı bilgisi verilmiştir. Suriyeliler, El Kaide'nin Bahreyn gizli servisine sızdıklarını ve Amerikan Donanması 5. Filo Komutanlığı'nın bir binasına patlayıcı yüklü bir planörle saldırı düzenlemeyi planladıklarını bildirdiler. 2002 başlarında Suriye'nin CIA açısından El Kaide konusunda en etkin istihbarat müttefiklerinden biri haline gelmiştir. Bkz. Seymour HERSH, "The Syrian Bet" **New Yorker**, 28 Temmuz 2003.

¹⁹⁷ William J. BURNS, **Statement Before the Senate Foreign Relations Committee**, Washington, 30 Ekim 2003, <http://www.state.gov/p/nea/rls/rm/25772.htm> (10.10.2008)

bozulmasına ve İsrail'i güçlendireceğini düşündüğü yeni bölgesel yapılanmaya tepki göstermiştir. Suriye yönetimi, Irak'la zaten 1997 yılından bu yana olumlu seyreden ilişkilerini daha da derinleştirirken bu ülkeyle beraber operasyonun önlenmesi amacıyla ortak hareket etme kararı almıştır. Bu ilişkilerden son derece rahatsız olan ABD, Suriye'nin Irak'a uygulanan yaptırımlara muhalefet ederek Irak'tan yasadışı petrol ithal ettiğini ve askeri malzeme transferini sağladığını, bu faaliyetlerini biran önce durdurmasını talep ederek ilişkilerdeki gerilimi artırmıştır.¹⁹⁸

Suriye operasyon sonrasında Irak'ta; mevcut rejimin yıkılarak yerine ABD yanlısı bir rejimin kurulacağını, ülkeye ABD askerinin yerleşeceğini ve Irak'ın parçalanacağını düşünmekteydi. Böyle bir yapılanma Suriye'yi tedirgin etmekte dolayısıyla da olası bir Irak operasyonuna muhalefet etmekteydi. Zira operasyon sonrasında ABD, Suriye üzerinde siyasal, askeri ve ekonomik baskı unsurlarını çok daha etkin bir biçimde kullanma imkânına sahip olacağı düşünülmekteydi.¹⁹⁹

Suriye yönetimi içerisinde var olan bu kaygılar kamuoyuna da yansımış ve ülke içinde ABD karşıtı gösteriler ve Amerikan mallarının boykot edilmesi şeklinde tepkiler ortaya çıkmıştır.²⁰⁰ Suriye bu süreçte savaşı önleme gibi bir güce sahip olmadığı için BM aracılığıyla bu mücadeleyi yürütmüş, BM ilkelerine bağlı kalınarak bir çözüme ulaşılmasını savunmuştur. Bu ortamda Suriye açısından operasyonun engellenmesi hayati bir önem taşımıştır.

¹⁹⁸ William J. BURNS, **Statement Before the Senate Foreign Relations Committee**, Washington, 30 Ekim 2003, <http://www.state.gov/p/nea/rls/rm/25772.htm> (10.10.2008)

¹⁹⁹ Muhammed Jiani "Maza Turid Vilayetul Muttahide Amerikiyye Min Suriye" **Arapnews**, <http://www.alarabnews.com/alshaab/GIF/15-03-2002/43.HTM> , (15.04.2010)

²⁰⁰ Eyal ZİSSER, **"Syria and the United...**, s.33–35

Ancak Suriye yönetimi söylem düzeyinde her ne kadar savaşa karşı olsa da pratikte ABD'nin tepkisine neden olacak davranışlarda bulunmamıştır. Hatta bu çerçevede BM'de silah denetçilerinin Irak'a geri dönmesini sağlayan kitle imha silahları ve nükleer çalışmaların denetlenmesi ile uygulanan yaptırımlar hakkında Irak'a karşı alınan 8 Kasım 2002 tarihinde alınan BMGK'nın 1441 sayılı kararında BMGK geçici üyesi olarak ABD ile beraber karar lehinde oy kullanmıştır.²⁰¹ Yine aynı doğrultuda ABD'nin taleplerine paralel olarak Lübnan'daki birliklerinin bir kısmını ülkesine geri çekmiştir.²⁰² Suriye'nin çabalarına rağmen ABD silahlı kuvvetleri 20 Mart 2003'te Irak'a yönelik askeri bir operasyon başlatmış ve operasyon sonucunda Irak Baas rejimi yıkılmıştır. Böylece ABD'nin “önleyici savaş” ve “rejim değiştirme” stratejileri Afganistan'ın ardından Irak'ta da uygulamaya konulmuş ve Suriye için tehdit daha yakından hissedilmeye başlanmıştır.

B. ABD'nin Irak'ı İşgali

1) Uluslararası Destek Sorunu

11 Eylül saldırıları sonrasında uluslararası terörizme karşı tehditlerini ve saldırılarını arttırmaktan çekinmeyen Başkan Bush 26 Kasım 2001'de, Bağdat'ın

²⁰¹ 1441 sayılı BMGK Kararının tam metni için bkz. :

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement>
(16.02.2010)

²⁰² Mark A. HELLER, “Powell in Damascus: Will Policy Change in Syria Follow Regime Change in Iraq?”, **Tel Aviv Notes**, No: 76, 5 Mayıs 2003, <http://www.tau.ac.il/jcss/tanotes/TAUnotes76.doc>
(02.01.2010)

Aralık 1998'de ülkeden ayrılan BM silah denetçilerinin dönüşünü reddetmeye devam etmesi halinde güç yoluna başvuracağı uyarısında bulunmuştur. Böylece Afganistan'la başlayan “terörü yuvasında önleme programı” Irak'la devam edeceğinin sinyali verilmiştir. 29 Ocak 2002'ye gelindiğinde ise Bush, ulusun birliği konuşmasında, Irak, İran ve Kuzey Kore'nin "Şer Üçgeni" oluşturduğunu ve buna karşı harekete geçeceğini söylemiştir.²⁰³ Artık düşmanlar netleşmeye başlamıştır.

Yeni Muhafazakârların etkin olduğu ABD yönetiminin tehditleri uluslararası gündemi giderek daha fazla meşgul etmeye başlamış, artık müdahale beklentileri de yoğunlaşmıştır. Afganistan işgali sebebi ile çok eleştirilen ABD yönetimi Irak Operasyonu öncesinde özellikle BM ve uluslararası kamuoyunda planlanan operasyona destek arayışına girmiştir.

Başkan Bush'un 12 Eylül 2002 tarihinde BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada; Irak'ı “hemen” silahsızlanmaya çağırarak, uluslararası müdahale olmaması halinde ABD'nin tek başına müdahale edeceği uyarısında bulunmuştur.²⁰⁴ Dışişleri Bakanı Colin Powell, Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada ise, Saddam Hüseyin'in işbirliği yapmadığı konusunda "kanıtlar" bulunduğu ve bunun bedelini ödeyeceği şeklinde ciddi suçlamada bulunmuştur. BM Genel Sekreteri Kofi Annan da, tüm başka alternatiflerin başarısızlığa uğraması durumunda, Irak'ın savaş

²⁰³ Başkan Bush'un Ulusun Birliği konuşma metni için bkz.:

<http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/01.29.02.html> (23.03.2010)

²⁰⁴ Başkan Bush'un BM konuşma metni için bkz.:

<http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/09.12.02.html> (23.03.2010)

yoluyla silahsızlandırılmasıyla ilgili tüm kararların BM tarafından alınması gerektiğini söylemiştir.²⁰⁵

8 Kasım 2002’de BM Güvenlik Konseyi, Irak’ın kitle imha silahlarını tasfiye etmesini öngören 1441 sayılı kararı kabul etmiştir. 1441 sayılı kararda, BM Denetleme Heyeti’nin ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı’nın kararın çıkmasından sonra 45 gün içinde teftiş işlemlerini başlatması ve bundan 60 gün sonra Güvenlik Konseyi’nin yapılacak araştırmaların sonuçlarını değerlendirmesi istenmiştir. Irak, BMGK’nin silah denetçileriyle ilgili kararını koşulsuz olarak kabul etmiştir. Müteakiben Irak BMGK’ne, 8 Aralık 2002’de, kitle imha silahlarının geliştirme programları ve bu silahların kullanımıyla ilgili oldukça ince ayrıntılı 12 bin sayfalık bir raporu BM’ye sunmuştur. 23 Aralık 2002 tarihinde BM silah denetçileri 4 yıl aradan sonra, Irak’ta geniş çaplı bir denetleme ve arama çalışmalarına yeniden başlamıştır.²⁰⁶

BM denetleme heyeti ve UAEA’nın Irak’taki faaliyetleri devam ederken, ABD yönetimi, Irak’a yönelik askeri operasyon için ikinci bir karar tasarısına gerek olmadığını savunmakla birlikte, , Irak’ın denetçilere zorluk çıkardığını ileri sürerek güç kullanma yönünde BMGK’ne sunulacak yeni bir tasarı üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.²⁰⁷

²⁰⁵ A. Öner PEHLİVANOĞLU, **Ortadoğu ve...** , s. 347.

²⁰⁶ “Irak Krizi Notları...”, **Radikal**, 30.11.2002, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=58249>

²⁰⁷ Mustafa KAYAR, **Türk-Amerikan...** , s.335

5 Şubat 2003 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin tarihi sayılabilecek oturumunda, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, uydu fotoğrafları ve telefon konuşmalarından oluşan “kanıtlarını” sunarak yaptığı konuşmada, Saddam Hüseyin'in işbirliği yapmaya yanaşmadığını, bunun bedelini ödemesi gerektiğini belirtmiştir. Irak'a karşı savaşı haklı çıkarmaya çalıştı ve 1441 sayılı kararın Irak için son şans olduğunu, ancak Iraklıların bu şansı kullanamadığını söylemiştir. Powell, “Bağdat'ın vahim sonuçlarla karşı karşıya geleceği son yaklaşıyor” ifadesini kullandı.²⁰⁸ Aynı gün, Irak'ın BM nezdinde ki son daimi temsilcisi Muhammed El Duri, Powell'ın suçlamalarının gerçekte alakası olmadığını, kanıtların uydurma olduğunu ve asıl amacın “savaş fikrini satmak” olduğunu söyledi. Ayrıca Irak BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a mektup göndererek, ABD'yi Güvenlik Konseyi'ne sahte kanıt sunmakla suçlamıştır.

ABD'nin Irak'a müdahale konusunda ki ısrarı BMGK üyeleri arasında görüş ayrılıklarını da ortaya çıkarmıştır. Daimi üyelerden Fransa, Rusya ve Çin'in yanı sıra geçici üyelerden Almanya ve Suriye Irak'a müdahaleye kesinlikle karşı olduklarını açıkladılar. Rusya büyükelçisi Lavrov, ABD ve İngiltere'nin sundukları kanıtların, kendilerini ikna etmediğini söylemiştir. Diğer taraftan BMGK'nın geçici üyelerinden olan Pakistan, Angola, Kamerun, Gine ve Şile kararsız kalırken, Bulgaristan, ABD ve İngiltere'ye destek verdi. ABD'nin bu girişimi sonucu toplanan BMGK denetçilere zaman tanınmasından yana tavır koymuştur.

²⁰⁸ **CNN Special Report** on Iraq War, Transcript of Powell's U.N. presentation, , 26.02.2003, tam metin için bkz.: <http://edition.cnn.com/2003/US/02/05/sprj.irq.powell.transcript/>

Amerika'nın tek taraflı güç kullanma isteğine Fransa, Almanya ve Belçika'nın yanı sıra, İsrail hariç tüm Ortadoğu ve İslam ülkeleri karşı çıktı. 114 ülkenin katıldığı ve Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da yapılan Bağlantısızlar toplantısında da, Irak'ın 1441 sayılı karara uyması istenirken, ABD'nin tek taraflı güç kullanmasına karşı ortak tavır belirlendi.²⁰⁹ Bu gelişmeler yanında dünyanın hemen her yerinde geniş çaplı savaş karşıtı gösteriler düzenlenmiştir.²¹⁰

24 Şubat'ta ABD, İngiltere ve İspanya'nın hazırladığı bir karar tasarısı Güvenlik Konseyi'nde tartışıldıysa da, gerekli çoğunluğu sağlayamayacağı anlaşıldığından oylamaya geçilmemiştir. Özellikle Fransa, Rusya ve Çin bu aşamada güç kullanılmasını öngörececek bir tasarıya gerek olmadığı, 1441 sayılı karar doğrultusunda denetimlerin bir süre daha sürmesinden yana olduklarını açıkladılar.²¹¹

Irak Krizinin barışçıl yoldan çözülmesi çağrılarına rağmen BMGK'den de yeni bir karar çıkartamayacağını anlayan ABD ile İngiltere 1441 sayılı kararın *“Irak, yükümlülüklerine ihlal etmesi sonucunda ciddi sonuçlara katlanacaktır”* maddesine dayanarak harekâtı başlatma kararı aldı. Zaten ABD Senatosu ve Temsilciler Meclisinin, 18 Temmuz 2002 tarihinde yaptığı müşterek oturumunda 1991 yılında vermiş olduğu yetkiye benzer bir şekilde, Başkan Bush'a yaptırımları uygulamak amacıyla, Irak'a savaş açma yetkisini veren kanun tasarısı kabul edilmiştir.

²⁰⁹ C.Kalhan KARAĞAÇ, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu'daki İstikrarsızlık**, Beykent Üniv. (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), İstanbul, 2002, s.61

²¹⁰ Tayyar ARI: **Geçmişten Günümüze...**, s.605–606.

²¹¹ Fatma TAŞDEMİR, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara, USAK Yayınları, 2006, s.244.

BM'nin Bağdat'ın silahsızlanma konusunda ilerleme kaydettiğine dair yeni bir rapor sunmasına rağmen ABD yönetimi bundan tatmin olmamış ve BM Güvenlik Konseyi ile Irak'a bu konuda 17 Mart'a kadar son bir süre daha verilmesini kararlaştırmıştır. ABD, İngiltere ve İspanya tarafından BM Güvenlik Konseyine sunulan ve Irak'a ağır koşullar içeren kısa süreli bir ultimatoma verilmesini öngören karar tasarısının özellikle Fransa'nın vetosuyla karşılanacağını anlaşılmaya üzerine, 16 Mart'ta Azor adalarında ABD Başkanı ile İngiltere, İspanya ve Portekiz Başbakanlarının katılımlarıyla gerçekleşen zirve sonunda yapılan ortak açıklamada Irak'a silahsızlanması çağrısını tekrarlanmış ve Saddam Hüseyin'i yeniden uyarmışlardır. ABD Başkanı Bush, *"yarınki olayların diplomasinin geleceğini belirleyeceğini"* ifade ederek, Saddam Hüseyin'in kendi isteğiyle Irak'tan ayrılabilceğini ve Irak'ın silahsızlanmadığı takdirde bunun zorla yaptırılacağını da belirtirken, İngiltere Başbakanı Tony Blair de *"12 yıldır silahsızlanmayan Irak için artık karar verilmesi gerektiğini, Irak liderliğinden en çok zarar görenlerin Irak halkı olduğunu"* ifade etmiştir.²¹²

Tüm gelişmeler devam ederken, ABD ve İngiltere, uçuşa yasak bölgeler uygulaması kapsamında, Irak hava savunma mevzilerine ve radarlarına yönelik saldırılarına devam etmiştir. 5 Eylül 2002'de, ABD ve İngiliz savaş uçakları yüze yakın savaş uçağının katıldığı ve son dört yılın en geniş kapsamlı hava harekâtı ile Irak'ın batısında bulunan hava savunma silah mevzilerini ve radarlarını imha etti.²¹³

²¹² **Amerikanın Sesi**, 16.03.2003,

<http://www.voanews.com/turkish/archive/2003-03/a-2003-03-16-10-1.cfm> (11.02.2010)

²¹³ A. Öner PEHLİVANOĞLU, **Ortadoğu ve...** , s.330

BM Silah Denetçilerinin Irak'ta çalışmaları konusunda Irak ile uzlaşmaya varıldığı dönemde, ABD, askeri harekât hazırlıklarını sürdürdü ve harekâta görev alacak Saddam karşıtı grupları örgütleme kararı almıştır. ABD Başkanı Bush, Irak muhalifi unsurların örgütlenmesi ve eğitimi konusunda Ulusal Güvenlik Başkanlık Direktifini 3 Ekim 2002'de imzaladı ve Londra'da bulunan, Irak Ulusal Kongresinin sağlamış olduğu isimlerden oluşan 5000'e yakın Irak'lı rejim karşıtlarının ABD ve Ortadoğu dışında ki ülkelerde eğitilmeleri için 92 milyon dolarlık kaynak tahsis etmiştir.²¹⁴

ABD ve İngiltere, Ağustos 2002'den itibaren, Ortadoğu'da askeri yığınağa başlamıştı. 2003 yılının hemen başında 50 binden fazla Amerikan askeri Körfez'e konuşlanmış 20 bin yedeğin askere alınmasına karar verildi.²¹⁵ ABD Merkez Komutanlığı Karargâhını, Tampa Florida'dan Katar'ın Başkenti Doha'ya yakın Hava Üssü El-Udeid'e nakletmişti.²¹⁶

BM Genel Sekreteri Annan'ın, Washington'u Irak'ı silahsızlandırmak için gireceği bir savaşta, BM ilkelerini ihlal etmiş olacağı konusunda uyarmasına rağmen ABD Başkanı George Bush; 17 Mart günü yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında Saddam Hüseyin ve oğullarına Irak'ı terk etmeleri için 48 saat süre tanıdığını ve aksi

²¹⁴ A. Öner PEHLİVANOĞLU, **Ortadoğu ve...**, s.332.

²¹⁵ "Körfez'e Güç Sevkiyatı", **Radikal**, 29.12.2002,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=61127> (15.02.2010)

²¹⁶ A. Öner PEHLİVANOĞLU, **Ortadoğu ve...**, s.331.

takdirde kendi seçeceği bir zamanda askeri operasyonu başlayacağını söylemiştir.²¹⁷ Irak ise bu ultiatomu reddettiğini açıklamışlardır. Ayrıca; Mısır, Fransa, Almanya gibi birçok devlet savaşa karşı olduklarını ve bu ultiatomun BM Güvenlik Konseyi'nin isteklerine ters düştüğünü açıkladı.

ABD Başkanı Bush'un Irak'a verdiği ultiatomu birçok ülke tepkiyle karşıladı. Fransa Cumhurbaşkanı Jascues Chirac verilen Ültimatomdan yana olmadıklarını belirttikten sonra *“Uluslararası düşünceyi görmezlikten gelmek ağır bir sorumluluk getirir”* dedi. Çin Başbakanı Wen Jiabao Irak ile yapılacak savaşın önlenmesi için tüm çabaların sarf edilmesi ve BM Silah Denetçilerinin çalışmalarına devam etmesi gerektiğini açıkladı. Diğer yandan Almanya Başbakanı Gerhard Schröder , *“ABD'nin Irak'a başlattığı savaşın, yanlış bir karar olduğunu karşılıklı suçlamalar ile zaman kaybedilmemesini, savaşı en kısa sürede sona erdirilmesi için gayret sarf etmeliyiz”* dedi. Bu açıklamaların yanında dünyanın her yerinde savaş karşıtı gösteriler yapılmıştır.²¹⁸

Irak operasyonu öncesi dünya genelinde yapılan kamuoyu yoklamalarında; sadece Ortadoğu'da değil, Avrupa'da da dünya barışı ve güvenliği için Irak'ın değil, ABD'nin en büyük tehdit olarak algılandığı görülmüştür. Irak'ın komşularının Irak'ı güvenlik açısından büyük bir tehdit olarak görmemesine rağmen, ABD'nin kendi

²¹⁷ Başkan Bush'un Ulusa Sesleniş konuşma metni için bkz.:

<http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/03.17.03.html> (23.03.2010)

²¹⁸ **Sabah**, 19 Mart 2003, <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/03/19/>

güvenliğine tehdit olarak görmesinin açıklaması, uluslararası toplumu tatmin etmemiştir.²¹⁹

Küresel güvenliği tehdit eden terörizme karşı dünya üzerindeki etkin süper gücünü kullanarak gerektiğinde tek başına hareket edebileceğini ilan eden ABD, 11 Eylül Saldırıları sonrasında terör mağduru ülke statüsünde arkasına aldığı muazzam desteği, Irak Operasyonu'ndan sonra karşısında bulmuştur. Savaş öncesi dönemde yaşanan tüm bu gelişmeler ABD Yönetiminin Irak'a müdahale konusunda uluslararası kamuoyunu desteğini sağlama konusunda büyük bir başarısızlık içerisinde olduğunu göstermektedir.

2) Meşruiyet Sorunu

Afganistan Operasyonu'ndan sonra terörizmle mücadelenin ikinci ayağı olarak Irak'ı hedef gösteren ABD, önce Saddam Hüseyin ile El Kaide arasında bağlantı olduğu²²⁰; daha sonra da Saddam'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu

²¹⁹ Noam CHOMSKY, **11 Eylül ve Sonrası Dünya Nereye Gidiyor?**, İstanbul, Aram Yayıncılık, 3.baskı, 2004, s.65-73.

²²⁰ ABD Savunma Bakanlığı Pentagon Saddam Hüseyin ile El Kaide arasında bir bağlantı olmadığına ilişkin uluslararası kamuoyundaki iddialara yanıt olarak bir rapor yayınlamıştır. Söz konusu raporda Saddam Hüseyin'in El Kaide ile doğrudan bir ilişkisine işaret edilmemekle birlikte, Mısır'daki İslami Cihat Örgütü ile bağlantısı olduğu; onları eğitmek için Irak'ta eğitim kamplarının açıldığı ve finansal destek sağlandığı ifade edilmektedir. Mısır İslami Cihat Örgütü'nün liderinin Ayman el- Zevahiri olduğu ve Zevahiri'nin sonradan El Kaide'nin kurucu liderlerinden birisi olmasının ise, dolaylı yoldan da olsa Saddam Hüseyin ve El Kaide bağlantısına işaret ettiği belirtilmektedir. Bakınız: Debra BAKER, **"Saddam and Al Qaeda"**, http://www.americanthinker.com/2008/04/saddam_and_alqaeda_1.html, (10.11.2009).

iddialarıyla, Mart 2003'te İngiltere'nin desteğiyle Irak'a yönelik askeri operasyon başlatmıştır.

Bush Doktrini'nin en önemli ilkesi olarak öne çıkan ve olası tehditleri saldırıya dönüşmeden yok etmeye dayanan önleyici müdahale çerçevesinde başlatılan Irak Operasyonu hukuksal olarak da “önleyici meşru müdafaa hakkı”na dayandırılmıştır. Oysa Afganistan Operasyonu'nun bile hukuki meşruiyeti tartışılırken; saldırılarla bağlantısı olduğu iddia edilen ve kitle imha silahları ürettiğinden “şüphe” duyulan Irak'a yönelik bir operasyon başlatılması, ABD'nin terörizmle mücadelede uluslararası hukuka uygun davranmadığının bir başka göstergesidir.

1871 Caroline Olayı'ndan sonra Daniel Webster tarafından meşru müdafaa hakkına getirilen kıstasların geniş yorumlanmasıyla ortaya çıkan ve uluslararası örf ve adet hukukunda geniş kabul görmüş olan önleyici meşru müdafaa hakkı, 1945 yılında BM'nin kurulması ile uluslararası hukuktaki meşruiyetini yitirmiştir.²²¹

Önleyici meşru müdafaaya ilişkin en çarpıcı örnek ise 1981 yılında İsrail'in Irak'taki Osirak nükleer santrallerini bombalamasıdır. Bombalı saldırıdan sonra savunma yapan İsrail'in iddiasına göre Irak, Osirak'taki bu santrali nükleer silah üretmek için kurmaktaydı ve bu gücünü de İsrail'e karşı kullanacaktı. Yakın bir gelecekte bu santralin nükleer silah üretme kapasitesine kavuşacağı iddiasında

²²¹ Michael BYERS, **Soykırımdan Son...** , s. 100.

bulunan İsrail, Irak'tan gelecek olası bir nükleer saldırıyı önlemek için böylesine bir eylem gerçekleştirdiğini öne sürmüştür.²²²

Söz konusu tehdide ilişkin hiçbir delil sunmadan ve kuvvet kullanma konusunda önceden başvurulması gereken yollara başvurmadan Irak'taki nükleer santrale yönelik önleyici bir bombalama eylemi gerçekleştiren İsrail, bu eyleminden dolayı BMGK tarafından oybirliği ile kınanmış ve suçlu bulunmuştur.²²³

Önleyici savunma saldırısı gerekçesinin uluslararası hukukça meşru görülmediği belirtilen BMGK'nın bu kararının en ilginç yanı ise, Konsey'in daimi üyelerinden biri olan ve İsrail ile yakın ilişkisi bilinen ABD tarafından bile veto edilmemiş olmasıdır. BMGK'daki diğer devletler gibi ABD de Irak'ın İsrail'in güvenliği için bir tehdit oluşturmadığını; İsrail'in diğer barışçıl yöntemlere başvurmadan gerçekleştirdiği bu saldırının bölgenin güvenliğini gereksiz yere tehlikeye attığını dile getirmiş; ilk saldırıyı gerçekleştiren İsrail'i saldırgan devlet olarak kınamıştır.²²⁴

²²² Fatma TAŞDEMİR, "Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi** (UHP), Cilt: 2, Sayı: 5, 2006, ss. 75–89

²²³ Markus KRAJEWSKI ve Osman CAN, "**ABD'nde Terör Saldırısı ve Afganistan'a Karşı Savaş: Uluslararası Hukuk Hangi Yanıtları Verir?**",
[http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=ABD'nde Terör Saldırısı ve Afganistan'a Karşı Savaş - Uluslararası Hukuk Hangi Yanıtları Verir&kimlik=1611189953&url=makaleler/ocan-3.htm](http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=ABD'nde+Terör+Saldırısı+ve+Afganistan'a+Karşı+Savaş+-+Uluslararası+Hukuk+Hangi+Yanıtları+Verir&kimlik=1611189953&url=makaleler/ocan-3.htm)
(24.01.2010)

²²⁴ Fatma TAŞDEMİR, **Uluslararası Anarşiye...**, s. 75-89.

Bu çerçevede 2003 Irak Operasyonu değerlendirildiğinde, 1981’de İsrail’i kınayan ABD’nin bu defa rolleri değiştiği ve benzer şekilde kanıtlanamayan nedenlerle Irak’a girdiği söylenebilir. Ancak İsrail ve ABD arasında bu noktada bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Zira ABD Afganistan’dan sonra hedefin Irak olduğuna dair bazı açıklamalarda bulunmuştur. Hatta BMGK çerçevesinde yetki alma çabası içine girmiş ancak bunu başaramamıştır.

Ancak daha sonra 8 Kasım 2002 tarihinde BMGK 1441 sayılı kararı almış ve 1991 Körfez Krizi sonrasında Irak’a ilişkin alınan diğer Güvenlik Konseyi kararlarına da atıfta bulunarak silah denetçilerinin Irak’ta çalışmaları ve Irak’ın bu konuda işbirliği yapması gerektiği karara bağlanmıştır. Kararın ardından Iraklı yetkililer denetçilere zorluk çıkarmaksızın denetleme yapmalarına izin vermiş ve yapılan çalışmalar sonucu ABD ve İngiltere’nin iddia ettiği gibi tehlike yaratacak bir kitle imha silahı deposu ya da buna ilişkin program ve olanaklara ilişkin hiçbir kanıtla rastlanmamıştır.

ABD ve İngiltere daha sonra da aynı iddialarını sürdürerek Irak’ın şimdi sahip olmasa da yakın bir gelecekte bu silahları üretebilme kapasitesine sahip olduğunu, bu nedenle de önemli bir tehdit oluşturduğunu öne sürmüşlerdir. Nihayet silahsızlanma konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmediği iddiasıyla önleyici meşru müdafaa kapsamında 20 Mart 2003 tarihinde Irak’a karşı bir operasyon başlatmışlardır. Operasyondan bir gün sonra BMGK’ya yazdıkları bir mektupla operasyona ilişkin Konseyi bilgilendiren ABD ve İngiltere bu tutumuyla Afganistan

Operasyonu'nda olduğu gibi Irak Operasyonu'nu da uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirdikleri izlenimini vermeye çalışmışlardır.

Söz konusu operasyon uluslararası hukuk açısından değerlendirildiğinde, Afganistan Operasyonu'ndan daha net bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Zira Irak, ABD'ye yönelik ne bir silahlı saldırı eylemi gerçekleştirmiş; ne de Irak'ın 11 Eylül Saldırıları ile bir bağlantısı tespit edilmiştir. Nitekim 11 Eylül Saldırıları'nın Afganistan'a isnat edilmesi bile kesin şekilde uluslararası hukuka uygun bulunamazken Irak'ın saldırılardan sorumlu tutulması mümkün değildir.

Ayrıca BMGK'nın almış olduğu 1441 sayılı kararın Irak'a karşı kuvvet kullanılması için ABD ve İngiltere'ye açıkça bir yetki tanıdığını iddia etmek de mümkün değildir. Öte yandan iddia edildiği şekilde Irak'ta yapılan denetlemeler sonucu kitle imha silahlarına ilişkin herhangi bir kanıt bulunamaması da Irak'ın gelecek için bir tehdit olduğu iddialarını çürütmektedir. Bu da yine BMGK kararlarına değil; önleyici meşru müdafaa hakkına dayanarak başlatılan Irak Operasyonu'nun daha başında hukuk dışı olduğunu gözler önüne sermektedir. Nitekim BMGK da aldığı 1483 sayılı kararla ABD ve İngiltere'yi işgalci güçler olarak nitelendirmiştir.²²⁵

Aynı şekilde gereklilik, aciliyet ve orantılılık ilkelerini de sağlamaktan uzak olan Irak Operasyonu, tabiri caizse yalnızca ABD'nin Ortadoğu politikalarının

²²⁵ BMGK 1483 sayılı kararı için bkz.:

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/368/53/PDF/N0336853.pdf?OpenElement>
(17.02.2010)

önündeki en büyük engel olarak görülen “Saddam’ı Devirme Operasyonu”na dönüşmüştür. Bu operasyon Irak’ta hala sürmekte olan ve her gün çok sayıda kişinin öldüğü iç savaş ve kaosun da başlangıcı olmuştur.

ABD Afganistan’da olduğu gibi Irak’ta da savaş suçları işlemiş; özellikle savaş esirleri ve sivillerin korunmasına ilişkin yükümlülüklerini ihlal etmiştir.²²⁶ Guantanamo Üssü’nde olduğu gibi Irak’taki Ebu Gureyb Cezaevi’nde Iraklı tutuklulara yapılan işkence, cinsel istismar ve diğer insan hakları ihlalleri de ABD’nin 1949 Cenevre Sözleşmeleri’ni açıkça ihlal ettiğini göstermektedir.

Tüm bu koşullar çerçevesinde, ABD’nin terörizmle mücadele politikalarının uluslararası ayağını oluşturan Afganistan ve Irak Operasyonları uluslararası hukuk, insancıl hukuk ve savaş hukuku açısından değerlendirildiğinde, büyük ölçüde meşruiyet zemininden uzak oldukları söylenebilmektedir. Afganistan’a yönelik harekât, dayandırıldığı meşru müdafaa hakkına bazı açılardan uygun bir görünüm arz eder ve büyük ölçüde destek bulurken; aynı değerlendirmeyi Irak Operasyonu için yapmak hiç mümkün değildir.

1945 öncesi uluslararası örf ve adet hukukunun kabul görmüş bir ilkesi olan önleyici meşru müdafaa hakkına dayanan harekât, daha baştan sakat doğmuş; ABD, İngiltere dışında beklediği desteği alamamıştır. Bunun da ötesinde, bu iki ülke BMGK tarafından işgalci güçler olarak nitelendirilmiştir. Bu da ABD’nin Yeni

²²⁶ Michael BYERS, **Soykırımdan...** , s. 164.

Muhafazakârlık güdümündeki tek taraflı dış ve güvenlik politikası anlayışının bir sonucudur.

3) İşgal

Irak'a yapılacak olası harekâta karşı yapılan tüm gösteri ve açıklamalara rağmen ABD, askeri müdahale için hazırlıklarını sürdürmeye devam etmiştir. Yaklaşık 150 bini Kuveyt'te olmak üzere bölgede konuşlanan ABD askeri sayısı 225 bine yükselmişti. Irak'ın gücü ise Cumhuriyet Muhafızları ve ihtiyatlar dâhil 265 bin civarındaydı. Bu birliklerini özellikle şehir merkezleri, havaalanı, enerji merkezleri, boru hatları, saraylar ve önemli kamu binalarını korumak için görevlendirmiştir.²²⁷

ABD Başkanı George W. Bush'un 19 Mart Salı günü, yaptığı ulusa sesleniş konuşmasıyla Saddam Hüseyin ve ailesine Irak'ı terk etmeleri için verdiği 48 saatlik sürenin dolmasından sonra, Bağdat'ta savaşı başlatan ilk saldırıyı başlattığını ilan etti. Koalisyonun ikinci büyük ortağı olan İngiltere de, güç kullanmaktan başka çareleri kalmadığını, savaşta aktif rol alan İngiliz birliklerinin görevinin Saddam'ı devirmek ve Irak'ı kitle imha silahlarından arındırmak olduğunu söylemiştir.²²⁸

ABD'nin "Irak'ın Özgürleştirilmesi" operasyonu, ABD uçaklarının günlerce sürecek hava bombardımanı ile başlamıştır. ABD ve İngiliz kuvvetlerinin ülkenin güneyinden başlattığı kara harekâtı çok ciddi direnişle karşılaşmamış ve 9 Nisan

²²⁷ Mustafa KAYAR, *Türk-Amerikan...* , s.348.

²²⁸ Başkan Bush konuşma metni: <http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/03.19.03.html> (04.03.2010)

2003'te Bağdat'ın ele geçirilerek Saddam Hüseyin'in dev heykelinin devrilmesi, rejimin çöktüğünün habercisi olmuştur. Irak tarafının yenilgisinden sonra ülke genelinde yağmalar başlamıştır.²²⁹ Bundan sonra koalisyon kuvvetleri Irak'ın yarısından fazlasını işgal etmiştir.

1 Mayıs 2003 tarihinde ABD Başkanı George Bush, esas çatışmaların bittiğini, ancak terörizmle savaşın devam ettiğini açıklamıştır. Hemen bu açıklamanın ardından Irak'ı 3 bölgeye ayırmayı öngören uluslararası istikrar gücü oluşturulmuştur ve Paul Bremer sivil idareci olarak atanmıştır. Tüm bu gelişmeler üzerine BM, Irak'a karşı 13 yıldır sürdürülen ambargonun kaldırılması kararını almıştır.²³⁰

Yeni Muhafazakârlar, 11 Eylül sonrası Afganistan işgalinde olduğu gibi Washington'da Irak'ın işgal edilmesi kararının alınmasında da etkin olmuşlardır. Tek taraflı veya önleyici müdahale politikaları²³¹ ile öne çıkan Yeni Muhafazakârlar özellikle George Bush döneminde Amerikan askerî ve dış politikalarının belirlenmesinde söz sahibi olmayı sürdürmüşlerdir.²³²

Çoğunluğu Siyonist felsefeye inanan Yeni Muhafazakârların temel felsefesi, ülke güvenliğini hedef alabilecek bir saldırganlığın ancak militan milliyetçi bir devlet

²²⁹ Tayyar ARI, **Geçmişten Günümüze...** , s.609.

²³⁰ A.Öner PEHLİVANOĞLU, **Ortadoğu ve...** , s.374–379.

²³¹ Hasan KÖNİ, **Amerika'nın...** , s. 139.

²³² Gamze ERBİL, "Bush Doktrini: Emperyalist Pragmatizm, Günü Gelmiş Neocon Fikirler", Der. Ali ŞİMŞEK ve Gamze ERBİL, **Neocon Yeni Muhafazakârlık: Temel Belgeler ve Eleştiriler**, İstanbul, Yeni Hayat Yayınları, 2004, s. 7–32.

yapısıyla engellenebileceğine dayanmaktadır. Böylesi bir milliyetçiliğin geliştirilmesi için bir “dış tehdit” gerektiğine inanan Yeni Muhafazakarlar’a göre, dış tehdit eğer mevcut değilse yaratılmalıdır.²³³ Irak örneğinde de hiç bulunamayan kitle imha silahları ve isbat edilemeyen El Kaide bağlantıları ile istenilen tehdit oluşturulmuştur.

ABD’nin Irak’ı işgaline yol açan önemli sebeplerden biriside ülkenin sahip olduğu petrol rezervleridir. Irak, Suudi Arabistan ve İran’dan sonra en büyük rezevlere sahip olan ülkedir. Dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan ABD için dünya petrol rezervlerinin en fazla bulunduğu Ortadoğu bölgesi hayati çıkar sahasıdır.²³⁴

Savaş kararı alınmasına bir diğer sebebi ABD’deki kapitalist sistemin karşı karşıya kaldığı kriz tehlikesidir. Bu kriz, ancak diğer ülkelere yayılarak giderilebilir ki, bu esasında kapitalizmin doğasında mevcuttur. Söz konusu yayılma bir yandan mal ve hizmet satışı, bir yandan da yeni pazarlar elde etme anlamına gelmektedir. Yeni pazarların bulunması, bu bağlamda uzun süreli krizin eşiğine gelmiş olan kapitalist sistemi rahatlatacaktır.²³⁵

Avrupa’nın ve Japonya’nın 60 yıldır ekonomilerini büyötmeleri, bunun yanı sıra Rusya ve Çin’in sahneye çıkması ABD ekonomisi için bir tehdit unsuru

²³³ Gamze ERBİL: **a.g.e.** , s. 9.

²³⁴ Tayyar ARI, **Irak, İran...** , s.511.

²³⁵ İbrahim ÖZTÜRK, “**Büyük Ortadoğu Projesinin Siyaset ve İktisat Felsefe**”, http://www.turkishtime.org/27/32_tr.asp. (11.02.2010)

olmuştur. Özellikle, önce Irak'ın daha sonra, İran'ın petrol ticareti faaliyetlerini Avro para birimi üzerinden gerçekleştirmeleri, yine Kuzey Kore ve Çin'in döviz rezervlerini ABD Dolarından Avro'ya çevirmeleri, ABD açısından olumsuz gelişmelerdir.

ABD içinde bulunduğu ekonomik durgunluğu ve hatta krizi aşmak için piyasa kapitalizmini benimsememiş ülkelere karşı askeri gücünü kullanmak suretiyle bir işgal girişiminde bulunmak ve sonrasında açılan yeni pazarların ele geçirilmesini hedeflemektedir²³⁶. Bu ise içindeki ekonomik sorunların dışarıda askeri ve ekonomik hâkimiyetin sağlanması yoluyla çözüleceği anlamına gelmektedir.

Birinci Körfez Savaşı sürecine aktif katılım sağlayarak ABD'nin yanında olan, Suriye, İkinci Körfez Savaşı'nda ise tam zıt bir pozisyon almıştır. Çünkü iki savaşın çıkış nedenleri arasında öz olarak bir takım farklılıklar vardır. Birinci Körfez Savaşı, Saddam'ın kişisel ihtiraslarının önüne geçip ortaya çıkan dengesiz durumun önüne geçmeyi hedeflemekteydi. Ancak İkinci Körfez Savaşı doğrudan Irak'a yönelmenin yanı sıra küresel terörle mücadele amacıyla başlatılan savaşın devam eden halkalarından birisiydi. Yapılan değerlendirmelerde Suriye'nin de terörü destekleyen devletler içerisinde sayılıyor olması Suriye'nin de bu geniş halkanın muhtemel unsuru olduğunu hatırlatmaktadır.

Suriye yönetimi bu nedenle Irak'a yapılan operasyonu ve gelişmeleri başından itibaren kaygıyla izlemiştir. Bölgede oluşan yeni siyasal iklim askeri müdahalenin Irak

²³⁶ İbrahim ÖZTÜRK, a.g.m.

ile sınırlı kalmayacağını düşündürüyordu. Bu dönemde ABD’li yetkililerin Suriye’ye yönelik suçlayıcı ifadeler kullanan açıklamaları ise Suriye’yi ciddi bir hedef haline getirmiştir. ABD, Irak’taki direnişin bir bölümünün Suriye içinden yönetildiği, Suriye’nin, Baasçı ve Saddam yanlılarına barınak sağladığı ve para yardımı yaptığı iddialarıyla Suriye’yi açıkça suçlamıştır. Saddam rejiminin yıkılmasından sonra ülkede direnişi sağlayan birçok yabancı uyruklu militanın Suriye üzerinden Irak’a girdiğini iddia eden ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell da Irak savaşındaki tutumundan dolayı Suriye’ye yaptırım uygulamayı planladıklarını söylemiştir.²³⁷

Bu açıklamalarla birlikte Irak’a yapılan askeri müdahalenin ardından güvenlik kaygıları üst seviyeye çıkan Suriye yönetimi, ABD’ye karşı işbirliğine yatkın, uzlaşmacı ve pragmatik bir dış politika stratejisi uygulamaya çalıştı. Direnişçilerin geçişlerini engellemek için sınırını kapayan Suriye, ABD isteklerine mümkün olduğunca cevap vermeye gayret etti. Suriye’nin ılımlı politikasının bir karşılığı olarak 3 Mayıs 2003’te ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell Şam’a resmi bir ziyarette bulundu.²³⁸

Powell, Şam’da Esad ile üç saat süren görüşmesinden önce yaptığı basın toplantısında Suriye’ye yönelik açık bir dil ve ılımlı ifadeler kullanmıştır. Powell, Suriye’nin bölgede oluşan yeni stratejik duruma uyum sağlaması gerektiğini belirtti.²³⁹ Ziyareti boyunca Powell, Suriye’ye yönelik isteklerinin ardında bir askeri güç kullanabilme olasılığını dolaylı yollardan sezdirmekten bile dikkatle kaçındı.²⁴⁰

²³⁷Oytun ORHAN, “Suriye Dış Politika Analizi: ABD-Suriye Gerginliği”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yay. C: 4, Sayı: 38, s. 57–58

²³⁸ Raymond HINNEBUSCH, “Defying The...”, s.379

²³⁹Duncan CAMPBELL ve Brian WHITAKER, “Powell's visit to Damascus helps ease tension”, **The Guardian**, 5 Mayıs 2003

²⁴⁰ Mark A. HELLER, “Powell in...

Powell'ın Şam ziyaretinin bir özelliği de önceden planlanmamış ve Powell'ın inisiyatifiyle gerçekleşmiş bir ziyaret olmasıdır. Hatta bu ziyaretten ABD yönetimindeki muhafazakâr gruplar oldukça rahatsız oldu ve Savunma Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı arasında Suriye konusundaki fikir çatışması açıkça ortaya çıktı. ABD dışişleri yetkilileri, Suriye'ye karşı askeri tehdit değil, diplomatik telkin, gerekirse de ekonomik yönden baskı (ve belki teşvik) yoluyla, bir anlamda Esad'ın kazanılması gerektiğini düşünmektedirler.²⁴¹

C. İkinci Körfez Savaşı Sonrası ABD-Suriye İlişkileri

Savaş sonrası dönemde yaşanan gelişmeler Suriye'yi kaygılandırmaktadır. Irak sonrasında yeni müdahalenin Suriye'ye yapılacağı yönünde oluşturulan kamuoyu Suriye üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturmuştur. Nitekim Suriye bu baskıyı en aza indirebilmek için bir takım açılımlar yapma çabasına girişmiştir. Bu bağlamda Rusya ve İran ile silah alım ve savunma anlaşmaları yapılmıştır.

Irak'a yapılan askeri müdahalenin işgale dönüştüğü 2004 yılında ABD dış politika karar alıcıları, Suriye'nin geliştirdiği bu ilişkilerden de rahatsız olarak, Suriye'ye karşı müdahale seçeneğinden çok diplomatik telkinler ve ekonomik yaptırımlar yoluyla baskı altında tutma yolunu seçmiştir. Özellikle Irak'taki askeri müdahalenin nihai başarıya ulaşmaması ve bu konuda yayınlanan Irak Çalışma Grubu (İÇG) Raporu ABD yönetimindeki Yeni Muhafazakârlar karşısında ılımlı bir dış politika uygulama yanlısı grupların hareket imkânını genişletti. İÇG Raporu'nda genel olarak yıllardır ABD'nin Suriye ve İran politikalarını "baskı, izolasyon, askeri

²⁴¹ Yasemin ÇONGAR, "Şam'ın Şekeri", **Milliyet**, 05 Mayıs 2003

müdahale ve rejim değişikliği” gibi kavramlarla idame ettirdiğini ve bu yaklaşımın ABD’nin Irak’ta başarısızlığı uğramasının ana faktörlerinden olduğu belirtilerek “angajman” önerisi getirilmekteydi.²⁴²

Dışışleri Bakanlığı merkezli ılımlı gruplar, ABD’nin Ortadoğu’daki dış politika hedeflerinin şiddet kullanmak yerine diplomatik ve ekonomik baskıyla birlikte tehdit oluşturan ülkelerin, içten sivil toplum hareketleri yoluyla dönüştürülmesi gerektiğini düşünmekteydi. Bu bağlamda 2004’ten sonra ABD’nin Suriye’deki rejimi değiştirme sürecinde önleyici savaş stratejisi arka plana atılıp politik, ekonomik ve psikolojik baskı stratejisi devreye girmiş oldu. Bu kapsamda savaş sonrası dönemde ABD yönetimi Suriye ile ilişkilerinde isteklerini gerçekleştirmek için uygulamaya karar verdiği baskı politikasının en önemli aracı olarak, Başkan Bush’un 12 Aralık 2003’de onaylamasıyla resmileşen Suriye Sorumluluk Yasası’nı çıkarttı.²⁴³

ABD yönetimi aynı şekilde Lübnan Başbakanı Hairi’ye düzenlenen suikast sonrası oluşturulan atmosferi ve BM’nin başlattığı soruşturma çalışmalarını Suriye üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmaktan çekinmemiştir. BM Hariri suikastı soruşturması Suriye rejiminin en çekindiği konuların başında gelmektedir.

Yine bu strateji çerçevesinde uygulanacak ABD dış politikasının önemli bir yönünü de demokratikleşme, etnik azınlıkların korunması, insan hakları, ekonomik

²⁴² Oytun ORHAN, “Irak Çalışma Grubu Raporu ve Suriye” **Levant Watch**,

<http://levantwatch.blogspot.com/2006/12/irak-alma-grubu-raporu-ve-suriye.html> (05.03.2010)

²⁴³ Yasanın tam metni için bkz.: <http://www.bis.doc.gov/licensing/syriahr1828act.htm> (03.03.2010)

liberalleşme gibi ABD istekleri oluşturacaktı. Önce Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), daha sonra Geniş Ortadoğu Projesi (GOP) adıyla gündeme gelen ve kapsamı tam olarak belirlenemeyen bir eylem planı, demokratikleştirme boyutuyla ABD yönetimindeki ılımlı gruplara hitap etse de uzun vadede içinde barındırdığı güvenlik boyutuyla tehdit kaynağı olan rejimlerin tasfiye edilmesi ve bu coğrafyayı yeniden yapılandırma isteğini ortaya koymakta olduğu söylenebilir.

1) Suriye Sorumluluk Yasası

ABD'nin Irak müdahalesinden önce genel olarak İsrail yanlısı politikacılar tarafından hazırlanan 18 Nisan 2002 tarihinde ABD Temsilciler Meclisi'ne sunulan Suriye Sorumluluk Yasası da genel anlamda Suriye'nin ABD açısından içerisinde bulunduğu durum hakkında tespitler yapan ve bunlara bağlı olarak Suriye'den yapması beklenenleri, alması gereken siyasi ve askeri kararları açıklayan bir belge niteliğindedir.

Genel olarak tasarının ilk ortaya çıktığı dönemde ABD yönetimi ve Başkan Bush bu tasarının yasalaşmasına karşı olduğunu yaptıkları açıklamalarla açıkça belirtmişlerdir. Bu durum özellikle Irak İşgali öncesinde ABD'nin bölgede Suriye'yi tamamen karşısına almak istememesinden kaynaklanmaktadır.²⁴⁴ Ancak Irak İşgali sonunda Suriye'ye karşı bir baskı unsuru olarak gündeme alınmasına karar verilmiştir.

²⁴⁴ 'Bush opposes US sanctions on Syria', **BBC News**, 4 Eylül 2002, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/2236949.stm> (12.02.2010)

ABD Kongresi, Suriye'ye yaptırımlar getiren ve daha önce bu konuda tereddütlü olan Başkan Bush'un 12 Aralık 2003'de onaylamasıyla resmileşen Suriye Sorumluluk Yasası'nı çıkarttı. Kabul edilen Suriye Sorumluluk Yasası, ABD yönetiminin Mayıs 2004'teki ekonomik ambargo kararını açıklamasıyla uygulamaya kondu.²⁴⁵

SSY'ye genel olarak baktığımızda ABD yönetimin Suriye hakkında yaptığı tepitler şu şekilde sıralanmaktadır:²⁴⁶

- ABD Başkanı Bush'un 'ya bizimlesiniz ya da teröristlerle' sözüne atıfta bulunarak terörizmi destekleyen ülkelerin düşman rejimler olduğu,

- BM Güvenlik Konseyi 1373 No'lu karara bağlı olarak her türlü terörist faaliyete desteğin yasaklandığı,

- Suriye'nin halen ABD'nin teröre destek verenler listesinde bulunduğu, Suriye'ye, bu listede bulunmasına rağmen, listede bulunan diğer devletlere göre daha az yaptırım uygulandığı,

- Hizbullah, Hamas ve diğer Filistinli örgütlerin Suriye ve Suriye kontrolündeki Lübnan topraklarında kampları, büroları bulunduğu,

- BM Güvenlik Konseyi 520 No'lu kararın Lübnan'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü öngördüğü,

- Yirmi binden fazla Suriye askerinin Lübnan topraklarında bulunarak bu ülkenin siyasi bağımsızlığına zarar verdiğini,

- 1990'dan bu yana Senato ve Temsilciler Meclisi'nin, Suriye silahlı kuvvetlerinin Lübnan'dan çekilmesi için yedi adet karar ve yasa onayladığını,

²⁴⁵ William HARRIS, **Levant: Bir...**, s.210

²⁴⁶ Oytun ORHAN, "Irak Operasyonu Gölgesinde Suriye-ABD İlişkileri" **Levant Watch** <http://levantwatch.blogspot.com/2003/03/irak-operasyonu-glgesinde-suriye-abd.html> (04.02.2010)

- Lübnan içinde de Suriye kuvvetlerinin ülkeden çıkması yönünde talepler olduğu,
- İsrail'in BM Güvenlik Konseyi 425 No'lu karara bağlı olarak Güney Lübnan'dan çekildiği ancak Suriye'nin halen bölgede olduğu,
- Suriye'nin halen kısa ve orta menzilli balistik füze geliştirdiği ayrıca biyolojik kimyasal silah üretmeye devam ettiği,
- Ve son olarak da Suriye'nin BM Güvenlik Konseyi 661 No'lu karara aykırı olarak Irak'tan petrol ithal ettiği belirtilmektedir.

Yasada Suriye'nin atması beklenen adımlar ve ABD'nin siyasi, askeri ve ekonomik talepleri ise; Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığına son vermesi ve Lübnan'ın bağımsızlık ve egemenlik haklarına saygı göstermesi, İsrail ile barış görüşmelerini önşartsız olarak kabul etmesi, Irak'tan yapılan illegal petrol ithalatının durdurulması ve Suriye'nin terör örgütlerine verdiği desteği keserek sınırları içerisinde ve Lübnan'da bulunan örgüt merkezlerini kapatması şeklinde sıralanmaktaydı. Yasadaki taleplerin hepsi açıkça Şam yönetiminin çıkarları ile çatışmaktadır.

Yasanın yaptırımlar bölümünde ise, Suriye'ye Amerikan mallarının ihraç edilmemesinden bu ülkeye yapılacak yatırımlara sınırlama getirilmesine, ilişki düzeyinin en alt seviyeye indirilmesinden Suriye'ye ait uçakların ABD'ye inmesinin ya da hava sahasını kullanmasının yasaklanmasına kadar birçok yaptırım sıralanmaktadır.

Yasa çerçevesinde 11 Mayıs 2004'te Suriye'ye yönelik açıklanan ABD ambargosuna göre Suriye'ye gıda ve ilaç dışında tüm Amerikan mallarının ihracını yasaklandı ve ABD ile Suriye arasında tüm uçak seferlerini durduruldu. Yıllık 200 milyon dolar civarında ticaret hacmiyle Suriye dış ticaretinde çok önemli bir yer kaplamayan ABD'nin, bu ambargo kararı Suriye ekonomisine çok fazla etkilemesi beklenmemiştir. Aynı zamanda ABD ve Suriye arasında düzenli uçak seferlerinin olmaması da yaptırımların etkinliğini sınırlandırmıştır.²⁴⁷

Etkinliği tartışmalı olan yasanın tasarı olarak Irak İşgali öncesinde gündeme gelmesi Suriye'nin Irak operasyonundan çekinmesine bu operasyona muhalefet etmesine neden olan en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Tasarının işgal sonrası yasalaşması ise ABD-Suriye ilişkilerinin daha da gerilmesine sebep olmuştur.

2) Hariri Suikastı

Lübnan'ın eski Başbakanı Refik Hariri, 14 Şubat 2005 günü Beyrut'ta düzenlenen bombalı bir suikast sonucu öldürülmüştür.²⁴⁸ Suikastı, Hariri'nin Suudi Arabistan ile olan bağlarından rahatsızlık duyduğunu söyleyen Ahmed Teysir Ebu Ades adlı bir kişi "Suriye ve Lübnan'da Cihad ve Zafer Örgütü" adına üstlenmiştir.²⁴⁹ Hariri suikastı, dünya kamuoyunda herkes tarafından farklı sözcükler kullanarak lanetlendi ve duyulan rahatsızlık belirtildi. Siyasi ve ekonomik olarak

²⁴⁷ Jeremy SHARP, **Syria: Background...**, s. 28

²⁴⁸ "Car Bomb Kills Lebanon's Former PM", **El Hayat**, 14.Şubat 2005,
http://english.daralhayat.com/arab_news/02-2005/20050214-Reu_MDF50717.TXT/story.html

²⁴⁹ "Hariri'yi 'Suudi bağlantısı' öldürdü", **CNNTURK**, 14 Subat 2005,
http://cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&HID=1&haberID=72540

baskı altına almaya çalışılan ve Lübnan'daki askeri varlığını sona erdirilmek istenen Suriye, suikastın ardından gözlerin çevrildiği ülke oldu.²⁵⁰

Ağustos 2004'ten beri Lübnan iç siyasetinde ortaya çıkan gelişmeler, Suriye yönetimi ile Refik Hariri arasında ciddi bir anlaşmazlığa yol açmıştır. Suriye yanlısı Marunî Cumhurbaşkanı Emil Lahud'un, görev süresi dolmasına rağmen Ağustos 2004'te yapılan anayasa değişikliğiyle üç yıl daha Cumhurbaşkanlığı koltuğunda kalmasının sağlanması, gerginlik sürecinin başlangıcı olarak görülebilir. Lübnan Meclisi'nin aldığı anayasa değişikliği kararı, Suriye yönetiminin Lübnan'daki siyasi ve askeri nüfuzunun bir göstergesi olmuştur. Hariri bu anayasa değişikliğine tepki göstererek Ekim ayında başbakanlık görevinden istifa etti ve Suriye karşıtı muhalif gruplarla hareket etmeye başladı. Bu birlikteliğin bir sonucu olarak da Refik Hariri Mayıs 2005 genel seçimleri için Suriye karşıtı muhalefetin en güçlü adaylarından biri haline gelmişti.²⁵¹

Bu gerginlikler Hariri suikastında Suriye'ye karşı yapılan suçlamaların alt yapısını oluşturmaktadır. Böylece Suriye'ye karşı, Hariri'nin öldürülmesiyle küresel ölçekli bir gerilimin atmosferi oluşturuldu. Suikastın ardından ABD yönetimi, Suriye hükümetine, Hariri suikastiyle ilgili eleştirilerini dile getiren bir nota verdi ve Şam Büyükelçisini geri çağırdı.²⁵² ABD, Fransa ve Lübnan'daki Suriye karşıtı gruplar,

²⁵⁰ Özlem TÜR, "The Lebanese War of 2006: Reasons and Consequences", **Perceptions**, Spring 2007, s. 114

²⁵¹ Cennet CELİL, "Refik Hariri kimdir?", **BBC Turkish**, 14 Subat 2005, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050214_hariri_profilo.shtml (10.03.2010)

²⁵² "ABD'den Suriye'ye Uyarı", 5 Şubat 2005, **BBC Turkish**, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050216_beirutbomb.shtml, (10.03.2010)

Hariri suikastını kısa sürede Suriye'yi suçlamaya yönelik geniş bir uluslararası kampanya haline getirdi. Lübnan'da Hariri suikastını protesto etmek için gerçekleşen gösteriler, Suriye karşıtı ve Lübnan'ın özgürlüğünü isteyen sivil toplum hareketleri olarak uluslararası kamuoyunda yer aldı. "Sedir Devrimi" adı verilen bu gösteriler, Gürcistan ve Ukrayna'da gerçekleşen sivil devrim hareketlerinin ve bölgenin "demokratikleşmesinin" bir uzantısı olarak görüldü.²⁵³

Bu bağlamda Suriye'ye yönelik artan suçlamalar, suikastın siyasileşmesine hizmet etmekle birlikte Lübnan'daki Suriye askeri varlığına odaklandı. ABD, Suriye'ye yönelik suçlamaları BM Güvenlik Konseyi'nin 1559 sayılı kararına²⁵⁴ dayandırarak uluslararası toplumu kendi yanına çekmeye çalıştı. ABD'nin bu çabası kısa sürede amacına ulaştı ve uluslararası toplum (Arap ülkeleri dâhil), Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığının sona erdirilmesi konusunda ortak bir tavır geliştirdi. Suriye yönetimine karşı uygulanan uluslararası baskı ve tehdit politikası, kısa sürede sonuç verdi ve Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad, Nisan 2005 sonuna kadar Lübnan'daki Suriye askeri varlığını sona erdirileceğini açıkladı.²⁵⁵

²⁵³ "Suriye'ye artan baskı, Lübnan'da 'sedir devrimi'ni tırmandırıyor", **Zaman**, 03 Mart 2005

²⁵⁴ BMGK'nın 1559 sayılı karar için bkz.

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/498/92/PDF/N0449892.pdf?OpenElement>
(17.02.2010)

²⁵⁵ Beşşar, iktidarda olduğu süre içinde Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığı konusunda önemli adımlar atmıştır. 2000 Temmuz'unda iktidara geldiğinde Lübnan'daki Suriye askerinin sayısı 30 binden fazlaydı, 2001 ve 2002'deki çekilmeler sonucu 2003 yılında asker sayısı 20 bine ve Ekim 2004 sonrası da 14 bine kadar düşürüldü. Bu çekilmelerin bir iyi niyet göstergesi olma olasılığı olduğu gibi uluslararası baskıya karşı bir oyalama taktiği de olabilir. Ancak İsrail'in Golan Tepelerindeki 38 yıllık işgali boyunca böyle bir eyleme girişmediği düşünülünce bu çekilme sürecini bölge siyaseti içinde olumlu değerlendirmek gerekir.

Uluslararası baskıya maruz kalan ve diplomatik manevra alanı daralan Suriye yönetimi, bu dönem varlığına yönelik dış tehditleri üst düzeyde hissetti.²⁵⁶ ABD yönetimine yakın çevreler, Lübnan'daki gelişmeleri ABD'nin Ortadoğu'daki özgürleştirme ve demokratikleştirme politikalarının bir başarısı olarak algıladı. Lübnan Krizi sırasında Suriyeli yetkililer, genel olarak diyalog ve işbirliği yanlısı bir profil çizdikleri gibi ortamı yumuşatıcı bir dış politika izlemeyi tercih ettiler. Suriye için Lübnan'ın siyasi, ekonomik ve tarihsel önemi düşünüldüğünde Suriye askerinin çekilmesi iç politikada rejimini varlığına karşı ciddi bir tehdit oldu.

Hairi Suikasti ve 2004 yılı içinde gündeme gelen BOP ve 2004 yılı sonunda ülkenin kuzeyindeki Haseki ilinde bir futbol karşılaşmasından sonra Kürtlerin başlatmış olduğu Kamışlı olayları, Suriye için bölgesel tehditlerin artmasına ve Beşşar Esad'ın daha güvenlikçi politikalara yönelmesine yol açmıştı. Beşşar'ın güvenlikçi politikalarının diğer bir göstergesi olarak da ülke çapında muhaliflere yönelik baskı ve tutuklamaların arttırılması gösterilebilir.²⁵⁷ Beşşar'ın güvenlikçi politikalarına paralel olarak 2005 yılının başından itibaren ülke dışındaki muhalif grupların ABD yönetimi ile işbirliği kurma ve kendi aralarında birlikte hareket etme faaliyetleri içerisine girdikleri görülmektedir. Söz konusu bu gelişmelerde ikili ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur.

²⁵⁶ Raymond HINNEBUSCH, "Defying The...", s. 385

²⁵⁷ Oytun ORHAN, "Suriye'de Gerçekleşen Kabine Değişikliğinin Anlamı Ne?", **Levant Watch**, 6 Ekim 2004, <http://levantwatch.blogspot.com/2004/10/suriyede-gerekleen-kabine-deiikliinin.html>; (05.01.2010). "More on New Syrian Ministers", **Syria Comment**, 8 Ekim 2004, <http://facultystaff.ou.edu/L/Joshua.M.Landis-1/syriablog/2004/10/more-on-new-syrian-ministers.htm> (11.03.2010)

3) Büyük Ortadoğu Projesi

11 Eylül sonrasında, Yeni Muhafazakârların ABD'nin ulusal çıkarlarını tanımladığı dış politika yaklaşımının uygulama sürecinde uluslararası kamuoyunda ortaya çıkan muhalif görüşleri karşı, politikaların kabul görmesini sağlayacak şekilde bölge ülkelerinde gerçekleştirilmesi planlanan bir dizi inisiyatif ön plana çıkmıştır. ABD, Irak'a müdahalesi sonrasında Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)'ni uluslararası kamuoyunda tartışmaya açmıştır. Daha fazla demokrasi, özgürlük, insan hakları, yüksek yaşam kalitesi gibi bölgenin sorunlarının temelinde yatan problemlere vurgu yapan BOP'un geliştirilmesinde ABD'de öne çıkan motivasyon özellikle 11 Eylül saldırısından sonra düşman ilan edilen uluslararası terörün beslendiği iddia edilen bölgede terörü besleyen unsurların ortadan kaldırılarak ABD ve müttefiklerine karşı bölge kaynaklı tehditleri yok etmektir.²⁵⁸ Ortaya atılan projenin kapsamı, sınırları ve ismi Ortadoğu kavramında olduğu gibi²⁵⁹ devamlı olarak tartışma konusu olmuştur.

BOP ile ilgili somut bilgiler ilk olarak 13 Şubat 2004 tarihli El Hayat Gazetesi'nde yer almıştır.²⁶⁰ Projenin hazırlanmasında 2002'de yayınlanan Arap İnsani Kalkınma Raporu'nu temel alındığı anlaşılmaktadır.²⁶¹ Verilen bilgilere göre proje öncelikli olarak tüm bölgede demokratikleşmenin sağlanması hedeflemektedir.

²⁵⁸ Çağrı ERHAN, "Broader Middle East And North Africa Initiative And Beyond", **Perceptions**, Autumn 2005, s. 160

²⁵⁹ Ortadoğu tanımı hakkında bkz.: Davut DURSUN, "Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi", **Strateji Dergisi**, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_01.html

²⁶⁰ Haber metni için bkz. : <http://international.daralhayat.com/archivearticle/41335> (12.03.2010)

²⁶¹ Raporun tam metni için bkz. :

http://hdr.undp.org/en/reports/regionalreports/arabstates/RBAS_ahdr2002_EN.pdf

Bu hedefe ulaşmak için siyasi alt yapının hazırlanması zorunludur. Bu bağlamda serbest ve özgür seçimlerin yapılması gerektiği ve bunun için teknik alt yapının geliştirilmesi gerekliliği ön plana çıkarılmaktadır. Bu süreçte kamuoyu desteğinin sağlanabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi, projeyi destekleyen kamuoyu önderi niteliğindeki kişilerle işbirliğinin yapılması, medya bağımsızlığının gerçekleştirilmesi, din ile devlet işlerinin ayrılması hedeflenmektedir.

Projede kadınlara özel bir yer verilmektedir. Kadınların siyasette aktif olarak yer almasının teşvik edilmesi, gerekli eğitim alt yapısının oluşturulması planlanmaktadır. GOP ile hedeflenen demokratikleşmenin gerçekleşebilmesi ve kurumsallaşması amacıyla Büyük Ortadoğu coğrafyasının bilgi toplumuna dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda okuma-yazma bilmeyenlerin oranının 2010'a kadar yarı yarıya azaltılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda 100 bin kadın öğretmenin 2008'e kadar yetiştirilmesi, okullara kitap yardımı yapılması, bilgiye ulaşımın yaygınlaştırılması amacıyla internet şebekelerinin kurulması ve Batı klasiklerinin Arapça'ya çevrilmesi gibi düzenlemeler öngörülmektedir.

Bölgenin demokratikleşmesinde, istikrara ve barışa kavuşmasında etkili başka bir faktörün ekonomik atılım olduğu da raporda özel bir yer verilerek belirtilmektedir. Hem bölge devletleri hem de uluslararası pazarlar arasında ekonomik ve ticari işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkelerine uygulanan Marshall Yardımı'na benzer bir fonun bölgede uygulanması planlanmaktadır. Ekonomik gelişme bağlamında teknolojinin

geliştirilmesi, serbest ticaret bölgelerinin uygulanması ve Büyük Ortadoğu Kalkınma Bankası'nın kurulması hedeflenmektedir. Terörizm, kökten dincilik, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ile kitle imha silahlarındaki artış gibi tehditlerle mücadele etmek amacıyla Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkas ülkeleri ile NATO arasında işbirliklerinin oluşturulması, Kitle imha silahlarının tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik ulusal ve uluslararası yasal önlemlerin alınması hedeflenmektedir.

2004 Haziran ayında Sea Island'da düzenlenen G-8 Toplantısı'nda BOP'un hem adı hem de içeriği daha somutlaşmıştır. BOP'un değişmiş hali Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi (GOP) adını almıştır. G-8 Toplantısında siyasi, sosyokültürel ve ekonomik olmak üzere üç alanda reform yapılması gerektiği vurgulanmıştır.²⁶² ABD, Doğu Bloku ülkelerinin demokratikleşmesini sağlayan Helsinki sürecine benzer bir değişim sürecini Ortadoğu'da başlatmayı istiyordu. Belgede gelişmiş ülkelere demokratik değerlerin bölgede yaygınlaştırılmasında teşvik edici çalışmalar bekleniyor ve sivil toplum kuruluşlarının doğrudan finanse edilmesi demokrasinin ön koşullarından biri olarak sunuluyordu.²⁶³

Ortadoğu'daki tehditlerin ortadan kaldırılabilmesi, ancak NATO'nun Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye karşı uyguladığı gibi uzun soluklu ve kapsamlı bir proje ile mümkün olabileceği belirtilmektedir. Ortadoğu, Yeni Muhafazakârların savunduğu gibi, güç kullanılarak dönüştürülemez, bu dönüşüm, ancak Avrupalı

²⁶² **G-8 Zirvesi Sonuç Bildirisi** için bkz.:

http://www.g8-bmena-education.de/_media/Sea_Island_Declaration.pdf (23.01.2010)

²⁶³ Belgenin İngilizce çevirisi için bkz. **"G-8 Greater Middle East Partnership Working Paper"**,

<http://www.meib.org/documentfile/040213.htm>

müttefiklerle de işbirliği yaparak ve ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal boyutları da içeren kapsamlı bir projeyle mümkün olabileceği öne sürülmektedir.²⁶⁴

BOP'un belki de ilk somut adımı, 12 Aralık 2002 tarihinde dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Heritage Foundation'da yaptığı bir konuşmada "ABD-Ortadoğu Ortaklık Girişimi"ni (The U.S. Middle East Partnership Initiative) başlattığını açıklamasıyla atılmış oldu. Powell, 2003 yılında 90 milyon dolar tahsis edecekleri bu programın Ortadoğu'da siyasi ve ekonomik kalkınmayı, kadınların eğitim düzeylerinin artırılmasını, özgürlüklerin genişletilmesini amaçladığını belirtiyordu.²⁶⁵

20 Ocak 2004'de ABD Başkanı George Bush kongrede yaptığı, "Ulusa Sesleniş" konuşmasının dış politika stratejileri bölümünde ilk kez BOP'ta yapılması hedeflenen somut eylemlere yönelik mesajlar vermiştir. Bush, terörle mücadele amacıyla bölgede daha aktif politika izleyeceklerini vurgularken terörün müttefiklerine ve reformun düşmanlarına da meydan okuyacaklarına dikkat çekmiştir. BOP'la ilgili olarak da, *"Müttefiklerimizden daha yüksek standartlar bekleyeceğiz. Özgür seçimler, serbest piyasa, özgür basın ve özgür sendikalar. Ayrıca, Afganistan ve Irak'ta tarihi demokrasi görevimizi tamamlayacağız."*

²⁶⁴ Ronald ASMUS ve Kenneth POLLACK, "The Neoliberal Take on the Middle East", **Washington Post**, 22 Haziran 2003, http://www.brookings.edu/opinions/2003/0722middleeast_asmus.aspx, (21.02.2010)

²⁶⁵ Colin POWELL, **"The U.S. Middle East Partnership Initiative"**, 12 Aralık 2002, <http://www.heritage.org/Research/MiddleEast/WM180.cfm>, (09.08.2009)

*Böylelikle, bu ülkeler, diğerleri için yolu aydınlatarak, dünyanın sorunlu bir bölgesinin dönüşümüne yardımcı olacaklar“ görüşlerini dile getirmiştir.*²⁶⁶

Projenin tartışıldığı dönemde ABD’nin Suriye’ye karşı uyguladığı politikaları girerek sertleştirilmesi ve demokratikleşme yönündeki baskısı, Suriye iç politikasında bir dizi hareketlenmeye yol açmıştır. 2004 Şubat ayı içinde İnsan Hakları ve Demokratik Özgürlükler Savunma Komitesi, siyasi reformların (siyasi tutukluların serbest bırakılması ve OHAL’in kaldırılması) uygulanmasına yönelik ve 1 milyon kişinin imzalaması hedeflenen Beşşar Esad’a sunulmak üzere bir dilekçe hazırlamaya başlamıştır.²⁶⁷ Yine aynı ay içinde, ülke dışında örgütlenen Suriye Reform Partisi, 31 Mart tarihinden itibaren Baas Partisinin diktası altındaki Suriye halkının demokrasi taleplerini dile getirecek ve ABD’nin Ortadoğu politikasını destekleyecek “Özgür Suriye” radyosunun Güney Kıbrıs’tan yayına başlayacağını ve Suriye ile Lübnan’dan dinlenebileceğini açıklamıştır.²⁶⁸

Artan dış ve iç baskılara karşı Şam Yönetimi bazı geçici tedbirler almakla beraber ABD’nin empoze etmeye çalıştığı proje en az başarılı olduğu ülkelerden birisi olmuştur. 17 Mart 2004’te görüşen Suudi Arabistan Veliaht Prensi Abdullah ile Beşşar Esad, ortak açıklama yaparak dışarıdan dayatılacak reform girişimlerine karşı

²⁶⁶ Başkan Bush’un Ulusa Sesleniş konuşması için bkz.:

<http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/01.20.04.html>

²⁶⁷ “Suriyeli Aydınların Reform Çağrısı”, **NTVMSNBC**, 5 Subat 2004,

<http://www.ntvmsnbc.com/news/255777.asp> (19.12.2009)

²⁶⁸ “Free Syria an opposition radio broadcast from Cyprus”, **Arabic News**, 30 Mart 2004,

<http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/040330/2004033013.html> (22.12.2009)

çıkacaklarını duyurmuştur.²⁶⁹ Bununla beraber Beşşar Esad'ın göreve gelmesi ile başlanılan bazı reform hareketlerine, Suriye iç siyasetinde ve Lübnan'da ortaya çıkartılan Suriye karşıtı durum gibi gelişmeler nedeniyle gerçekleştirilmemiştir. Bunun yanında Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı El-Haseke Eyaletinin Kamışlı kasabasında bir futbol maçında Kürtler ve Araplar arasında çıkan gerginlik ve şiddet olayları, yükselen taleplerin rejimin varlığını tehdit edecek boyutlara vardığı belirtilerek uygulanmakta olan OHAL'in gerekliliği savunulmuştur.

Projenin ortaya atıldığı dönemden itibaren günümüze kadar geçen sürece bakıldığında projenin akamete uğradığı değerlendirmeleri yapılmaktadır. Ortadoğu'ya demokrasi getirme iddiasındaki proje, bölge devletlerinden gerek siyasal iktidar düzeyinde gerekse halk düzeyinde olumsuz tepkiler almıştır. Proje'ye katkı sağlaması beklenen G-8 üyeleri arasında bile projenin uygulaması yönelik bir birlikten söz edilememektedir.²⁷⁰ Bu kapsamda yürütülen siyasi ve askeri stratejiler projenin gerçek hedefinin, “zengin enerji kaynaklarına sahip Avrasya'ya hâkim olma” planı olduğu iddia edilmiştir. ABD, hazırladığı GOP ile bölgede etkinliğini, meşruiyetini sağlarken, küresel ekonominin kontrolünü elinde tutmayı ve dünya gücü statüsünü sürdürmeyi de hedeflendiği düşünülmektedir.²⁷¹

Projede çoğu zaman demokratikleşme ön plana çıkarılsa da genel olarak pragmatik ve güvenlikçi bir yaklaşımla uluslararası sistemdeki ABD'nin konumunu

²⁶⁹ “Ortadoğu'dan ABD'nin projesine ret”, **NTVMSNBC**, 18 Mart 2004, <http://www.ntvmsnbc.com/news/262100.asp> (15.02.2010)

²⁷⁰ Çağrı ERHAN, “**Broader Middle East...**”, s.168-169

²⁷¹ Paul KENNEDY, Amerika'nın Bir Görevi Var, **Radikal**, 25 Haziran 2004.

sürdürme ve tehdit olabilecek güç odaklarını yok etme stratejisinin bir ürünü olduğu söylenebilir. GOP, jeostratejik, askeri, siyasi ve ekonomik yeniden yapılanmanın bir uygulama planı gibi görünse de projede öne çıkan temel hedeflerin başında ABD'nin çatışma ortamı yaratarak bölgeye müdahale etmesi, askeri ve politik mevcudiyetini güçlendirmesi, yeni-jeopolitik yapılanmaya gitmesi, uzun dönemde bölgede hegemonyası karşısında bir gücün oluşmasını engellemek istemesi yatmaktadır.

Özellikle Irak deneyimi ABD yönetiminin demokrasi söyleminin, askeri güce dayalı dış politika stratejisini meşrulaştırmanın ötesinde bir anlam ifade etmediğini gösterirken Irak'taki siyasi durumun belirsizliği ve güvenlik sorunları, bölgede halk düzeyinde de projenin inandırıcılığını düşürmekte ve ABD politikalarına duyulan şüpheyi arttırmaktadır.²⁷² Irak deneyiminde ABD'nin güvenliğini sağlamaya ve bölgeyi yeniden yapılandırmaya yönelik eylemleri, bir başka yönüyle de bölge ülkelerinin mevcut siyasal ve toplumsal yapılarının parçalanması ihtimalini ortaya çıkarmıştır. ABD'nin 2003 yılında gerçekleştirdiği askeri operasyon sonucunda Irak'ta ortaya çıkan durum ve Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) gibi eylem planlarıyla Arap ülkelerine demokrasi ihraç etme çabaları, bölgede yerel ve etnik milliyetçiliklerin tekrar canlanması ve ulus-altı bağların güçlenmesine neden olmuştur.

²⁷² Richard FALK, **Dünya Düzeni Nereye, Amerikan Emperyal Jeopolitikası**, (çev. Neşenur Domaniç ve Nusret Arkan) İstanbul, Metis Yayınları, 2004. s.210

SONUÇ

ABD'nin özellikle Soğuk Savaş sonrası uyguladığı politikalara Ortadoğu ekseninde ele aldığımız süreç içerisinde bakıldığında hegemonyadan imparatorluğa evrilen bir süreç içerisinde olduğunu görmekteyiz.²⁷³ ABD bu dönemde Roma İmparatorluğu'na benzemekte ve tüm dünya üzerinde hâkimiyet kurma çabası sergilemektedir. Roma İmparatorluğu, yaklaşık 250 yıl boyunca, bir yandan kuzey ve güneydoğu yönündeki toprak genişlemesini desteklemesi, bir yandan da Akdeniz'in tüm kıyıları üzerinde etkili bir deniz kontrolünde ısrar etmesi sonucunda kurulmuştur. Yayılmacı gücü, kasıtlı ve amaçlı olarak karmaşık bir siyasi ve ekonomik örgütlenme tarafından kullanılıyordu. Başkentten başlayan, stratejik olarak düzenlenmiş bir kara ve deniz yolları sistemi, büyük bir güvenlik tehdidi durumunda, çeşitli müttefik devletlere ve eyaletlere yerleştirilmiş Roma lejyonlarının hızla yerlerinden kaydırılmalarına olanak sağlıyordu. Dünya hâkimiyetinin insanlığa adalet ve barış getirdiği ve bunun devamı için de Roma İmparatorluğu'nun vazgeçilmez bir misyonu olduğu inancı, aslında egemenliği altındaki halkların büyük çoğunluğu için yıkım ve sömürü anlamına gelmekteydi "Pax Romana" denilen şey, imparatorluğun kurulduğu ayrıcalıklı bölgelerde bir süre barış havası estiren, bunun bedeli ağır olmuştu.²⁷⁴

²⁷³ Noam CHOMSKY, **Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance (American Empire Project)**, New York, Owl Book , 2004, s. 167.

²⁷⁴ MONTESQUIEU, **Romalıların Yükselişi ve Düşüşü**, Çev. Ahmet Saki, İstanbul, Söylem Yayınları, 2001, s.15-57.

ABD, 11 Eylül 2001'den itibaren; “çok taraflı ilişki” yaklaşımını terk ederek, “önleyici saldırı ve gerektiğinde zor kullanarak rejim değiştirme” yöntemini benimsemiştir. 1648 Westfalya Antlaşması ile kurulduğu kabul edilen ulus devletlerin karşılıklı egemenliklerinin tanınmasından, bu yaklaşımla vazgeçilmiş ve Kissinger'in deyişiyle “uluslararası ilişkilerde bir devrim” yapılmıştır.²⁷⁵ ABD hegemonyasından imparatorluğa geçiş anlamı taşıyan bu devrim ABD dış politikasında 1991 ve 2003 Irak Harekâtlarındaki strateji farklılıkları ile açık bir şekilde ortaya çıkmıştır.

I. Körfez Savaşı esnasında uluslararası desteğe daha fazla önem veren ve bölge ülkeleri ile işbirliği arayışında olan ABD, II. Körfez Savaşında tek taraflı ve işbirliği arayışından uzak bir strateji izlemiştir. Fakat Suriye örneğinde olduğu gibi uluslararası kamuoyunda ABD'nin uygulamak istediği bu yeni politikalara karşı bir direniş bulunmaktadır. İşte bu dönemde ABD'nin Suriye'ye karşı izlediği politikanın amacı, bu direnişi cezalandırıp Yeni Muhafazakârların oluşturduğu yeni dış politika stratejisinin önündeki engelleri kaldırmaktır. Ancak sadece imparatorluk iddiası değil, hegemonik yapısı da zayıflayan ABD'nin durumu, 19.yy'da sona ermekte olan İngiliz hegemonyası ile benzer özellikler taşımaktadır. ABD artık küresel olarak üretim, ticaret ve finans üstünlüğünü de kaybetmeye başladığı iddia edilmektedir. Sadece askeri üstünlüğe sahip bulunan ABD'nin tek yönlü politikalarla başarıya ulaşamadığı görülmektedir.

²⁷⁵ Bob JESSOP, **Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet**, Der. Betül Yazar . Alev Özkazanç, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.171.

ABD'nin oğul Bush döneminde Suriye'ye karşı uygulamış olduğu baskı politikasının bir diğer amacı da yeni dünya düzeninin değerlerini kabul etmemekte direnen bir rejime diğer muhtemel itatsızlıkları önleyecek şekilde gerekli dersi vermek istemesi olarak görülebilir. Suriye'ye İsrail karşıtlığının ve Irak Operasyonuna muhalefet etmesinin karşılığının ödetilmesi ve kalan son Arap Milliyetçisi rejimin de devrilmesi bölgede ABD-İsrail karşısında bir gücün kalmaması için önemlidir.

Çalışmamız sonucunda ulaştığımız bir diğer sonuç ise, Suriye'nin ABD karşısında değişen tutumuyla ilgilidir. I.Körfez Savaşı sürecinde SSCB'nin yıkılması ile bölgede yalnızlaşan, siyasi destekten yoksun kalan ve acil reformlar gerektiren bir ekonomik kriz içerisinde bulunan bir Suriye sözkonusudur. Bu koşullarda Suriye için yıllardır çekişme içerisinde bulunduğu Irak'a karşı, ABD ile bölgede işbirliğine açık bir tutum sergilemek ve artık tek süper güç haline gelen ABD'nin yanında yer almak kaçınılmaz olmuştur. 2003'e gelindiğinde ise Suriye için değişen şeyler söz konusudur. 2000 yılında göreve başlayan Beşşar Esad, henüz Suriye'yi rahatlıkla yönlendirecek seviyede bir tecrübe ve iktidar sahibi değildir. Aslında babasının özellikle I. Körfez Savaşında başlatmış olduğu Batıya yönelim politikasını devam ettirme vizyonuna sahip bir lider olarak yönetime gelmiş; kapitalist serbest piyasa ekonomisine dâhil olma yönünde babasının yaptıklarından çok daha fazlasını göreve geldiği ilk andan itibaren yapmaya başlamıştır. Şayet 1991'de babasının içerisinde bulunduğu şartlar (Lübnan'da etkinliğinin kabul edilmesi, ABD'nin barış sürecinde destek sözü gibi) kendisine sağlanmış olsa, ABD'nin yanında yer alması mümkün olabilirdi.

Bir başka ifadeyle, Suriye'nin, 1991 yılında yaptığı gibi büyük güç ABD'nin yanında yer almaması, siyasi bir tavır alıştan çok Beşşar Esad'ın ülkesini ABD yanında konumlandırarak yetenek ve yetkinlikten yoksun oluşuna bağlanmaktadır. Özellikle baba Esad'ın görevi oğluna devredebilmek uğruna daha önce kendi bünyesinde topladığı gücü ve yetkiyi Baas Partisi politbürosuna devretmek durumunda kalması, değişimin beklenen düzeyde ilerlemesine engel olmuştur.

Suriye için değişen bir başka husus da, ABD'nin 11 Eylül sonrası başlattığını ilan ettiği teröre karşı savaş ve bu çerçevede ortaya atılan BOP gibi projelerin Suriye'de rejimi daha fazla güvenlik arayışına itmiş olmasıdır. Bu süreçte Bush Doktrini'nde Suriye'nin şer eksenli ülkeler arasında anılması, bir karşı reaksiyonu beraberinde getirmiştir. Yapılan planlar çerçevesinde adeta sırasının kendisine de geleceği noktasına gelen Suriye, tehdit algılamaları doğrultusunda farklı ittifak arayışlarına girmiştir. Aynı dönemde Kürt probleminin ortaya çıkması Suriye'nin ülke bütünlüğüne yönelik tehdit algılamalarını güçlendirmiştir. Batıda varolan İsrail tehlikesinin yanı sıra doğuda ortaya çıkabilecek ABD tehdidi, Suriye rejiminin, ABD'yi Irak'ta başarısız kılma politikaları benimsemesine neden olmuştur.

Bir diğer yönden de 2003 şartları 1991'e göre Suriye için birçok farklılık içermektedir. Suriye'nin Irak üzerinden sağladığı (1. savaş esnasında olmayan fakat 2.savaşa uzanan süreçte ortaya çıkan) önemli ekonomik çıkarların tehdit edilmesi söz konusudur ve ABD ile yapılabilecek olası işbirliği ile bu çıkarların güvence altına alınıp alınamayacağı şüphelidir. Bush yönetiminde etkin olan Yeni Muhafazalar dış

politika yaklaşımlarında “havuç” değil, “sopa” üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Karşılığında hiçbir şey vermeden önemli tavizler beklemişler, bunun yanında bölgede Suriye’yi de kapsayan rejim değişikliklerine varan bir takım hedefleri olduğunu beyan etmişlerdir. Bir diğer önemli husus da bölge kamuoyundaki algılamaların dikkate alınması konusudur. 1991 yılında Irak’ın bir başka Arap ülkesine saldırmışken bu kez bir Arap ülkesi yabancı bir gücün kurbanı durumunda dır ve bu tip bir harekâta destek vermek Suriye için oldukça önemli olan Arap Milliyetçiliği açısından için çok ciddi bir hadikap olacaktır.²⁷⁶

Kısacası birçok yönüyle II. Körfez Savaşı sonrası dönemde ABD-Suriye ilişkilerinin sıfır toplamı bir oyuna dönüştüğünü söyleyebiliriz. ABD’nin Irak’ta saplanıp kalması ve Suriye’nin ABD taleplerine karşı direnişi Şam’ın bölgedeki prestijini artırmaktadır Bu çekişmede ABD’nin Suriye’nin bölgedeki gücünü belirleyen kozların birkaçını kaybetmesini sağladığı açıktır. Suriye özellikle İsrail’e karşı önemli bir koz olan Lübnan’daki etkinliğini bu süreçte önemli oranda kaybetmiştir. Bush yönetiminin “başarıları”ndan bir diğeri ise, ABD’nin geleneksel Ortadoğu politikasının bir parçası olarak “bölgede istikrarın sağlanması” ve “barış süreci” gibi amaçlarının gözden düşürülmesi, böylece Suriye’nin bu amaçlara ulaşılması veya ulaşamamasını sağlayabilecek kartlardan da mahrum kalmasını sağlamıştır. Özellikle Hariri suikastı sonrasında Suriye’nin Arap dünyasında yalnızlaşması ve İsrail’e karşı ön cephe olması sebebiyle Arap ülkelerinden elde ettiği mali destekten bu olay sonrası yoksun kalması, bölgede ABD hegemonyası karşısındaki engellerden birisi olan Suriye’de Arap Milliyetçiliğine vurulmuş bir

²⁷⁶ Raymond HINNEBUSCH, “Defying The...”, s.15–16

darbe niteliğindedir. Buna rağmen ABD, Suriye’de rejime karşı istediği muhalefeti oluşturamamıştır. Rejimin halk tarafından da desteklenen Filistin’e destek politikası, Hizbullah’la işbirliği, Irak işgaline karşı olması, rejim ile halk arasında dayanışmanın artmasını sağlamaktadır. Irak işgali neticesinde ortaya çıkan mezhebi ve etnik çatışmaların benzer özellikler taşıyan Suriye sosyal yapısında da ortaya çıkma olasılığı halkın istikrara ve dolayısıyla bunu sağlayan rejime desteğini artırmıştır. Bu sayede rejim olası daha kötü alternatifler nedeniyle halk arasındaki meşruiyetini devam ettirebilmektedir.²⁷⁷

ABD’de diplomasiyi önelediğini ifade eden yeni bir yönetimin işbaşına gelmesi ve Suriye’nin dış politikada yaptığı açılımlar tarihi inişler ve çıkışlarla dolu olan iki ülke ilişkilerinde yeni beklentiler oluşmasına sebep olmaktadır. ABD tarafından Suriye’ye gerçekleştirilen üst düzey ziyaretler ve 2005 yılında geri çekilen büyükelçinin yerine yeni bir büyükelçi atanması, Suriye’nin Türkiye tarafından arabuluculuğu yapılan İsrail’le barış görüşmelerinde ABD’nin de rol almasını istemesi iki ülke ilişkileri açısından olumlu sinyaller olarak değerlendirilebilir.

²⁷⁷ David HURST, **Los Angeles Times**, 7 Haziran 2005

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR

ALASTAIR, Finlan. **The Gulf War 1991**, Oxford, Routledge Press, 2003. s.30-68

ALTUĞ, Fevzi, **Petrol Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Türkiye**, Bursa, Akademi Kitabevi, 1983.

ALTUNIŞIK, Meliha Benli, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye’nin Dış Politikası: Değişime Uyum Çabası”, **Türkiye’nin Komşuları**, Ed. Mustafa Türkeş ve İlhan UZGEL, Ankara, İmge, 2002.

AMANOV, Şatlık, “Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikası”, **Orta Doğu Siyasetinde Suriye**, Der. Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin, Ankara, Platin Yay., 2004, s.189-240

ARI, Tayyar, **Irak, İran ve ABD Önleyici Savaş Petrol ve Hegemonya**, İstanbul, Alfa Kitapevi, 2004

_____, **Basra Körfezi ve Ortadoğu’da Güç Dengesi 1978–1996**, İstanbul, Alfa Kitapevi, 1996

_____, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu “Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, İstanbul, Alfa Kitapevi., 2004.

AYHAN, Veysel ve TÜR, Özlem, **Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler**, Bursa: Dora Yay., 2009.

AYHAN, Veysel, **İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Orta Doğu**, Ankara: Nobel Basımevi, 2006.

BAL, İdris “Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı’nın Getirdikleri”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, ed. İdris Bal, Ankara, Nobel Yay., 2004

BERGEN, Peter L., **Osama Bin Ladin I Know: An Oral History of Al Qaeda’s Leader**, Free Press, 2006

BYERS, Michael. **Soykırımdan Son Kırma: Savaş Hukuku**, çev. Hasret Dikici BİLGİN, İstanbul, Detay Yayıncılık, 2007.

CHOMSKY, Noam **11 Eylül ve Sonrası Dünya Nereye Gidiyor?**, İstanbul, Aram Yayıncılık, 3.baskı, 2004,

_____, **11 Eylül**, Çev. Dost Körpe, İstanbul, Om Yayınevi., 2001.

_____, **Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance (American Empire Project)**, New York, Owl Book , 2004.

COX, Robert W., **Production, Power, And World Order**, New York, Columbia University Press, 1987.

CORDESMAN, Anthony, **Geopolitics and Energy in the Middle East**, Washington D.C. CSIS, 1999

ÇAKMAK, Haydar, **Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Ankara, Platin, Kasım 2004.

DAM, Nicolas Van, **Suriye’de İktidar Mücadelesi**, çev. Semih İdiz, Aslı Çalkıvık, İstanbul, İktidar Yay., 2004

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001,

DOĞANAY, Zekai ve ATUN, A. Fikret, **Orta Doğunun Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Değerlendirilmesi Körfez Harbi Ve Alınan Dersler**, Ankara, Nurol Yay., 1994.

EBU ZEHRA, Muhammed, **İslam'da Siyasi İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi**, çev: Hasan Karakaya, Kerim Aytekin, İstanbul, Hisar Yayınevi, 1983

EFRAT, Moshe "The Soviet Union and the Syrian Military Economic Dimension", **Superpowers and Client States in the Middle East: The Imbalance of Influence** ed. Moshe EFRAT ve Jacob BERCOVITCH London, Routledge, 1991.

EL TAWİL, Emin Galip, **Arap Alevlerinin Tarihi: Nusayrilik**, İstanbul, Çiviyazıları Yayınları, 2000

ERBİL, Gamze "Bush Doktrini: Emperyalist Pragmatizm, Günü Gelmiş Neocon Fikirler", Der. Ali ŞİMŞEK ve Gamze ERBİL, **Neocon Yeni Muhafazakarlık: Temel Belgeler ve Eleştiriler**, İstanbul, Yeni Hayat Yayınları, 2004,

ERCİYES, Erdem, **Ortadoğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri**, İstanbul, IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2004.

ERHAN, Çağrı, "Ortadoğu Barış Süreci", **Türk Dış Politikası** (Cilt 2: 1980–2001), Der. Baskın ORAN, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001

ERTAN, Fikret, **Amerika'nın Dönüşümü**, İstanbul, Kızılelma Yayıncılık, 2003

FALK, Richard, **Dünya Düzeni Nereye, Amerikan Emperyal Jeopolitikası**, İstanbul, Metis Yayınları, 2005.

FUKUYAMA, Francis, **Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim**, çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2008.

GEORGE, Alan, **Syria: Neither Bread nor Freedom**, London, Zed Books, 2003

GUNARATNA, Rohan, “**Al-Qaeda : Organization and Operations**” *Global Responses to Terrorism : 9/11, Afghanistan and Beyond* ed. Mary Buckley and Rick Fawn London, Routledge, 2003.

HAN, Ahmet K. “Tarafsız Olmayan Savaş Yeni Muhafazakâr Komplo ve Bush Doktrini”, Der. Toktamış Ateş, **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara, Ümit Yayınları, 2004.

_____, “Savaşın Gölgesinde Beliren Yeni Küresel Enerji Dengeleri ve Türkiye”, **Türkiye Enerji Stratejileri Forum Kitabı**, İstanbul, 2001.

HARRIS, William **Levant: Bir Kùltürler Mozağı**, Çev: Ercan Ertürk, İstanbul, Literatür Yayınları, 2005,

HERSH, Seymour M. **Emir Komuta Zinciri (11 Eylül’den Ebu Garib’e Uzanan Yol)**, Çev: Mehmet Harmancı, Agora Yayınları, 2004,

HINNEBUSCH, Raymond A., **Authoritarian Power and State Formation in Bathist Syria: Army, Party and Peasant**, Colorado, Westview Press, 1990.

_____, “Syria’s Role in the Gulf War Coalition,” Andrew Bennett, Joseph Lepgold ve Danny Unger, **Friends in Need: Burden Sharing in the Gulf War**, NY: St. Martins Press, 1997

HUNTINGTON, Samuel P., **Biz Kimiz; Amerika’nın Ulusal Kimlik Arayışı**, İstanbul: Global Yayın Ajansı, 2004

JESSOP, Bob, **Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet**, (Der. Betül Yazar, Alev Özkazanç), İstanbul, İletişim Yayınları, 2005

KARSH, Efraim. **The Iran–Iraq War, 1980–1988**, *Oxford*, Osprey Publishing, 2002.

KAYAR, Mustafa, **Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul, IQ Yayıncılık, Ekim 2003

KEYMAN, E. Fuat, **Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek**, çev. Simten COŞAR, İstanbul, Alfa Yay., 2000.

KISSINGER, Henry, **Amerika’nın Dış Politikaya İhtiyacı Var Mı?**, çev. Tayfun Evyapan, Ankara, METU Press, 2002

KOCAOĞLU, Mehmet, **Petro Strateji**, Ankara, Türkeli Yay. 1996.

KOLKO, Joyce, “The Limits of Power”, **The World and United States Foreign Policy 1945-1954**, Low Publishers, 1972.

KONA, Gamze G., (Der), **Ortadoğu, Ortaasya ve Kesişen Yollar**, İstanbul, IQ Yayıncılık, Eylül 2004,

KÖNİ, Hasan. **Amerika’nın Uluslararası Politikası**, İstanbul, Ekim Yayınları, 2007.

LACLAU, Ernesto ve MOUFFE, Chantal, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, (Çev. Ahmet Kardam, Doğan Şahiner), İstanbul, Birikim Yayınları, 1992.

LEVERETT, Flynt, **Inheriting Syria**, Washington, DC. Brookings Institution, 2005

MEAD, Walter R., **Mortal Splendor, The American Empire in Transition**, Boston, Houghton Mifflin Co., 1987, s.13

MO'AZ, Mosher, GINET J., WINCKLER Onn., **Modern Syria**, Brighton UK, Sussex Academic, 1999

MONTESQUIEU, **Romalıların Yükselişi ve Düşüşü**, Çev. Ahmet Saki, İstanbul, Söylem Yayınları, 2001.

MORGAN, R. ve HENSHAL, I. , **Amerikan Yalanları: 11 Eylül ve Medeniyetler Çatışması**, çev. Güneş AYAS ve Bora ALİOĞLU, İstanbul, Salyangoz Yayınları, 2006.

ORAN, Baskın, **“ABD’nin ve Türkiye’nin Irak ve Kürtleri Politikası”**, Ankara, Birikim, Nisan 2003.

_____, **Kalkık Horoz Çekiç Güç Ve Kürt Devleti**, Ankara, Bilgi Yay., 1998.

ÖKTEM, Kaan H. “ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant’ın Radikal Bir Yorumu mu?”, Toktamış Ateş (Der.), **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara, Ümit Yayınları, 2004.

ÖNERTÜRK, Filiz, **Petrol ve Ekonomisi Üzerine**, Ankara, Maliye Bak. Yay. 1993.

ÖZKAN, Tuncay, **Bush ve Saddam’ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı**, İstanbul, Alfa Basım Yay., 2003.

PEHLİVANOĞLU, A.Öner, **Ortadoğu ve Türkiye**, İstanbul, Kastaş Yay., 2004

PRIMAKOV, Yevgeniy M., **11 Eylül ve Irak’a Müdahale Sonrası Dünya**, Çev. Fatma –Serdar ARIKAN, İstanbul, Doğan Ofset, 2004.

RABINOVICH, Itamar, **The War for Lebanon, 1970–1985** , N.Y. , Cornell University Press, 1989.

_____, **Brink of Peace: The Israeli-Syrian Negotiations**, New Jersey, Princeton Press,, 1998, s.ix-xvii

ROSE, David, **Guantanamo: Amerika'nın İnsan Haklarına Karşı Savaşı**, çev.Şule GÜLMEN, İstanbul, 1001 Kitap Yayınları, 2005,

SARIKAYA, Yalçın, **İsrail-Suriye İlişkileri**, Ankara, POLSAR, 2005.

SAVRAN, Sungur, **Avrasya Savaşları**, İstanbul, Belge Yayınları, 2001.

SAYIN, Ümit, **Küresel Terörün Perde Arkası: Gizli Örgütler, 11 Eylül ve Büyük Ortadoğu Projesi**, İstanbul, Neden Kitap Yayıncılık, 2006

SEVER, Metin ve KILIÇ, Ebru, **Düşmanını Arayan Savaş**, İstanbul, Everest Yayınları, 2001.

ŞEN, Sabahattin, **Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2004.

_____, **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, , İstanbul, Bağlam Yayınları, 1992

TAŞDEMİR, Fatma, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara:USAK Yayınları, 2006.

TUCKER, Robert W., HENDRICKSON, David C., **İmparatorluk Özlemi**, Çev. Ahmet Asrar, İstanbul, Pınar Yayınları, 1995.

YILDIZOĞLU, Ergin, **Hegemonyadan İmparatorluğa**, İstanbul, Everest Yayınları, 2003

YILMAZ, Türel, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Ankara. Akçağ Yay., 2004

YILMAZ, Türel ve ŞAHİN, Mehmet (ed.), **Orta Doğu Siyasetinde Suriye**, Ankara, Platin Yay., 2004, s.189-240

B. MAKALELER

ABDELNOUR, Ziad K. “The Syria Accountability Act and Lebanon”, **Middle East Intelligence Bulletin**, C: 4, No: 10, Ekim 2002,
http://www.meib.org/articles/0210_l3.htm (12.01.2010)

ATHERTON, Jr. A.L., “The shifting sands of Middle East peace”, **Foreign Policy**; Spring92, Issue 86, 1992

ATLIOĞLU, Yasin “Suriye’nin Siyasi ve Ekonomik Dışa Açılım Politikaları – Avrupa Birliği ve Türkiye”, **Stratejik Öngörü**, İstanbul, Tasam Yayınları, Sonbahar 2004, sayı:3

AYHAN, Veysel, Irak-Suriye Arası Mekik Diplomasisi: Türkiye’nin Arabuluculuğu, **Orta Doğu Analiz**, Cilt:1, Sayı: 9, Eylül 2009.

BANNERMAN, M. Graeme, Arabs and Israelis: Slow Walk Towards Peace, **Foreign Affairs**, Jan1993, Vol. 72 Issue 1, 1993, s142-157

BAR, Shmuel, “Bashar’s Syria; The Regime and Its Strategic Worldview”, **Comparative Strategy**, 2006.

BİLİCİ, Abdülhamit, “İntikam Bölgesinde Strateji Savaşı”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 356 (Eylül 2001),

BRZEZINSKI, Zbigniew, "A Plan for Political Warfare" ,**The Wall Street Journal**, 25 Eylül 2001

CAMPBELL, Duncan ve WHITAKER, Brian "Powell's visit to Damascus helps ease tension", **The Guardian**, 5 Mayıs 2003

CASIN, Mesut Hakkı, "Ortadoğu'da Bitmeyen Mücadelenin Son Hamlesi Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları", **Avrasya Dosyası**, Cilt 3, Sayı 1, (İlkbahar 1996).

ÇONGAR, Yasemin. "Şam'ın Şekeri", **Milliyet**, 05 Mayıs 2003

DEDEOĞLU, Beril. "*ABD'nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri*", **2023 Dergisi**, Sayı:11 Kasım 2002

DICKEY, Christopher "Assad and His Allies: Irreconcilable Differences?", **Foreign Affairs**, Vol. 66, No. 1 (Fall, 1987), s.58-76

ERHAN, Çağrı, "Broader Middle East And North Africa Initiative And Beyond", **Perceptions**, Autumn 2005.

ERKMEN, Serhat, "11 Eylül 2001 Terörizmin Yeni Miladı", **Stratejik Analiz Dergisi**, 2/8 Ekim 2001.

GAMBILL, Gary C., "Dark Days Ahead for Syria's Liberal Reformers", **Middle East Intelligence Bulletin**, C: 3, No:2, Şubat 2001

GUTTMAN, Nathan "Bush team opposes sanctions on Syria", **Haaretz**, 19 Eylül 2002

HALATÇI, Ülkü. "11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirilmesi", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 7 (Uluslararası Terörizm ve Hukuk Özel Sayısı), 2006.

HELLER, Mark A. "Powell in Damascus: Will Policy Change in Syria Follow Regime Change in Iraq?", **Tel Aviv Notes**, No: 76, 5 Mayıs 2003, <http://www.tau.ac.il/jcss/tanotes/TAUnotes76.doc> (02.01.2010)

HERSH, Seymour "The Syrian Bet" **New Yorker**, 28 Temmuz 2003

HINNEBUSCH, Raymond, "Defying The Hegemon: Syria and Iraq War" **International Journal of Contemporary Iraqi Studies**, V.3 I.2. 2005.

KENNEDY, Paul. "Amerika'nın Bir Görevi Var", **Radikal**, 25 Haziran 2004

KISSINGER, Henry, "Yeni Dünya Düzeni Meselesi", **NPQ**, C.2, No.5, 1993.

KÖSEBALABAN, Hasan, "Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler", **2023 Dergisi**, Sayı:11 Kasım 2002.

MORRIS, Mary E. "Water and conflict in the Middle East: Threats and Opportunities" **Studies in Conflict & Terrorism** Jan-Mar97, Vol. 20 Issue 1, 1997

NEWMAN, Robert G. "Assad and the Future of the Middle East", **Foreign Affairs**, (1983) Vol. 62, no. 1.

ORHAN, Oytun "Suriye Dış Politika Analizi: ABD-Suriye Gerginliği", **Stratejik Analiz**, ASAM Yay. C: 4, Sayı: 38

_____, "Suriye, Dönüşüm ve Türkiye", **Stratejik Analiz**, Ankara, ASAM Yay., Eylül 2005, cilt:6, sayı:65..

_____, "Ortadoğu'nun Düşman Kardeşleri: Suriye ve Irak", **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 3, Sonbahar 2000.

PERTHES, Volker, "The Syrian Economy in the 1980's". **Middle East Journal**, Winter 1992, Vol. 46.

PIPES, Daniel, "Damascus and Peace?", **Foreign Affairs**, Fall, 1991,. Vol.70, no 4.

SALEM, Paul E. "The wounded republic: Lebanon's struggle for recovery". **Arab Studies Quarterly**, Fall94, Vol. 16 Issue 4, 1994.

SANDIKLI, Atilla "Yeni Dünya Düzeni ve Afganistan Savaşı", **Harp Akademileri Bülteni**, Yıl: 89/201 (Mart 2002),

SCHWENNINGER, Sherle R., "Revamping American Grand Strategy", **World Policy Journal**, 20:3, Fall 2003

SHAD, Tahir I., BOUCHER Steven ve REDDISH, Jennifer Gray, "Syrian foreign policy in the post-Soviet Era", **Arab Studies Quarterly**, Winter/Spring95, Vol. 17 Issue 1/2, 1995.

TAŞDEMİR, Fatma. "Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi** (UHP), Cilt: 2, Sayı: 5, 2006.

TÜR, Özlem, "The Lebanese War of 2006: Reasons and Consequences", **Perceptions**, Spring 2007,

YILDIZOĞLU, Ergin Cumhuriyet Gazetesi, 26.10.2005

YILMAZ, Mehmet, "Siviller Üzerinden Ölüm-Kalım Savaşı", **Aksiyon Dergisi**, Sayı: 435, Nisan 2003.

ZISSER, Eyal "Syrian Foreign Policy Under Bashar al-Assad", **Jerusalem Issue Brief**, C:4, No:2, s. 29 Ağustos 2004, <http://www.jcpa.org/brief/brief4-2.htm> (12.02.2010)

_____, "Syria and the United States: Bad Habits and Die Hard", **Middle East Quarterly**, Summer 2003.

A. ANSİKLOPEDİ

MASSIGNON, Louis, “Nusayrilik” maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, C:9, 1964, s.365–370,

B. RAPOR ve TEZLER

9/11 Commission Report (<http://www.9-11commission.gov/report/index.htm>)

BURNS, William J. **Statement Before the Senate Foreign Relations Committee**, Washington, 30 Ekim 2003, <http://www.state.gov/p/nea/rls/rm/25772.htm> (10.10.2008)

KARAAĞAÇ, C.Kalhan, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu’daki İstikrarsızlık**, Beykent Ün. (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), İstanbul, 2002

SHARP, Jeremy, **Syria: Backgrpund and U.S. Relations**, CRS Report for Congress, 1 May 2008.

OKUR, Mehmet Akif **Hegemonya Yaklaşımları Çerçevesinde Bir Dış Politika Aracı Olarak İnsan Hakları**, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2003.

TÜREL, Yılmaz, **Türkiye’nin Orta Doğu’daki Sınır Komşuları ile İlişkileri (1970-1997)**, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

C. GAZETELER ve HABER SİTELERİ

Amerikanın Sesi, 16.03.2003,

<http://www.voanews.com/turkish/archive/2003-03/a-2003-03-16-10-1.cfm>
(11.02.2010)

“Free Syria an opposition radio broadcast from Cyprus”, **Arabic News**, 30 Mart 2004,
<http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/040330/2004033013.html>
(22.12.2009)

“Bush urges postponement of Congressional bill on Syria sanctions”, **Arabic News**,
25 Eylül 2002,
<http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/020925/2002092518.html>;
(02.01.2010)

ASMUS, Ronald ve POLLACK, Kenneth “The Neoliberal Take on the Middle East”,**Washington Post**, 22 Haziran 2003,
http://www.brookings.edu/opinions/2003/0722middleeast_asmus.aspx, (21.02.2010)

“Bush opposes US sanctions on Syria”, **BBC News**, 4 Eylül 2002,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/2236949.stm> (12.02.2010)

“Refik Hariri kimdir?”, **BBC Turkish**, 14 Şubat 2005,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050214_hariri_profilo.shtml
(10.03.2010)

“ABD’den Suriye’ye Uyarı”, **BBC Turkish**, 5 Şubat 2005,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050216_beirutbomb.shtml,
(10.03.2010)

CNN Special Report on Iraq War, Transcript of Powell's U.N. presentation, ,
26.02.2003,tam metin için bkz.:
<http://edition.cnn.com/2003/US/02/05/sprj.irq.powell.transcript/>

CNN web site, 16 Eylül 2001,

<http://www.cnn.com/2001/US/09/16/inv.binladen.denial/>,

“Hariri'yi 'Suudi bağlantısı' öldürdü”, **CNNTURK**, 14 Şubat 2005,
http://cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&HID=1&haberID=72540

“Car Bomb Kills Lebanon's Former PM”, **El Hayat**, 14.Şubat 2005,
http://english.daralhayat.com/arab_news/02-2005/20050214-Reu_MDF50717.TXT/story.html

Milliyet, 12.11.2001

“Suriyeli Aydınların Reform Çağrısı”, **NTVMSNBC**, 5 Şubat 2004,
<http://www.ntvmsnbc.com/news/255777.asp> (19.12.2009)

“Ortadoğu’dan ABD’nin projesine ret”, **NTVMSNBC**, 18 Mart 2004,
<http://www.ntvmsnbc.com/news/262100.asp> (15.02.2010)

“Körfez’e Güç Sevkiyatı”, **Radikal**, 29.12.2002,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=61127> (15.02.2010)

“Irak Krizi Notları...”, **Radikal**, 30.11.2002,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=58249> (12.02.2010)

Sabah, 19 Mart 2003, <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/03/19/>

“More on New Syrian Ministers”, **Syria Comment**, 8 Ekim 2004,
<http://facultystaff.ou.edu/L/Joshua.M.Landis-1/syriablog/2004/10/more-on-new-syrian-ministers.htm> (11.03.2010)

GALL, Carlotta, "Opium Harvest at Record Level in Afghanistan". **The New York Times**. September 3, 2006

<http://www.nytimes.com/2006/09/03/world/asia/03afghan.html>. (18.04.2010)

D. İNTERNET KAYNAKLARI

BAKER, Debra. “Saddam and Al Qaeda”,

http://www.americanthinker.com/2008/04/saddam_and_alqaeda_1.html, (10.11.2010)

BARNETT, Thomas P. M. “The Core And The Gap”, **Providence Journal-Bulletin**, 07.11.2002,

<http://www.thomaspmbarnett.com/published/coreandgap.htm> (11.03.2010)

BUSH, George W., BM konuşma metni 12.09.2002:

<http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/09.12.02.html> (23.03.2010)

BUSH, George W., Ulusa Sesleniş konuşma metni 20.01.2004:

<http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/01.20.04.html>

BUSH, George W., Ulusa Sesleniş konuşma metni 17.03.2003:

<http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/03.17.03.html> (23.03.2010)

BUSH, George W., Ulusun Birliği Konuşma metni 29.01.2002;

<http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/01.29.02.html> (23.03.2010)

CARTER, Jimmy, **State of the Union Address 1980**, 23 Ocak 1980,

<http://www.jimmycarterlibrary.org/documents/speeches/su80jec.phtml>

DURSUN, Davut “Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi”, **Strateji Dergisi**,

http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_01.html

JLANI, Muhammed “Maza Turid Vilayetul Muttahide Amerikiyye Min Suriye” **Arapnews**, <http://www.alarabnews.com/alshaab/GIF/15-03-2002/43.HTM> , (15.04.2010)

KRAJEWSKI, Markus ve CAN, Osman “**ABD’nde Terör Saldırısı ve Afganistan’a Karşı Savaş: Uluslararası Hukuk Hangi Yanıtları Verir?**”, [http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=ABD'nde Terör Saldırısı ve Afganistan'a Karşı Savaş - Uluslararası Hukuk Hangi Yanıtları Verir&kimlik=1611189953&url=makaleler/ocan-3.htm](http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=ABD'nde%20Ter%C3%B6r%20Saldırısı%20ve%20Afganistan'a%20Karşı%20Savaş%20-%20Uluslararası%20Hukuk%20Hangi%20Yanıtları%20Verir&kimlik=1611189953&url=makaleler/ocan-3.htm) (24.01.2010)

LIEBER, Robert J., “Özgürlüğü Savunmak ve Geliştirmek”, **Commentary**, ABD Büyükelçiliği Amerikan Bilgi Merkezi, 2005, <http://turkish.turkey.usembassy.gov/uploads/images/3QExYhwOOaRkohob6b4vsw/lieber.pdf> (02.02.2010)

ORHAN, Oytun “Irak Operasyonu Gölgesinde Suriye-ABD İlişkileri” **Levant Watch**, <http://levantwatch.blogspot.com/2003/03/irak-operasyonu-glgesinde-suriye-abd.html> (04.02.2010)

_____, “Irak Savaşı’ndan Sonra Suriye’de Ekonomi ve Siyaset”, **Levant Watch**, 21.07.2003 http://levantwatch.blogspot.com/2003_07_01_levantwatch_archive.html (10.02.2010)

_____, “Lübnan ve Suriye Sorumluluk Yasası”, **Levant Watch**, 16.10.2002, http://levantwatch.blogspot.com/2002_10_01_levantwatch_archive.html (09.02.2010)

_____, “Suriye’de Gerçekleşen Kabine Değişikliğinin Anlamı Ne?”, **Levant Watch**, 6.10.2004, <http://levantwatch.blogspot.com/2004/10/suriyede-gerekleen-kabine-deiikliinin.html> (05.01.2010)

ÖZTÜRK, İbrahim “**Büyük Ortadoğu Projesinin Siyaset ve İktisat Felsefe**”, http://www.turkishtime.org/27/32_tr.asp. (11.02.2010)

POWELL, Colin, “**The U.S. Middle East Partnership Initiative**”, 12 Aralık 2002, <http://www.heritage.org/Research/MiddleEast/WM180.cfm>, (09.08.2009)

Suriye Sorumluluk Yasasının tam metni:

<http://www.bis.doc.gov/licensing/syriahr1828act.htm> (03.03.2010)

ÖZET

Soğuk Savaş sonrası önemli bir destekten yoksun kalan Suriye, iç ve dış dinamiklerinin baskısı ile Batıya yakınlaşma politikası gereği ABD'nin önderliğindeki I.Körfez Savaşına katılmıştır. Savaş sonrası yeni süper güç ABD'nin bölgeyi tanzim etmek üzere yaptığı planların bir parçası olarak Suriye'de Ortadoğu Barış Sürecine katılarak Yeni Dünya Düzeni'nin yerini alma gayretinde olmuştur. ABD hegemonyasındaki yeni dünya düzeninde Suriye kendisinden beklenen reformları gerçekleştir(e)memiş ve sistemin dışında kalmıştır. Uzun ve netice alınamayan barış görüşmeleri ile iki ülke ilişkileride yaşanan bahar havasıda son bulmuştur.

11 Eylül sonrası süreçte uyguladığı tek taraflı güce dayalı dış politikası ile ABD, artık “hegemon güç”ten daha ziyade bir imparator olarak uluslararası politikada yerini almaya başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda iki ülke ilişkileri daha kötü bir seyir izlediği dönem olmuştur. Suriye II.Körfez Savaşı'nda birincisinin aksine dünyanın yeni imparatoru ABD'nin karşısında yer alarak operasyona muhalefet etmiştir. Bu nedenle rızadan çok, önalmanın daha etkili olduğunu düşünen ABD yönetimindeki Yeni Muhafazakârlar için Suriye hedef ülkelerden birisi haline getirilmiştir. Suriye bu büyük tehlike karşısında bölgesel ve diğer küresel güçlerle ilişkilerini olabildiğince geliştirerek komşusu Irak'ın kaderini paylaşmamak için ciddi bir çabanın içerisine girmiştir.

Değişen ABD yönetimi ve dış dünyaya daha açık bir Şam gelecek dönemde ilişkiler konusunda umut vermekle birlikte esas mesele Suriye'nin büyük sisteme nasıl entegre edileceğidir.

ABSTRACT

Losing an important ally after the Cold War, Syria had to participate in the U.S. led First Gulf War because of the pressure of domestic and international elements, which created a western-friendly politics. Syria puts some efforts to participate in the Mideast Peace Process in order to position itself in the new world order based on the American plan of re-arranging the region. In the new world order under the hegemony of the United States, Syria could not make the expected reforms; therefore stayed out of the system. The positive relations between the two countries ended as a result of long and inconclusive peace negotiations.

The United States went beyond a hegemony power to become an empire in the international politics after implementing a foreign policy, which based on one-sided power after September 11th. At the mean time, the two countries' relations became worse during this period. Unlike the First Gulf War, Syria became an opposition to the American military operation in the Second Gulf War. Therefore, the new conservatives in the American government put Syria as one of the target countries. Facing a big threat like this, Syria puts a significant effort to improve its relations with regional and other global powers to avoid sharing the same fate of neighboring Iraq.

As the new American government and more open Damascus give hope for the future relations, the real issue is how to integrate Syria to the big system.